

श्री
ग्रहभवन पथ.

करण ग्रन्थ
सोदाहरणः

सिंधुदेशांतर्गत कराचीग्राम वास्तव्येन
पुष्कर्ण विप्रज्ञातीय मापारोपादेन.

श्री लक्ष्मिदत्त सूरि सूनना
“दुंगर्सिर्शर्मेणा” विरचितः—करांची
प्रकाशक

पण्डित भवनशर्मा तोलाराम.

खाराघाट—करांची.

Saw5G.
DUN

सोयंग्रंथः
अमदावाद नगरे

पारेख. हरिभाइ दलपतरामे

ग्रंथोदय मुद्रिणालये मुद्रयित्वा प्रकाशितः

आवृत्ति १ ली मत् ५००

शकाब्दाः १८३६. ख्रिस्ताब्दाः १९१४.

बिनामूल्य.

ॐ

अर्पण पत्रिका.

शार्दूलविक्रीडित छन्दसाह ।

आसी त्स्वीयपिता महाग्रजमुतः कार्तान्तिकार्को बुधो

मिश्रश्री भवनाभिधोद्विगितो

दन्ताष्टचन्द्राव्यके ।

तन्नामस्मरणाय

वैभितितले ग्रन्थन्तदारुणान्विमं

कुर्वे तस्यपदार्पणाय सततं मेष्णाऽथ बध्वाञ्जलिम् ॥

॥ १ ॥

सूचना.

इस पुस्तकके प्रकाशित करानेका सारा व्यय—कराचीके उदारचित्त श्रीमान् श्रेष्ठ चेलाराम दल्लुमल साता तथा श्रेष्ठ रणछोडदास प्रीतमदास पंजाबी बेटाईने दियाहै और उनके सदेच्छानुसार ज्योतिषवेत्ता विद्वानों ब्राह्मण तथा अन्य ज्योतिषके विद्यार्थियोंको बिना मूल्यसे दिया जायगा.

बहारके लोगोंके लिये पोस्टेजके वास्ते ए०५ आनेके टिकीट आने पर भेजा जायगा.

पुस्तक मिलनेका ठिकाना,
पण्डित भवनशर्मा तोलाराम.
खाराधर—कराची.

ग्रन्थकर्ता

सिन्धुदेशान्तर्गत कराची निवासी,
विप्र पुष्करणाज्ञातीय अवटंक मापारा,
ज्योतिषशास्त्रवेत्ता
पण्डित दुंगरशी लक्ष्मीदत्त शर्मा.

जन्म

स्वर्गवास

सिन्धुदेशीय, सहावंडर नामके ग्रामे सिन्धुदेशीय कराची नगरे

संवत् १९१६ चैत्र कृष्ण १२ संवत् १९६९ चैत्र कृष्ण १३

शुक्रवार

चन्द्रवार

॥ श्री ॥

हरिः ॐ

प्रस्तावना.

अस्मिन्भारतेखण्डे प्राचीनज्योतिर्विदांवेधयन्त्राणिस्थुलान्या
सन् अतस्तदाश्रयजनिताप्राचीनसिद्धान्तकरणादिकाग्रन्यावहवोपि
वरिवृततिराम् इदानीमपितेग्रन्यासंप्रचलिततराम् एवमपितैः संपा
दितेन ग्रहोपरागोदयाऽस्तप्रभृतिचलनस्थितिबोधेनस्थूलत्वावच्छिने
नैवभवितव्यम् किंचप्राचीनायेज्योतिशास्त्रवैतारोविद्वांसस्तेस्वस्मात्
स्वस्मात् पूर्वगणितशास्त्रविद्वत् प्रणीतग्रन्थबोधितखचरीपग्रहणोदया
स्तस्थितिक्रियाकलापः स्वगणितप्राप्तसमयेनोसंबोभवीतीतिविचा
र्य्य तद्दोषोद्दिधीर्षवस्तेस्थूलयंत्रैः स्वचरवेधादिकंपरिज्ञाय तात्कालि
कग्रहणोदयास्तादिकं स्वगणितसाधित समयेयथास्यादितिहेतोः
पूर्वकालिक ग्रंथीयशुद्धिविदधुः नवीनग्रंथांश्चव्यरचयन् तथाचैवंकति
पयेपुहायनेपुगच्छत्सु शालिवाहनशर्कायाद्विचत्वारिंशदऽधिकचतुर्दश
शततमाख्ये १४४२ वर्षे पूर्वकालिकज्योतिःशास्त्रवेत्तृणामन्तिमेन
गणेशदेवज्ञानामधेयेनज्योतिर्विदा तात्कालिक खचरवेधंपरिज्ञाय ग्र
हलाघवाख्यकरणग्रंथोविरचितः सोपीदानींशिथिलीभूतः प्रतीयते
तराम् स्वलिखितगणितसाधित ग्रहणखचरोदयास्तादीनांस्वोक्त
कालेऽभावितव्यत्वात् तथाचैवंसर्वप्राचीनग्रंथानिस्तत्ताजाताः

उक्तेऽस्मिन्विषयेतत्तदाचार्योक्तिमपिप्रमाणत्वेनोपनिबधनामि

१. ब्रह्मसिद्धांते—संसाध्यंस्पष्टतरंवीजनलिकादियन्त्रेभ्यः ।

तत्संस्कारग्रहेभ्यःकर्तव्यौनिर्णयादेशौ ॥

२. बसिष्ठसिद्धांते—इयंमांडव्यसंज्ञेपादुक्तंशास्त्रमयोदितम् ।

विस्तीरविचन्द्राद्यैर्भविष्यतिपुगेपुगे ॥

† विस्तीर=विजंजनंशिथिलत्व मितियायत् ।

३ मूर्यसिद्धान्ते—शास्त्रमाद्यन्तदेवेदं यत्पूर्वमाहभास्करः ।

युगानां परिवर्तेन कालभेदोऽत्र केवलः ॥

४ सिद्धान्तमुन्दरे—मुनीमणीतेमनुजैः कचिच्चेदृश्यतेन्तरम् ।

तदा तदेव संसाध्यं न कार्यं सर्वमन्यथा ॥

५ दामोदरपद्धतौ—थान्ति संसाधिताः खेटा येन दृग्गणितैक्यताम् ।

तेन पक्षेण ते कार्याः स्फुटास्तत्समयोद्भवाः ॥

६ केशवाचार्यः—यत्रैः स्पष्टनरोऽत्र जन्मसमयो वेद्योऽत्र खेटाः स्फुटा

यत्पक्षे विद्यन्ते । इति

७ गणेशदेवज्ञः—ब्रह्माचार्यवसिष्ठकश्यपमुत्तैर्पत्स्वेटकमोदितं

तत्तत्कालजमेव तथ्यमथ तद्भूरीसणेऽभूच्छूलयम् ।

प्रापातोऽथ मया सुरः कृतयुगान्तेऽर्कात्स्फुटंतोपिता

च चास्ति स्म कलौ तु मां तरमया भूयाः त्रपाराशरम् ॥

तद्भ्रातृचार्यभटः खिलं यद्वाति ये कालेऽकरोत्स्फुटं

तत्स्वस्तं किल दुर्गमं हि पितरायैस्तन्निश्चिदं स्फुटं ।

तद्याभूच्छिथिलं नु जिष्णुतनयेनाकारिवेधात्स्फुटं

ब्रह्मोक्त्याऽऽश्रितमेतदप्यथ ब्रह्मकालेऽभवत्संतरम् ॥

श्रीकेशवः स्फुटनरं कृतवान्हिसारा

र्यासम्प्रमेतदपि पष्ठिमिते गताब्दे ।

दृष्ट्वा श्रुत्यं किमपि तत्तनयोगेन शः

स्पष्टं पथात् कृतदृग्गणितैरयमत्र ॥

कथमपि यदिदं चेद्भूतिकाले श्रुत्यं प्या

गृह्युरपि परिदृश्येन्नुग्रहादृशयोगात् ।

सदमष्टगुगुन्यप्राप्तवोऽपमकार्यः

कथितमदुपपत्त्याशुद्धिकेन्द्रेण चान्ये ॥ इति

किंचप्राचीनज्योतिर्विदाचार्यैः भारतनिवासिभिः स्वकीये ग्रंथेष्वलिखितं—स्वोक्तगणितसाध्यखचरोदयास्तादिकं कतिपयकालेहृतीति स्वयोग्यकालेन भविष्यतीति पूर्वमेवतीर्कितमिति तत्प्रतीति कालश्चेदानीं समुपस्थितोऽतश्चंद्रोपरागादिविषये स्पर्शादिकालः कदाचित् सार्धघटिकालप्रमाणं स्वोक्तसमयमितस्ततोऽव्यभिचरतीति प्रत्यक्षोदाहरणं सर्वजनीनं ज्योतिर्विदाऽऽचार्या एव जानंति किंचाऽनेन मदुक्तेन प्राचीनानामल्पज्ञत्वं नैवास्तीति किन्तु कालस्य विलक्षणगति कत्वात् प्राचीना आचार्यास्तु विलक्षणचमत्कृतिमन्तो यतोऽर्वाचीन ज्योतिर्विद-उपज्ञातफलपंचकेन सह—प्राक्तनग्रंथसाधितरविचन्द्रयोर्मदफलं पूर्णिमा ऽमावास्याख्यपर्वान्ततुल्यभवतीति परमाश्चर्यकरम् किंचेदानीं यूरुपदेशीयजनप्रभृतीनां निखिलपश्चिमदेशीयानाम् ज्योतिशास्त्रविषयुत्कृष्टतादेशे देशांतरेचातिविलसतितराम् साक्षात् सर्वजनैर्दग्गोचरानुबोध्यते तराम् यतस्तत्कृतगणितं विपलेनापि स्वसमयं न विजहाति किंचते यूरुपदेशीया गणितज्ञाखचरवेधज्ञानेऽतिकुशलास्तस्ते बहुमूल्यलब्धव्यैर्यत्रैः दूरदर्शनकैः (दूरवीननामधेयैः , खचरवेधं परिज्ञाय स्वरचितपञ्चाङ्गपत्रवृत्तान्तं स्वस्मै स्वस्मै रात्रे सत्यं दृग्बिषयं दृढं प्रदशयन्ति तथा च तद्गणितमाध्यग्रहणोदयास्तादिक्रियाकलापो हि खोक्तसमयस्यैकस्मात्पलादपीतस्ततोऽव्यभिचरति यूरुपदेशीयानामाकर्षक विद्यायामतिविचक्षणत्वात् आकर्षकविधैव ज्योतिःशास्त्रीयोत्कृष्टतासाधिका.

साचयूरुपदेशीयजनानामस्ति नान्येपामतोऽन्यदेशीयगणितसाधितग्रहोदयास्तादिकं सर्वसोक्तसमयं जहात्येवेति ध्येयम् तथा चेदानीं तनकालिकलचर हानसेनन्यूकं वप्रभृतिज्योतिशास्त्रज्ञकृतग्रन्थाश्रयेण यूरुपदेशवासिनो जना स्वस्वपञ्चाङ्गविरचनं स्वम्बप्रज्ञाकोशलेपेन संचरीकृतितराम् यूरुपदेशीयानां पूर्वाक्तगुणविशिष्टानां ये ग्रन्थासन्ति त

धादाक्षिणात्मकेरोलक्षणछत्रेनामधेयकृत ग्रहसादनकोष्टकनिबंधतथा
 , शास्त्रिवेकटेशर्वाबुजिनामधेयकेतकरकृत ज्योतिर्गणितरूपकेतकीकर
 . णग्रन्थश्च तसर्वेग्रन्थासारणीरूपात्मका तेषुयादशांशादिपद्धतिः सा
 पद्धतिर्हिछात्राणाम् अध्ययनसमयेसुखेनबुद्धिमधिरूढाभवति परंतु
 प्राचिनगणितपद्धतिमार्गमाभिनां प्राचीनज्योतिर्विदां दुर्गोयेति तथा
 केतकीकरणग्रन्थादशांशातरीयसाधितमंदफलादय ' इपत्स्थूलाभव
 त्यपि गणितलाघवार्थमाहरणीया इतिसंभाव्यतेअतस्तद्ग्रन्थाश्रये
 णप्राचीनपद्धत्यानुकूलः सहवेषसिद्धोदकूपतीतिप्रदो " ग्रहभवनप
 थ " नामकोलघुकरणग्रन्थोमयाविरच्यतेतत्कारणग्रन्थादौमहुक्तिः

पूज्योमेतातताताग्रजसूतभवनसिंधुकार्तांतिकार्को
 दंताष्टाब्जे १८३२ नृपाब्देतपसिदिविगतोशीतिवर्षेविपुत्रः॥
 तस्मात्तन्नामग्रन्थोरचितइहमयासद्बुधैर्दर्शनीयः
 सोयंतत्पुत्ररूपोजयतुकिलधरामंडलेसर्वदाहि ॥
 स्वर्णमुज्ञजनाःपरिक्ष्यनिकपेक्रीणंतिनिःशंकया
 तद्वद्वृत्तसमतांपरीक्ष्यगणकाःस्वीकुर्वतांमत्कृति ॥ मिति ॥

यतोऽहमाशासेमदीयमेग्रन्थसर्वह्याधुनिकज्योतिर्विदोयथावका
 शंपर्यालोक्य स्वाध्यापनसमयेस्वांतेवासिनपाठयेपुर्गुणदोषान्प्रमहं
 वेदयेयुर्ममग्रंथनिर्माणजनकव्यापारं च सफलकुर्युरिति विश्वासिः ।

हरिः ॐ

। श्री सहस्रगणेशाश्विभक्त्यो नमः ।

अथ श्री

ग्रहभवनपथारख्यः करणग्रन्थः

इदानीं प्रारम्भितस्य ग्रन्थस्य निर्विघ्नपरि समाप्त्यर्थं
छिष्टाचारानुमितं नमस्कारपूर्वकं स्रग्धराछन्दसी
सप्रयोजनं मादौ मङ्गलाचरणं माह

हेरम्बाम्बाकरुद्राच्युत-शुरुतपनादि ग्रहेन्द्रा-न्प्रणम्य
दृष्ट्वा प्राक्खेटकं मूर्त्तिखिलमिह शिथिलं वेधवित्पण्डितानाम्
यूरोपाधौ द्ववानां मतं मथ च समालोच्य दुङ्गर्षिश्चर्मा
दैवज्ञानां सुदेऽल्पं ग्रहभवनपथं वेधैः सिद्धं तनोमि ॥१॥
पूज्यो मे तात तानाग्रज सुत भवनः सिन्धुकार्तान्तिकाऽव
दन्ताष्टाजेनृपाब्दे तपसि दिवि गतोऽसीति वर्षे विपुत्रः ॥
तस्मा तन्नामग्रन्थो रचित इह मया सद्बुधैर्दर्शनीय
सोयन्तत्पुत्ररूपो जयतु किल धरामण्डले सर्वकाले ॥२॥

१ यूरोपसंज्ञभवानां न्यूकं व हानसेन लवरमुद्यानाम्.

२ वेधसिद्धिः=नालिकादि यंत्रेभ्यो वेधसिद्धं नाम वेधाकर्षणादि
शास्त्रसिद्धम्. * तपसि=माघमासे.

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन प्रतिज्ञादेशः ।

स्वर्णसुज्ञजनाः परीक्ष्यनिकपे क्रीणन्तिनिः शङ्कया
तद्वद्वक्समतां परीक्ष्यगणकाः स्वीकुर्वतां मत्कृतिम् ॥
सद्रग्रन्थङ्गणकाः पठन्तुसततं यूयं श्रिये कीर्तये
तस्मादेव हि पर्वधर्मनयसत्कार्यादिकञ्चादिशेत् ॥ ३ ॥

इदानीं स्रग्धरालन्दसा दिनगणानयनम्

(A collection of Days अकलेक्शन ओफ डेस्)

शाकस्यमीभकू१८३३नो दिनकर१२गुणित श्रैत्रतोया
तयुक्तोऽधो द्विमात्स्वत्रि३०युक्ता त्वनभनव९००लवोना
च्छरांगा६५प्रयुक्तान् ॥ खत्रि३०घ्नः शुक्रपक्षाद्रततिथि
सहितोऽधोभ२७युक्तात्रिखाद्रयं७०३शाब्दा द्वेदांग६४
भक्तावमतिथिरहितः स्याद्रूणः शुक्रवारात् ॥ ४ ॥

शालिवाहनशकस्यमीभकूभिस्त्रिंशत्युत्तरैरष्टादशशतै१८३३
ईनो यच्छेषं ते ग्रंथारंभस्यगताद्वा (Past year पास्ट् यीयर्)
सौराभवन्ति । सगताद्दो. दिनकरै गुणितश्रैत्रादिगतमासैर्युक्तः सौर
मासगणो (Solar Months सोलर्मन्थ्स्) जातोऽधस्थितो द्वाभ्यां
गुणितः खत्रियुक्तं स्त्रिंशद्वियुक्तः स्वकीयखनभनवलवेनहीनस्तस्मा
च्छरांगैः पंचपष्टिभिर्भागे ऽपहृतेयदाप्तं तेऽधिमासा Intercalary-
Months इन्टर्कैलरी मन्थ्स्) अत्रानेनप्रकारेण कदाचित्पतितोऽधि
मासो न लभ्यते कदाचि दपतितोऽपि लभ्यते तदाऽधिमासेषु सै
कता निरेकता वा कार्या । उक्तं च सिद्धान्तशिरोमणौ । “ स्पष्टो
ऽधिमासः पतितोऽप्यलब्धो यदा यदा वाऽपतितोऽपिलब्धः ॥ सै
कैर्निरेकैः क्रमशोऽधिमासैस्तदादिनौघः सुधियाविधेयः ॥ ” तै

रेवाधिमासैः सौरमासगणो युक्तश्चान्द्रमासो (Lunar-Months
 व्युनर्मेन्स्) जातः । असौ खत्रिघ्नस्त्रिंशद्भिर्गुणितः सन् श्रुतपक्षा
 द्रततिथिभिः सहितश्चांद्रतिथिगणो (Lunar days व्युनर्डेन्स्) जातः
 सोऽधोद्विस्थाप्यस्ततौ भैः सप्तविंशतिभिर्युक्तः स्वकीयत्रिखाद्रधंशेन
 व्युत्तरसप्तशतांशेनाढ्योयुतः संस्माद्देवांगैश्चतुषष्टिभिर्भक्तावमानि
 (Waste Lunar-day वेस्ट व्युनर्डेन्स्) अत्राप्यधिमासः च तसैकता
 निरेकता वा कार्या । तदुक्तं च सिद्धांतशिरोमणौ । अभीष्टवारार्थ
 महर्गणश्चेत्सैकोनिरेकस्तिथयोऽपि तद् ॥ १ ॥ दिति ॥ तैरवावमै
 चांद्रतिथिगणो रहितः स च श्रुतवारवादितोऽहर्गणो (A collection
 of Days अकलेक्शन ऑफ डेन्स्) भवति । ग्रंथारंभादारभ्यै तै
 भूदिना अर्कसावना इत्येतावन्तः सूर्योदया जाताः । उक्तं च सिद्धांत
 शिरोमणौ ॥ “इनोदयो द्वायांतरं तदेव सावनं दिनम् । तदेव मेदिनी
 दिनं भवासरस्तुभ्रमः ” ॥ इति

अत्रोदाहरणम् । श्रीशालिवाहनशकवर्षेषु १८३५ गतेषु चैत्र
 श्रुतपूर्णिमास्यां रविवासर उज्जयिन्यां प्रातःकालेऽहर्गणं कथय ॥
 अत्राभीष्टशालिवाहनशकाब्दं १८३५ हयग्रीभकुम्भे १८३३ वनं
 शेषं गताद् गणः २ दिनकरैः १२ गुणितं २४ चैत्रादिगतमासैः
 युक्तं सञ्जातः सौरमासगणः २४ इमं द्विस्थाप्य । एकत्र द्विगुणिता
 ४८ त्वत्रि ३० युक्ता ७८ त्वकीयखनभनवलवेन ० हीना ७८
 च्छरांगा ६५ त्वालब्धाधिमासा १ एभिरन्यत्रस्थापितः सौरमासो
 युक्तश्चांद्रमासगणो जातः २५ अयं खत्रिघ्नस्त्रिंशद्भिर्गुणितः ७५०
 श्रुतप्रतिपदगणमया गततिथिभिः १४ सहितो जातश्चान्द्रतिथिगणः
 ७६४ अथस्तिथिगणो ७६४ भैः सप्तविंशतिभिर्युक्तो ७९२ त्वत्रि
 खाद्रधंशफलेन १ युतो ७९२ वेदांगैः ६४ भक्तं लब्धमवमदिनैः १२
 रुपरिष्टचांद्रतिथिगणो हीनो जातः सावनोऽहर्गणः ७५२ ।

अथाहर्गणश्रुतिपरीक्षायै वारःसाध्यते । सावनोऽहर्गणः

७५२ सप्तभक्ते सति शेषं ३ शून्यमितिशेषस्य शुक्रवारोपलक्षणत्वा-
 ष्टेयं ३ चंद्रवासरं द्योतयति । परंप्रक्रतोदाहरणे रविवासरस्यापे-
 क्षायाः पूर्वसिद्धोऽहर्गणोनिरेकः करणीयः । अतएवाभीष्टे दिवसे
 मातःकाळे गताहर्गणः ७५१ ।

इदानीं स्रग्धरा छंदसाग्रहाणां क्षेपकाः ।

(Thrower of Planets थ्रोअर् ओफ प्लानेटस्).

रुद्राः ११ शक्राः १४ कुवेदा ४१ स्तपन इह विधावीश
 ११ मे २७ न्द्रा १४ श्रशैला ७ गोब्जाः १९ स्वर्गा २१
 विधूचे शिव ११ दश १० रमवाणा ५६ श्रपाते तथाऽऽरे ॥
 नागा ८ स्योष्टा २३ वृषा १४ ज्ञेकु ३ शिव ११ भुव १
 इहेज्येग ६ पृथ्वीप १६ तानाः ४९ क्षेपोभाद्यः सिताकुर्यो
 विभकलयमभं १।२९।३३ खं० कुदस्त्रा २ १रदा ३२ श्र॥५॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडिर्धेन दिनगणभवरविः ।

(Daily Sun डेली सन)

व्यभ्राद्रयं ७० शगणः पृथक्त्वथ गणा द्रस्वभ्रवाणग्रहै
 ९५०८ भक्तादाप्तफलांशकेन रहितः स्यादंशपूर्वो रविः ॥

छंदाहरणम् । अहर्गणः ७५१ स्वसप्तत्याप्तफलेन १०।४३।४३
 हीनोशादि ७४०।१६।१७ पृथक् । अथाहर्गणात् ७५१ वस्रभ्रवाण
 ग्रहै ९५०८ भक्तादाप्तमंशादिकेन ०।४।४४ पृथगंशादि रहितोजातो
 दिनगण भवोशादिरविः ७४०।११।३३ । अंशा त्रिंशद्भक्ताशेषमंशाः
 २० लब्धंराशयः २४ राशिर्द्वादशभक्ताशेषं राशि० लब्धंभगणानां
 प्रयोजनाभावः शेषं दिनगणभवरस्यादि रविः ०।२०।११।३३ ।

× वृषान्निद्रोऽस्तश्चतुर्दश ।

* अथवा दिनगणमवरविः (Dial Sun डायअल सन) .

इ० शा० तार्धेनदिनगणजश्वंद्रः ।

(Daily Moon डेली मून).

शक्र १ ४घोद्युचयो निजाद्रिकु १ ७लवोनो भागपूर्वः पृथग्घ
सौघाद्रसखाङ्कनाग ८९० ६विहतांशोनः क्षेपेशो भवेत् ॥ ६ ॥

उदाहरणम् । अहर्गणः ७५१ शक्रघ्नश्चतुर्दशभिर्गुणितो १४५१४
निजाद्रिकुलवेन स्वकीय सप्तदशभागेनो ६१८१२८।१४ नोंशादि
९८९५।३१।४६ पुनः केवलादहर्गणा ७५१ द्रसखांकनागैः पटुत्तर
नवाशीतिशतै ८९०६ भक्ताल्लव्यामंशादिना ०।५।३ पूर्वगतोंशादि
९८९५।३१।४६ हीनोंशादि ९८९५।२६।४३ एवं यथोक्तवद्वाद्या
दिद्युर्पिडोत्यर्चंद्रः ५।२५।२६।४३ ।

इ० शा० तार्धेनदिनगणभवचंद्रोच्चम् ।

(Apis of Moons अपिस ऑफ मून्स्).

दिग्भि १० नर्गगजै ८८ द्विधादिनगणो भक्तोंशकानां युतिः
खाभ्रा० जै १०० विहताद्गणाच्च विकलायुक्तं विधूच्चं भवेत् ।

उदाहरणम् । अहर्गणात् ७५१ दशभिर्भक्तात्फलमंशादि ७५।
६।० अन्यत्रनागगजै ८८ भक्तात्फलमंशादि ८।३२।३ पुनश्चाहर्ग
णाच्छतैराप्तात्फलं विकला ७ एपांत्रयाणां योगों शादिविधूच्चम्
८३।३८।१० एवंपूर्ववद्वाद्यादिविधूच्चम् २।२३।३८।१० ।

इ० शा० तार्धेनदिनगणभवचन्द्रपातः ।

(Nod of Moons नोड ऑफ मून्स्).

खत्रिघ्नो ३० युगणोङ्गपट्टशरीमतै ५६६ भक्तोंशकास्ते पृथ
ग्दिग्भा १० च्छैलभ २७७ ह्रद्गणादिकलिफोनः स्याच्चपा
तोविधोः ॥ ७ ॥

उदाहरण । अहर्गणः ७५१ खत्रिग्रस्त्रिंशद्भिर्गुणितः २२५३०
अंगषट्शरमिते ५६६ भक्तोशादिः ३९।४८।२० पुनर्दिग्ग्रादहर्गणा
७५१० च्छैलमै २७७ भक्तविकलाभिः २७ पूर्वोशादिर्हीनोशादि
अंद्रपातः ३९।४७।५३ एवराश्यादिश्चंद्रपातः १।९।४७।५३ ।

इ० शा० तार्धेनदिनगणभवभौमः ।

(Mars मार्स)

रुद्र १४ प्रोऽहिगणो द्विधा शशियमैः २१ कक्षाभ्रन
न्दाब्धि ४९०५१ भिर्भक्तो शादिफलद्वयश्च सहितं
स्यान्मेदिनी नन्दनः ॥

उदाहरण । अहर्गणः ७५१ रुद्रैः ११ गुणितः ८२६१ अयं द्विधा ।
एकत्रैकविंशतिभिर्भक्तोशादिः ३९३।२२।५१ अन्यत्र कक्षाभ्रनन्दा
ब्धिभि ४९०५१ भक्तोशादि ०।१०।६ अनयोः फलयोर्योगोशादि
भौमः ३९३।३२।५७ एवंगस्तचयोद्भवाश्यादिभौमः १।३।३२।५७

इ० शा० तार्धेनदिनगणभवबुधः ।

(Mercury मर्क्युरी)

वेदप्रोऽहिचयः स्वकीयदहनाव्यंशेन ४३ युक्तो भवेद्भाग
दीन्दुसुतो गणा द्विधुरसेन्द्रा १४६ १ सांशकैर्वर्जितम् ॥ ८॥

उदाहरण । अहर्गण ७५१ अतुर्भिर्गुणितः ३००४ स्वकीयत्रि
चत्वारिंशंशेन ६९।५१।३८ युक्तोशादि ३०७३।५१।३७ पुनर्गणा
७५१ देकषष्टयुत्तर चतुर्दशशतै १४६१ रासाष्टव्ये नांशादिना ०।
३०।२० वर्जितोशादिर्वुधः ६।१३।२०।४८ ।

इ० शा० तार्धेनदिनगणभवगुरुः ।

(Jupiter ज्युपिटर)

द्विस्थो घस्रचयोद्गतो दिनकरैः १२ अन्द्रामि चन्द्राब्धिभि
४१३ १ लब्धोशादिद्वयान्तरं लवमुखः स्यादिन्द्रमन्त्रीकिल ॥

उदाहरण । द्विस्थोऽहर्गण ७५१ एकत्रदिनकैरद्वादशभिर्भक्तौ
शादि ६१।३६।० अन्यत्रैकत्रिंशत्युत्तरैक चत्वारिंशच्छतै ४१३१
भक्तौशादि ०।१०।५४ द्वयोः फलयोरन्तरं जातमंशादिगुरुः ६२।
२४।६ एवं राश्यादिगुरुः २।२।२४।६ ।

इ० शा० तार्धेनदिनगणभवशुक्रः ।

(Venus वीनस).

भूप १६घ्नोद्युचयोद्विधादशमितैः १० स्वाब्जेषुशैलै ७५१०
र्द्धतोभागाद्यंफलयोर्द्वयोर्हिसहितंतजायतेभार्गवः ॥ १ ॥

उदाहरण । पौढशभि १६ गुणितौऽहर्गणः १२०१६ । अयं
द्विधा । एकत्रदशभिर्भक्तौशादि १२०१।३६।० अपरत्र दशोत्तरपंच
सप्ततिशतै भक्तौशादि १।२६।० द्वयोः फलयो र्योग मंशादि भृगुः
१२०३।१२।० एवं राश्यादिभृगुः ४।३।१२।० ।

इ० शा० तार्धेनदिनगणभवशनिः ।

(Saturn सेटर्न)

त्रिंशद्भि १० श्रयुगेन्दुखेचरनगै ७९१४ द्विस्थोद्युपिण्डोद्धतः
संयुक्तः फलयो र्द्वयो र्लवमुखः स्या द्वै र्वेर्नन्दनः ॥

उदाहरण । द्विस्थोऽहर्गण ७५१ एकत्रत्रिंशद्भिर्भक्तौशादि २५।
२।० अन्यत्र चतुर्दशाधिकै कोनाशीतिशतैर्भक्तौशादि ०।५।४२
द्वयोः फलयो र्योगोशादिशनि २५।७।४२ एवं पूर्ववद्राश्यादिर्दिन
गणभवशनिः ०।२५।७।४२ ।

इ० शा० तार्धेनमध्यमार्कोदये आवन्ता मध्यमा ग्रहाः ।

(Midland Planet मिडलन्ड प्लानेट)

खेटोघस्रचयोद्भवो निजनिजक्षेपेन राश्यादिना
संयुक्तः किलमध्यमोदयरवेः स्यादुज्जयिन्यांग्रहः ॥ १० ॥

उदाहरण । घस्रचयोद्भवराश्यादिरविः ०।२०।११।३३ “रुद्राः शक्राः कुवेदा” रितिराश्यादिनारविक्षेपकेन ११।१४।४१।० युक्तो मध्यमार्कोदये क्षितिजासन्नावन्त मध्यमोऽर्कः ०।४।५०।३३ एवं दिनगणभवचन्द्रः ५।२५।२६।४३ चन्द्रक्षेपकेन ११।२७।१४।० युक्त आवन्तमध्यमचन्द्रः ५।२२।४०।४३ एवमावन्तविधूच्चम् १०।१२।५९।१० पातश्च ०।२०।४३।५३ भौमः ९।२६।४८।४७ बुधः ७।२४।४१।४८ गुरुः ८।१९।१३।६ एवं शुक्रः ६।२।४५।० तथैव राश्यादिशनिः १।१६।३९।४२ ।

इ० शा० तेनमध्यम दिनगतयः ।

(Mean Motion of Planets मीन् मोशन ओफ् प्लानेट्स्) ब्र० तु० नन्दाक्षाभुजगा ५९।८ स्वेः शशिगतिः खाट्काद्रयोऽक्षा मय ७९०।३५ स्तुङ्गस्याङ्गकलाः कुवेदविकलाः ६।४१ पातस्य रामाभवाः ३।११ ॥ माहेयस्य महीगुणारसकरा ३१।२६ ज्ञस्येष्टसिद्धारदाः २४५।३२ पञ्चेज्यस्य ५।० सितस्य पणवमिताह्यष्टौ ९६।८ शनेर्द्वेकले २।० ॥ ११ ॥

इ० शा० तार्धेनकेंद्रदिनगतयः ।

(Mean Motion of Anomaly मीन् मोशन ओफ् एनोमली । केन्द्रस्याथ विधोर्गतिर्वधवरैर्वेदाष्ट शैलाः ७८४ कला नन्दाद्रयङ्ग मिताश्रयुते ६७९ स्वथगुणाङ्केन्द्रा १४६३ स्थिथेः कीर्तिताः ॥

इ० शा० तार्धेन स्वदेशीयकरणार्थं ग्रहेदेशांतरसंस्कारः ।

(Distance from the First Meridian डिस्टन्स् फ्राम्
थी फर्स्ट मेरीडियन्)

रेखाग्राम विशेषयोजनमितैर्निर्मागतिद्वयविधि ४२ भि

* उज्जयिनीरेखाः सन्निहितानि कानिचिद्भरतखण्डनगराणि ।

भक्ता प्रागपरेपुरे क्षयधनं कार्याविलिप्ता ग्रहे ॥ १२ ॥

उदाहरण । श्रीकराच्या मुज्जयिनीरेखायाः पश्चिमतः ५९ योजनान्तरे तिष्ठति । अतोदेशान्तरयोजनैः ५९ रविदिनगति ५९।८ गुण्या ३४८८।५२ द्व्यब्धिभि ४२ भक्ता लब्धारवेर्विकला त्मकदेशांतर संस्कारः ८३ एवं चन्द्रदिनगति ७९०।३५ देशांतर योजनैः ५९ संगुण्या ४६६४४।२५ द्व्यब्धिभिर्भक्ता चन्द्रस्यदेशांतरविकला १११० एवं चन्द्रोचस्यविकलाः ९ पातस्य वि. ४ भौमस्य वि. ४४ बुधस्य वि. ३४० गुरोर्वि. ७ भृगोर्विकलाः १३६ शनैश्चविकलाः २ ।

रेखायाः पश्चिमत्वादतो देशान्तरविलिप्तिका धनं देशान्तर संस्कृतोऽर्कः ०।४।५३।५६ चंद्रश्च ५।२२।५९।१३ चन्द्रोच्चम् १।०।१२।५९।१९ चन्द्रपातः ०।०।४३।५७ भौमः ९।२६।४९।४१ बुधः ७।२४।२७।२८ गुरुः ८।१९।३।३३ शुक्रः ६।२।४६।१५ एवं देशांतर संस्कार शुद्धः शनिः १।१६।३९।४४ ।

इ० शा० तार्धेन चन्द्रचंद्रोच्चपातानां वार्षिकसमीकरणम्

(Annual Equation एन्नुअल इक्वेशन)

यातादस्यशतांश वर्गमचलै ७ रासांकलाः स्वं विधौ तनुङ्गे च कृतघ्नकन्धनमथांघ्र्यूनं च पाते क्षयम् ॥

“ खेटमार्गे ” महुक्तानि । (of The Same Meridian ओफ् धी सेम् मेरिडियम्).

मैसूरक त्वलयरं खलुनीलकोटं कोचीनकन्तदनु चाकलकोटसंज्ञम् । सारङ्गपूस्तदनु राजागिरित्वटग्लं पट्यालकापलवरं किलसण्डवापूः ॥ बीजापुर तदनुयारशिनामधेयं सोलापुरहरिहरं चिकमङ्गलूरम् । जालन्दरं जयपुरं च यदामिपूश्चटोकंघिडं तदनुयागलकोटसंज्ञम् ॥ इन्दूरपूजलधितारगकल्लिकोटं कोटंभूसायलपुरं मडिकेरिनास्ति । मेकजयिन्गुपरिगममथाव्यरेपोपान्ते स्थिताभरतजण्डइमानगर्थः ॥

गताद्वस्यशतांशस्यवर्गमचलैः सप्तभिर्भक्तासं फलं चन्द्रे वार्षिक
समीकरण कलादिस्वंधनं विधेयं । तदेव चन्द्रफलं द्विधा एकत्रकृतं
चतुर्भिर्गुणितं कलादि चन्द्रोच्चधनं । अन्यत्र चन्द्रफलं चांघ्र्यूनं पादे
नोनं कलादि पाते क्षयं हीनं । चन्द्रफलस्याल्पत्वेन ग्रन्थारंभात्प्रा
गग्रेद्वित्रिशतवर्षाणां मवधा वेककलामित संस्कार उत्पद्यते । इत
एवास्मिन्नवधौ तत्प्रयोजनं नास्ति । तदूर्ध्वमस्त्येव । उदाहरणार्थ
मिह शके २१३३ तमऽद्वे चन्द्रचंद्रोच्चपातानां संस्कारा आनीयन्ते ।
इष्टशकाद् २१३३ ग्रन्थशक १८३३ विशोध्यशेषं ३०० शताप्तस्य
३ वर्ग ९ सप्तभक्तं कलादिधनात्मक चन्द्रस्य वार्षिक समीकरण
संस्कारः १।१७ । अयं द्विधा । एकत्र चतुर्गुणो जातश्चन्द्रोच्चस्य
धनात्मक संस्कारकलादिः ५।८ । अपरत्र विपादं जातं चन्द्रपातस्य
संस्कारकलादि ०।५८ ऋणात्मकम् । अतएव संस्काराः शकवर्षे
१५३३ आपिस्यु इति ।

इ० शा० तार्धेन भुजकोट्योर्ज्ञानम् ।

(Co & Anglidd Curve को एन्ड अंगल्ड कर्व) .

त्र्यूनं स्याच्च तदेव दो स्त्रिभवनार्ध्व रसैर्दन्तरं
नन्दः क्षाधिक मर्कभैः १२ स्वय भवेत्कोटिर्भुजो नन्त्रिभम्

इ० खगध० छंदसासूक्ष्मज्या । .

(Sine साइन) अथवा (Bowstring बोस्त्रींग)

पञ्चार्काः खेपुदस्ताः कुनगगुणमिताः कुञ्जरेभावधयश्च
स्वाभ्राङ्गानीपुखागां गुणखगजमिता द्यंकनागाः क्रमेण॥
कदयङ्कागोमिकाष्टा रसखचरदिशः किन्द्रचंद्राः समुद्रा
द्रीशारुयङ्काब्जचन्द्राः खनखभुवइहस्युर्ज्यकादिगल्तास्ते
भुजांशपट्टेषु स्थिता जीवाऽसवो यथा । १२५।२५०।३७१।४८८।

६००।७०५।८०३।९२।१०३९।१०९६।११४१।११७४।
११९३।१२०० एतेदशभक्ताजाता भुजांशवद्वेषुस्थिताक्रमेण जीवा
यया। १२ २५ ३७ ४८ ६० ७० ८० ८९ ९७ १०३ १०९ ११४ ११७ ११९ १२०।
३०। ०। ६। ४८। ०। ३०। १८। १२। ६। ०४। ३६। ६। २४। १८। ०।

इ० शा० तार्धेनाभीष्टधनुषो ज्यासाधनम् ।

(The Base Sine धी बेस साइन)

दोर्भागा किलपट्टताम्रकसमा यातज्यका शेषका
द्यातैप्यान्तरसंहता द्रसहताप्याब्धेप्सितज्या भवेत् ॥

उदाहरण । अत्रोदाहरणार्थे कल्पितभुजांशा २२।३०।० पद
भक्तफलं ३ एतत्संख्योपल क्षितगतज्या ३७।६ गतगम्यजीवान्तरेण
११।४२ शेषांशादि ४।३०।० गुणिता ५२।३९ रसाप्तफलेन ८।४६
गतज्या ३७।६ युक्ताजाता स्पष्टभुजज्या ४५।५२ ।

इ० शा० तार्धेनाभीष्टज्याया धनुष्करणम् ।

(Bow धो) अथवा (Arc आर्क)

ज्याप्रोज्झ्य खवशेषकं रसहतं यातैप्यजीवान्तरे
रासं य द्यतमाऽत्र शोधितगुणा तत्पट्टधनुस्स्याद्धनुः १५

उदाहरण । उक्तभुजज्या ४५।५२ अस्माद्याजीवा विभुष्यति
सा शोध्य । प्रकृतोदाहरणे तृतीयाज्यां ३७।६ विशोध्यशेषं ८।४६
पदगुणितं ५२।३६ यातैप्यजीवान्तरेण नामात्रा तृतीयागतज्या
चतुर्थीगम्या द्वयोरन्तरेण ११।४२ भक्तं लब्धमंशाद्यम् ४।३०।०
तद्विश्रुद्धज्यासंख्या ३ पदगुणेन १८ युक्तंजातं धनुरंशाद्यम् २२।
३०।० उक्तभुजांशसमत्वाच्छुद्धम् ।

इ० शा० ताभ्यांपङ्काकर्षणकेंद्राणि ।

(Attraction of Anomaly अद्रकशन ओफ् एनोमली)

खंचन्द्रो गजमार्गणाः ०।१।५८ प्रथमकोशाद्यो द्वितीयो

* गुणा=इत्यनेन ज्या।

विंशु सिंशन्नागगुणा १।३०।३८श्च खन्नवकरा देवा ०।
 २९।३३ स्तृतीयो ध्रुवः ॥ द्व्यभ्रेशा २।०।१३श्च चतुर्थ
 कोऽग्निकलिकोनय्यंशकः २।२९।४५ पञ्चमः खंगोक्षार
 हयो ०।५९।८८न्तिमो लवमुखस्ते सौरमासाहता ॥१६॥
 आद्यादष्ट गुणेन्दुभिः १३८ नगनगाब्जैः १७७ नागरुद्रैः
 ११८स्तथा नागाव्यशिवमितैः २४८ खनेत्रदहनैः
 ३२० सिद्धाग्निभागैः ३२४र्युता ॥ स्युश्चाकर्षण संज्ञकां
 शक मुखान्येतानि केन्द्राणि पट् तत्राद्य त्रि चतुर्थ
 पञ्चमभक्तेन्द्रा ह्युज्ज्या क्रमात् ॥ १७ ॥

उदाहरण । प्रथमध्रुवोशादिः ०।१।५८ सौरमासै २४ गुणितं
 ०।४७।१२ आद्य क्षेपकाशैः १३८र्युक्तञ्जातं प्रथमाकर्षणकेन्द्रमंशादि
 १३८।४७।१२ । एवं द्वितीयध्रुवो शादि १।३०।३८ सौरमासै २४
 गुणितम् ३६।१०।१२ द्वितीयक्षेपकाशैः १७७र्युक्तं द्वितीयाकर्षणकेन्द्र
 मंशादि २१३।१५।१२ तथैव तृतीयकेन्द्र मंशादिकम् १२९।४९।१२
 चतुर्थकेन्द्रमंशादिकम् २९६।४।१४ पंचमकेन्द्रमंशादिकं १९।५४।०
 एवमन्तिमकेन्द्रमंशादिकम् ३४७।३२।१० एवमाकर्षण संज्ञकानि
 षट्केन्द्राणि स्युः । एषा प्रथम तृतीय चतुर्थ पंचमकेन्द्राणां पृथग्भुज
 ज्या तत्रप्रथमकेन्द्रभुजज्या ७९।१ तृतीयकेन्द्रभुजज्या ९२।२ चतुर्थ
 केन्द्रभुजज्या १०७।५२ पंचमकेन्द्रभुजज्या ६०।४८ ।

इ० शा० तसार्धेनगुरोः पचधाकर्षण कलानयनम् ।

(Attraction of Jupiter ग्रहकशन् ओफ् लुयिट्)

व्यंध्यद्वै ५।४५र्यम मार्गणै ५२ नभगजै ८० बह्व्यवधि
 भिः ४३ संहता लिप्ता भेषतुलादिके धनमृणं व्यस्ता

कलाः साऽतिमाः ॥ पङ्काल्पा ऋतिद्वितीयजलवा
गोब्जा १९ नगौष्टा २७ यमौष्टा २२ वाणाः ५ स्व मथ
क्षयं नगभुवो १७ वेदामयो ३४ द्वयब्धयः ४२ ॥१८॥
नागाभिप्रमिता ३८ हुताशनयमाः २३ स्व०न्तेऽसवोदिग्द
तालिसाःस्युश्चगुरोर्द्वितीयजनिताश्चेज्जूकपद्मेऽन्यथा॥

उदाहरण । प्रथम केन्द्रभुज्या ७९।१ पादोनपद्मभिः ५।४५
भक्ता लब्धागुरोः प्रथमाकर्षण कलाफलम् १३।४४ प्रथमकेन्द्रमेपादि
पद्मेस्थितत्वादिदंधनम् । एवं तृतीयकेन्द्रज्या ९२।२ यममार्गणैः ५२
भक्ता तृतीया कर्षणकला १।४६ मेपादिकेन्द्रत्वाद्धनम् । चतुर्थकेन्द्र
भुज्या १०७।५२ नभगजैः ८० भक्ता चातुर्थीकला १।२१ तुलादि
केन्द्रत्वाद्धनम् । एवं पञ्चमकेन्द्रज्या ४०।४८ बह्व्यब्धिभिः ४३ भक्ता
लब्धा पञ्चमाकर्षण कलादि ०।५७ मेपादिकेन्द्रत्वाद्धनं । परमिय
मन्तिमाव्यस्ताअतः ऋणम् ।

अथ द्वितीयाकर्षण केन्द्रमंशादि २१३।१५।१२ एवं राश्यादि
७।३।१५।१२ इदं पद्माशिभ्योऽधिकं वर्ततेऽतो द्वादशराशिभ्यो
विशोध्यकृतं पद्माल्पम् ४।२६।४४।४८ अस्यांशा १४६।४५ धृति
भक्तं ८ एतत्संख्योप-अक्षिता गुरोरसवः ३८ ऋणात्मकः । शेषं
२।४५ अग्रिमक्षयांतरं १५ । अत्रोऽनुपातः । यद्यष्टादशांशांतरे १५
क्षयान्तरं लभ्यते तर्हि शेषांशैः २।४५ कि मिति त्र्यै साशिकेनागतः
स्फुटसवः ३५।३९ दशभिर्भक्तं जातमृणात्मक कलादिफलम् ३।२४
परं तुलादिकेन्द्रत्वादिदं विलोमं धनात्मकं द्वितीयाकर्षण फलद्वया
दिर्धनम् ३।३४ । एवं पंचानामाकर्षण फलानां संस्कृतिर्जातो गुरोः
संकलिताकर्षण फलद्वयादि १६।४६ धनात्मकम् ।

इ० शा० ताभ्यांशनेश्चतुर्धाऽऽकर्षण कलानयनम् ।

(Attraction of Saturn अट्रक्शन ऑफ़ सैटर्न)

आद्यायाश्चगुरोर्यमैर्विनिहताः स्वाद्वाशकैः ६ संयुता

व्यस्ता स्ताश्च तृतायजा त्रिगुणिता व्यस्ताः कलाः
स्युः शनेः ॥ १९ ॥

तद्वहीन्द्रलवा १४ द्वितीय जनिताद्धृत्यं १८ शक्रात्स्युः
क्रमा द्रामा ३ मी ३ न्दु १ मिताक्षयं त्वयं धनं क १ व्य ४
व्यि ४ नेत्राणि २ खम् ० ॥ चास्वन्त्रय ३ द्ध ६ नगा ७ पृ ८
पर्वत ७ गुणाः ३ स्वं की १ पु ५ नागा ८ द्रयो ७ वेदाः ४ खं ०
ह्यसवोऽस्यदिग्लवकला स्ताः स्या द्वितीयाः शनेः ॥ २० ॥
तदच्चांतिमकेंद्रजां भुजगुणारुद्रै १ १ र्हतास्ताः कलाः
केंद्रे तत्तुल्लादिपङ्कवनगेस्वर्णं तथैवं शनेः ॥

उदाहरण । गुरोर्याराधाकलाः १ ३।४४ सा. द्विगुणिता २७।
२८ निजांगां दशफलेन ४।३५ सहिता जाता गुरोर्विरुद्धा विलोमाः
शने राधा कलाफलम् ३२।३ ऋणम् ।

एवं गुगेस्तृतीयाकला १।४६ धनं । त्रिगुणिता गुरोर्विलोमाः
शनेस्तृतीया कलाफलमृणम् ५।१८ । अथ चतुर्दशांशो न द्वितीया
कर्षणकेंद्रम् ६।१०।१५।१२ अस्यांशादि १९९।१५ धृतिभक्तेभ्यो
लब्धा ११ एतत्संख्योपलक्षितशने रसवः ७ अग्निमांतरं धनात्मकं
१ । अत्रोऽनुपातः । यद्यष्टादशांशान्तरे १ धनान्तरं लभ्यते तर्हि
शेषांशैः १।१५ किं मिति त्रैराशिकेनागतः शनेः स्फुटासवो ७।४
धनात्मको । दशभक्तजातं शनेर्द्वितीयाकर्षणकलाः ०।४२ धनम् ।

अथान्तिमकेन्द्रस्य नामपष्टकेन्द्रस्य ११।१७।३९ भुजज्या २५।
४० रुद्रै ११ र्भक्ता लब्धा अन्तिमाशनेराकर्षणं कलाफलम् २।२०
तुलादि पदभेकेन्द्रेऽतो धनात्मकम् ।

एवं चतुर्णामाकर्षण फलानां संस्कृतिर्जातः शनेः मङ्गलिता
कर्षणफलं कलादि ३४।१९ ऋणम् ।

इ० शा० तार्धेनगुरुद्वयोर्योर्मिथ आकर्षणसंस्कारः ।

(Attraction अट्रक्शन)

पंचाकर्षणसंस्कृतः सुरगुरुः स्या द्वै चतुर्भिः शनि
श्रान्येषां द्युसदां सदा लघुतरत्वादत्र नोक्तमया ॥२१॥

एवं पंचभिराकर्षणफलैः संस्कृतः सुरगुरुर्मध्यमः स्यात् । तद्
चतुर्भिराकर्षणफलैः संस्कृतः शनिर्मध्यमः स्यात् तथाऽन्येषां द्युसदां
सदा लघुतरत्वा दत्रग्रन्थविस्तरभया नोक्तत्र कथितमिति । अतः
इदानीं तेषां दूषणविराकुर्वन्नाह । “ स्वल्पान्तरत्वा दबहूपयोगा
त्प्रसिद्धयभावाच्च बहुप्रयासात् । ग्रन्थस्य तज्ज्ञैर्गुरुताभयेन यस्य
ज्यतेऽर्थो न स दूषणाय ” । इति सिद्धान्तशिरोमणौ भास्करः ।

उदाहरण । एवं देशान्तर संस्कार शुद्धो गुरुः ९।१९।१३।१३
प्रागुक्तगुरोः पंचाकर्षण संस्कार संकलित कलादिकैः १६।४६ र्धना
त्मकैः संस्कृतैर्जात आकर्षण संस्कारशुद्धो गुरुः ८।१९।२९।५९ ।
एवं चतुर्भिराकर्षण संस्कार संकलित कलादिकैः ३४।१९ ऋणा
त्मकैर्देशान्तर संस्कार शुद्धः शनिः १।१६।३९।४४ संस्कारोद्भात
आकर्षण संस्कार शुद्धः शनिः १।१६।५।२५ ।

एवं देशान्तरवार्षिक समीकरणाकर्षण संस्कार शुद्धः श्रीकरा
च्यामध्यमार्कोदये क्षितिजासन्न मध्यमरात्रिः ०।४।५३।३३ चन्द्रः ५।
२२।५९।१३ चन्द्रोच्चं १०।१२।५९।१९ चंद्रपातः ०।२०।४३।५७
भाषः ९।२६।५०।४५ बुधः ७।२४।२७।२८ गुरुः ८।१९।२९।५९ शुक्रः
६।२।४७।१५ एवं देशान्तर वार्षिक समीकरणाकर्षण संस्कार शुद्धः
श्रीतरान्यामध्यमार्कोदये क्षितिजासन्न मध्यमरात्रिः १।१६।५।२५ ।

इति श्री लक्ष्मिदत्तसूरि सृष्टनाहुंगर्षि शर्मणा विरचिते

श्री ग्रहभवनपथे स्मृतोदाहरणे मध्यमग्रहाधिकारः प्रथमः ।

इ० शा० तेनग्रहाणां मन्दोच्चानि ।

(Apes of Planets अप्सिस् ऑफ् प्लानेटस्)

व्यंध्यङ्काद्रिः^{१५}लवारवेर्निगदितं सद्देधसिद्धकुजा
मन्दोच्चविपाददन्तविंधवः^{१३१}सार्धत्रिरामाश्विनः^{२३३}॥
सांध्यभ्राद्रिभुवो^{१५}ऽष्टकुञ्जरयमाः २८८ सार्धाष्टसिद्धाः
^{३४८}क्रमात्प्रत्यक्षं रवि १२ शूष १६ प६इस ६ विय०
ऋषे १६ विलिप्ताधिकम् ॥ १ ॥

उदाहरण । स्वेराद्वीकविकला १२ गनाद्वैर्गुणिता २४ रवि
मन्दोचरा. २।१८।४५।० विकलामुधनं रवेःस्फुटमन्दोच्चम् २।१८।
४५।२४. एवं भौमस्फुटमन्दोच्चम् ४।११।४५।३२ । बुधस्फुटमन्दोच्चम्
७।२३।३०।१२ गुरोःस्फुटमन्दोच्चम् ५।२०।१५।१२ भृगोः स्फुट
मन्दोच्चं ९।१८।०।० तथैवं शनेः स्फुट मन्दोच्चम् ८।८।३०।३२ ॥

इ० शा० तेनग्रहमन्दकेन्द्रम् ।

(Slow Anomaly of Planets स्लो एनोमली ऑफ् प्लानेटस्)

मन्दोच्चं ग्रहवर्जितनिगदितं मन्दारव्यकेन्द्रं बुधैः
केन्द्रेमेपतुलादिके धनमृणं मान्दश्च शीघ्रंफलम् ॥
तान्येकैकपदं त्रिभैस्त्रिभवने श्रुत्वारिचक्रे क्रमा
त्स्यातेपांविषमं समत्वमभिधेयं वौजथुगमाभिधे ॥ २ ॥

ग्रहेणोन शुभं मन्दकेन्द्रं मित्युच्यते । अर्थाद्ग्रहेणोननिजं
मन्दोच्चंग्रहमन्दकेन्द्रं स्यादिति । तेनमन्दफलमानयेत् । एवं मन्द
फलस्यधनर्णत्वमपि मेपादिराशिपदे (Summer Hemisphere
सम्भर हेमिस्फिअर) सतिमन्दफलन्यनम् । तुलादिराशिपदेतु
(Winter Hemisphere विन्टर हेमिस्फिअर) मन्दफलमृणमिति
तानिस्त्रिभैस्त्रिभवने त्रिभिः राशिभि रेकंपदं (Coricht

Angled Curve कोराइद अग्ल्ड कर्व) प्रकल्प्य । एवं द्वादश-
राशिनां क्रमाद्विषमसम संज्ञे वा ओजयुग्मादये पद चतुष्टयं स्या-
दिति । तेषां प्रथमतृतीययोर्विषम पदसंज्ञा वा ओजपदसंज्ञा ज्ञेया ।
तथा द्वितीयचतुर्थयोः समपद वा युग्मपदसंज्ञा ज्ञेया ॥

उदाहरण । रेवः स्फुटमन्दोच्चम् २।१८।४५।२४ देशान्तर वा
षिकसमीकरणार्कपण संस्कारशुद्धरविणा ०।४।५४।१६ हीनं जातं
स्वेमन्दकेन्द्रम् २।१३।५१।८ । एवं भौममन्दोच्चम् ४।११।४५।३२
देशान्तर संस्कार शुद्ध मध्यमभौमेन ९।२६।४०।४९ हीनं जातं भौम
मन्दकेन्द्रम् ६।१४।५४।४३ एवं बुधादिकानां मपि ॥

इ० शा० तार्धेनग्रहाणां मन्दहरः ।

(Divisor दिवाइसर)

सूर्यात्सिद्धरसाः ६२४ क्रमाच्चसदलाभ्राङ्केन्द्रव १९०
स्त्रीधरा ११३ द्यक्षाः ५२ शैलदिर्वो २१७ द्वावेष्टमनवो
१४९६ ऽष्टेभेन्द्रवः १८८ स्युर्हरः ॥

इ० शा० तार्धेन ग्रहगुणः ।

(Multi Plid मल्टि प्लाइड)

सार्धत्रीन्दुः ३ मितोगुरोः परखगानां विश्वतुल्यो १२ गुणः
केन्द्रेचेन्मृगपङ्कभगेसतिरवेरर्कः १२ शनेर्दिक् १० स्मृतः ॥ १॥

इ० शा० तेनमन्दहरे कालान्तरसंस्कारः ।

(Annual Divisor एन्नुअल् दिवाइसर)

सूर्यात्केन्द्रशुजज्यकाऽद्गुणिता त्रिज्यो १२० छृताप्तं
पुन स्तिथ्यः ५ भ्रा० वज १ ख० पट्टशता १०० म्वर चरै ९
निर्भ्रं सहस्रोद्धतम् ॥ स्वस्यस्या त्समयान्तराभिधफलं

१ दिक् (बहुवचनांतोदिवः) स्वर्गोऽत एकविंशतिसंख्यः ।

ज्ञेय्यारकानां क्षयं चान्येषां स्वफलं धनं मृदुहर स्त
संस्कृतः स्यान्निजः ॥ ४ ॥

उदाहरण । रविकेन्द्रम् २।१३।५१।१२ अस्य “पञ्चांकारखेपु
दत्ता” इत्यनेन भुजज्या ११५।७ गताद्व २ गुणिता २३०।१४ त्रिज्या
भक्तफलम् १।५० पुनः सूर्यफलार्थेतिथिभिः १५ गुणितम् २८।४५
सहस्रैः १००० भक्तं रवेः समयान्तरफलम् ०।२ सूर्यफलं त्रिजमन्द
हरे ६२४ धनं जातं रवेर्निजमन्दहरः ६२४।२ एवं सर्वेषामपि ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन मन्दहरः स्फुटीकरणम् ॥

(True Divisor of Planets दु डिवाइसर ओफ प्लानेट्स)

कोटिज्यानिजकेन्द्रजानिजगुणैर्निघ्ना त्रिजीवोऽ१२० दृता
स्वर्णन्नक्रकुलीरपङ्कवनगेकेन्द्रे हरः स्यात्स्फुटः ॥

स्वार्कांशांशफलेन केन्द्रजनित ज्यायाः शनेः स्वंक्षयं
केन्द्रेमेपतुलादिके सतिशनेः स्यात्प्रस्फुटस्तद्वरः ॥ ५ ॥

उदाहरण ॥ रविमन्दकेन्द्रस्य कोटिज्या ३३।२२ “सार्धत्री
न्दुमिता” रित्यादिना प्रागुक्तखेपुणकः १३ परं मकरादिपद्मे
रविकेन्द्रेऽतोऽर्कमितेन गुणेन गुणिता ४००।२४ त्रिजीवोद्धृताप्तेन
फलेन ३।२० रविकेन्द्रमकरादि पद्मे सति तेन निज मन्दहरो ६२४।
२ धनं जातं रवेः स्फुटमन्दहरः ६२७।२२ ॥ एवं चन्द्रादीना
मपि विधेयम् ॥

इ० शा० तार्धेन भौमार्कयोः सूक्ष्मसंस्कारः ।

कोज्या भौममृदोर्मृगादिरसभे द्विघ्नाऽन्यथाऽर्धोऽन्मिता
भौमे स्वं विकृता सदा त्वथ सदाऽर्के स्वं विलिप्तान्नाः २० ॥

मृगादिरसभे भौममन्दकेन्द्रस्य कोज्या कोटिज्या द्विगुणितो

निम्ना चेदन्यथा कर्कादिषट्मे तदाकोटिज्यार्धमिता विकलाभौमे
सदास्वंधनंकार्यत्तथचार्केसदानखविलिप्तास्वकार्येमिति ॥

उदाहरण ॥ भौममन्दकेन्द्रस्य ६।१४।५४।४३ कोटिज्या ११५।
४८ भौममन्दकेन्द्रकर्कादि षट्मेस्थितत्वा त्कोटिज्यार्धमिता ५८
विकला देशान्तरसंस्कारशुद्धभौमे ९।२६।५०।४९ सदास्वंधनं
जातः सर्वसंस्कारशुद्धो मध्यमो भौमः ९।२६।५१।४७ ॥

एवं देशान्तरसंस्कारशुद्धेऽर्के ०।४।५३।५६ सदानख २०
विलिप्ताधनंजातः सर्वसंस्कारशुद्धो मध्यमोऽर्कः ०।४।५४।१६ ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन मन्दफलानयनम् ॥

(Equation of The Apsis इक्वेशन् ओफ् घी अप्सिस)

दिग्मा१०केन्द्रभुजज्यका स्फुटहरेणाप्तं लवाद्यं फलं
मान्दङ्केन्द्रवसाद्यह धनमृणं मन्दस्फुटः स्याद्ग्रहः ॥६॥

उदाहरण ॥ रविमन्दकेन्द्रस्य भुजज्या ११५।७ दिग्मिर्गुणिता
११५।१।१० रविस्फुटहरेण ६२७।२२ भक्ताजातमंशादि रवेर्मन्द
फलम् १।५०।५ अत्र रविमन्दकेन्द्र मेषादिराशिषट्केवर्त्ततेऽत इदं
फलं धन मनेनसंस्कृत सर्वसंस्कारशुद्ध मध्यमरवि ०।४।५४।१६
जीतो मन्दफल संस्कृतः स्फुटोऽर्कः ०।६।४४।२१ ॥ एवं चन्द्र
भौमादीनामपि मन्दफलं साधनीयं विचक्षणैः ॥

इ० शा० तेनायनांशानयनं तद्गणनारंभस्थानं चाह ॥

(Paecession of The Equinoction Points प्रेशीशन्

ओफ् घी इक्वीनाक्शन् पॉइन्ट्स)

शाकःसेषुलवामिनाक^{२१}_३रहितः स्वार्केद्वि२१२भागान्वि
तोभक्तोनेत्रनगै७२स्वाप्तकफलंस्युश्चायनांशाःस्फुटाः ॥

१ मन्दस्फुटग्रहः (Helio Centric Planet हेलिओ सेन्ट्रिक् प्लानेट)

संघन्त्रैरिह पाश्चिमात्यगणकै र्ये वेधनिश्चीकृता
 श्रित्रास्पष्टभोगतोऽयनलवाः सङ्कीर्तितास्तेमयां ॥७॥

उदाहरण ॥ अभीष्टशकाद्वात् १८३६ सेपुलवाग्रिनांकैर १३।
 १२ विंशोध्ययच्छेपं १६२१।४८ तत्स्वार्काद्वि २१२ भागेन ७।३९.
 युक्तो १६२९।२७ नेत्रनगै ७२ रवाप्तं लब्धमिष्ट शकवर्षे १८३५
 मेपसंक्रमणकालेऽयनांशाः २२।३७।५२ ॥

इ० शा० तेनपलभा चरखंडानि चरपलानयनमाह ॥

सूर्येसायनमेपगेऽर्धदिवसेयाभाऽक्षभासाभवेत्खाब्धि ४०
 ग्राविद्धतात्रिधाकृत ४शराऽर्केः १२ स्थुश्चरार्धानि वै ॥
 मार्तण्डायनयुक्तदोर्भमितियोगोंशादिकैप्यांहतात्वाभ्यं
 ३० शेनयुतं चरन्धनमृणं स्यात्तत्तुलाजादिके ॥ ८ ॥

सायनमेपसंक्रमणदिने त्रिप्रश्नाधिकारे कथित बद्धिसाधनं कृत्वा
 द्वादशांगुलशङ्कोर्माध्याह्नाया श्रीकराच्यामंगुलादि ५।३३ एतत्परि
 मिताहृष्टा ॥ अत एतावत्सेवांगुलादि श्रीकराच्यांपलभा (Equi-
 noctionl Shadow at Middy इक्वीनाक्शल शॅडो एट मिड्ये)
 स्या दिति ॥

उदाहरण ॥ श्रीकराच्यांपलभा ५।३३ खाब्धिभि ४० गुणिता
 २२२।० त्रिधास्थानत्रयेविहता ॥ एकत्रकृतभक्ता ३० द्वितीयस्थाने
 पंचभक्ता ३३ तृतीयस्थानेऽर्कभक्ता ३६ एवंत्रिधाचरखण्डकानिस्युः ।
 अथवा स्थूलानि ५५।४४।१८ ॥

अयनांश २२।३७।५२ युक्त मन्दफलसंस्कृतोऽर्को ०।५।४४।

* चरखडानि (Piece of Ascending Force पीस ओफ्
 असेन्डिङ्ग फोर्स).

* चरपलानि (Ascending Force असेन्डिङ्ग फोर्स).

२१ जातः सायनरविः ०।२९।२७।१३ अस्य भुज ०।२९।२२।१३
अत्रभुजराशि ० एतत्संख्योपलक्षितगत खण्डकयोग ० पैयस्वण्ड
केन ५५ शेषांशादि २९।२२।१३ गुणिता १६१५।१८।१५ स्वायं
३० शफलेन ५४ चरखण्डकयोगो ० युक्तोजातमुक्तदिवसे पलात्म
कंचरम् ५४ सानयसूर्योमेपादिपद्मे तिष्ठति ॥ अतएवचर ५४
मृणम् ॥ सूक्ष्मचरानयनरीतिस्तु त्रिप्रश्नाधिकारे दृष्टव्यः ॥

इ० शा० तार्धेन रवीन्द्रोश्चरसंस्कारः ।

देयन्तद्विचरं रेर्विकलिकास्व अस्य मध्यस्य त
द्विश्च१३ग्रंस्वयुगाद्रि७४भागमहितश्चास्तेविलोमचरम् ॥

उदाहरण ॥ उक्तसाधितचरं स्पष्टरविभोगे दत्तश्चेत्स औदयिको
भवति ॥ यथा प्रकृतोदाहरणे मन्दस्पष्टोरविः ०।६।४४।२१ चर
पलेन ५४ ऋणात्मकेन विकलास्थाने संस्कृतः सन्जात औदयिकः
स्पष्टोऽर्कः ०।६।४३।२७ ॥

एवं देशान्तर वार्षिकसमीकरणाकर्षण संस्कारशुद्धो मध्यम
चन्द्रः ५।२२।५९।१३ चरपल ५४ मृणं ॥ विश्वगुणितं ७०२ स्त
कीय युगाद्रि ७४ भागेन ९ सहितं विकलात्मकमृण ७११ मेघ
झलादि ११।५१ ऋणमनेन संस्कृतोजात औदयिको मध्यमचन्द्रः
५।२२।४७।२२ ॥

अत्रविशेषः स्मृतव्यः ॥ “चास्तेविलोमचर” मस्तकालिकेतु
चरंविलोमं विपरीतं ॥ घनत्वेऋण मृणत्वेघनं कार्य मितिभावः ॥

इ० शा० तार्धेन चन्द्रे सूर्यान्तर संस्कारः ।

(Securar Acceration सेक्युअर् अक्सेशन)

दिग्ग्रं१०सूर्यफलं शराश१०५विहृतं सूर्यान्तराख्यंफलं
स्यात्सूर्यस्यफला द्विलोमविधिना देयंविधौ चोच्चके॥९॥

उदाहरण ॥ रविमन्दफलमंशादि १।४९।५४ दिग्ग्रं दशगुणि
तम् १८।१९।० शराशै १०५ भक्तं लब्धं चन्द्रे सूर्यान्तर संस्कार
मंशादि ०।१०।२५ रविमन्दफलं धनमतोऽस्माद्विलोभं नामात्रकृण
मनेनसंस्कृतश्चरसंस्कारशुद्धो मध्यमचन्द्रो ५।२२।४७।२२ जातः
सूर्यान्तरसंस्कार शुद्धश्चन्द्रः ५।२२।३६।५७ एव माकर्षण संस्कार
शुद्धचन्द्रोच्चम् १०।१२।५९।१९ सूर्यान्तरसंस्कार संस्कृतं जातं
स्फुटचन्द्रोच्चम् १०।१२।४८।५४ ॥

विवरणम् ॥ अत्र “द्विग्रं सूर्यफल” मित्यनेन यः सूर्यान्तर
संस्कार उक्तः स पारमार्थिको ननुकेवलो भुजान्तरसंस्कारः ॥
किन्तु मन्दफल वशवर्तिनाऽयं संस्कारेण मिश्रितो बाहन्तरोऽस्ति॥
अतः सूर्यान्तराख्य उक्तः ॥

इ० शा० तेनचन्द्र यातफलसंस्कारः ।

(Diferance of Rising डिफरन्स ओफ़ राइजिन्ग्)

स्पष्टार्कोऽयनभागकैश्चसहितो नेत्राहतः स्याच्चत
द्वाहुज्या त्रिकरैर ३३ स्वाप्तक मिदं लिप्तादियातं फलम् ॥
चन्द्रेवित्रि३कले धनंक्षय मिने युग्मोजपाद स्थिते
सूर्येन्द्रोर्ग्रहणे विधौ फलमिदन्देयन्न विद्वद्भरैः ॥ १० ॥

उदाहरण ॥ मन्दफलसंस्कृतसायनरविः ०।२९।२२।१३ द्वि
गुणितः १।२८।४४।२६ अस्यज्या १०१।४२ त्रिकरै २३ भक्ता
ल्लघाश्चन्द्रे कलादियातफलम् ४।२५ सायनद्विग्रं सूर्यस्यौजपदस्थिं
तस्मा दयं क्षय मनेन संस्कृत स्त्रिकलोऽन सूर्यान्तर संस्कारसंस्कृतं
चन्द्रो ५।२२।३३।५७ जातोयातफल संस्कृतश्चन्द्रः ५।२२।२९।३२॥

रवीन्द्रोर्ग्रहणगणितं मसङ्गे विधाविदं यातफलं विद्वद्भरैर्नदेयं
मिति ॥

इ० शा० तेसार्धेन तिथिच्युतिकेन्द्रयो रानयनम् ।

सूर्योनो निजमध्यमो हिमकरो नेत्रा२हतः स्यात्तिथेः
केन्द्रं चेद्यदि कर्कटादिरसभे कोटिस्तुत्वाभ्यंश ३० युक् ॥
स्पष्टतत्त्वजपङ्मगेऽस्यचहरःत्वाभ्रेन्दुनेत्रो २१०० न्मितः
स्वाग्न्यङ्केन्दुमित १९३० स्तुलादिरसभेतद्वत्सदाखं० गुणः
सोच्चान्नोनयमघ्नमध्यतपन च्युत्याख्यकेन्द्रं भवेद्रामाद्रय
ङ्क ९७३ मितोहरोऽस्यच गुणो वेदेन्दुतुल्यः १४ स्मृतः ॥

मध्यमसूर्येन हीनो निजमध्यमचन्द्रो द्विगुणितस्थितेः केन्द्रं स्या
द्यदिकर्कादिपङ्मभेकेन्द्रे तदा केन्द्रकोटिभागानां त्रिंशदंशेन युक्तं
तत्केन्द्रं स्फुटं स्यादिति ॥

मेपादिपङ्मभेतिथिकेन्द्रेऽस्य २१०० मितोहरस्तुलादिकेतु १९३०
हरः स्यात्तद्वत्सदा खं० गुणोऽज्ञेयमिति भावः शेषं स्पष्टम् ॥

उदाहरण ॥ मध्यमसूर्येन ०।४।५४।१६ मध्यमचन्द्रो ५।२२।
५९।१३ हीनं ५।१८।४।५७ द्विगुणितं जातं तिथिकेन्द्रम् १।१६।९।५४ ॥

एवं यातफल संस्कार संस्कृत मध्यमचन्द्रः ५।२२।२९।३२
सूर्यान्तरसंस्कार संस्कृतचन्द्रोच्चम् १०।१२।४८।५४ युतेन ४।५।
१८।२६ द्विगुणमध्यमार्को ०।९।४८।३२ हीनो जातं च्युतिकेन्द्रम्
८।४।३०।६ ॥

इ० शा० तार्धेन चन्द्रेतिथि च्युतिसंस्कारः ।

आभ्यां ये मृदुवत्फले सुगणकैश्च्युत्याख्यतिथ्याभिधे
तेवैकेन्द्रवसादिधौ धनमृणं कार्यौ च मान्दन्ततः ॥ १२ ॥

* तिथिकेन्द्रं (Anomaly of Variation एनोमली ओफ
वेरिप्शन). १ च्युतिकेन्द्रं (Anomaly of Erection एनोमली
ओफ इवेक्शन).

आभ्यां तिथिच्युतिकेन्द्राभ्यां मृदुव घे फले ते स्वस्वकेन्द्रवसा
द्विधौ धनमृणं कार्यौ ततो मन्दफलं विधेय मिति ॥

उदाहरण ॥ तिथिकेन्द्रस्य भुजज्या ४८।२८ तिथिकेन्द्रतुलादि
पद्भेस्स्थितत्वादिग्न्य भुजज्या निजतिथिहरेण १९३० भक्तं लब्धं
चन्द्रेतिथिफल (Variation वेरिपशन) संस्कारमंशादि ०।१५।०
तुलादिपद्भेकेन्द्रेऽत ऋणम् ॥

एवं च्युतिकेन्द्रस्य भुजज्या १०८।१० कोटिज्या च ५१।३६
अथात्र च्युतिगुणः १४ अस्मा “कोटिज्या निजकेन्द्रजा निज
गुणै” रित्यादिना फलं ६।१४ कर्कादिकेन्द्रत्वाट्टण मनेनसंस्कृत
श्रुतिहरो ९७३ जातश्रुतेः स्फुटहरः ९६६।५७ ॥

अस्माद् “द्विघ्नाकेन्द्र भुजज्यका” इत्यादिना मन्दफल व
च्युतिकेन्द्रस्य भुजज्या १०८।१० दिग्घ्ना दशभिर्गुणिता १०८।१४०
स्फुटच्युतिहरेण ९६६।५७ भक्ता लब्धचन्द्रे च्युतिफल (Evection
श्वेकशन) मंशादि १।७।७ च्युतिकेन्द्रस्य तुलादिपद्भेस्स्थितत्वाट्टण
माभ्यांच्युति तिथिफलाभ्यां यातफल संस्कृतचन्द्रः ५।२२।२९।३२
संस्कृतः सन्जातश्रुतितिथिसंस्कार संस्कृत मध्यमश्चन्द्रः ५।२१।७।
२५ ॥ एव मसा दप्यत्र चन्द्रमन्दफलं मसाध्यमिति ॥

अथ सूर्यान्तर संस्कारशुद्धश्चन्द्रतुल्य १०।१२।४८।५४ च्युति
तिथिसंस्कार, शुद्धचन्द्रेण ५।२१।७।२५ हीनज्ञातश्चन्द्रमन्दकेन्द्रम्
४।२१।४१।२९ अस्य भुजज्या ७४।१० कोटिज्या च ९४।४०
“कोटिज्या निजकेन्द्रजा” इति कोटिज्या ९४।४० चन्द्रगुणेन
१३.गुणिता १२३०।४० त्रिभज्याभक्तफलम् १०।१५ कर्कादिकेन्द्र
त्वाचन्द्रहरो १९०।३० हीनो जातः स्फुटचन्द्रहरः १८०।१५ अस्माद्
“द्विघ्नाकेन्द्र भुजज्यका” इत्यादिरीत्या चन्द्रमन्दफल मंशादि ४।६।
५० मेपादिकेन्द्रत्वाट्टण मनेन संस्कृतश्रुति तिथिफलाभ्यां शुद्धचन्द्रो
५।२१।७।२५ जातो मन्दफल संस्कृतस्पष्टचन्द्रः ५।२५।१४।१८ ॥

इदानीं स्रग्धराछन्दसाविक्षेपवृत्तीय चन्द्रकरणम् ।

(Helio Centric Moon हेलिओ सेन्ट्रिक् मून)

अर्काहोः केन्द्रयोगन्तपनभवनतः शुद्धमाद्याभिधं स्यां
त्सोच्चाब्जोद्विघ्नपातान्वितमिदमपरंसार्कपातं द्विनिघ्नम् ॥
चक्रोनं स्याच्चतेपां विहृतमरियुगैः ४६ पङ्क्त्यैः ८६ पङ्क्त्यैः ८६
ज्यादेयास्ताः केन्द्रतोऽब्जे विधिवदपिकलाः क्षेपवृत्ते स्फुटः
स्यात् ॥ १३ ॥

उदाहरण ॥ रविकेन्द्रम् २।१३।५१।८ तिथिकेन्द्रम् १।१६।
१।५४ अनयोर्योगम् १।२०।१।२ द्वादशभ्यो विशोध्य शेष माघ
केन्द्रम् १।०।१।५८।५८ ॥

मन्दस्फुटश्चन्द्रः ५।२५।१४।१८ स्फुटचन्द्रतुल्येन १।०।१२।४८।
५४ युतं ४।८।३।१२ द्विघ्नपातेन च १।११।२७।५४ युक्तं सन्जातं
द्वितीयकेन्द्रम् ५।१९।३।१६ ॥

मध्यमरविः ०।४।५४।१२ पातेन ०।२०।४३।५७ युतम् ०।
२५।३८।९ द्विगुणितम् १।२१।१६।१८ चक्रादिशोध्यजनितं तृतीय
केन्द्रम् १।०।८।४३।४२ ॥

एषां त्रयाणां केन्द्राणां पृथग्भुजज्या ॥ तत्र प्रथमकेन्द्रज्या
९२ अरियुगै ४६ भक्ताऽऽप्ताऽद्याकला २।० प्रथम केन्द्रतुलादि
षट्भे स्थितत्वा दृणम् ॥ द्वितीयकेन्द्रभुजज्या २२ पङ्क्त्यै ८६ भक्ताऽऽ
द्वितीयाकला ०।१५ मेपादिकेन्द्रत्वाद्धनम् ॥ एवं तृतीयकेन्द्रभुजज्या
९३ पङ्क्त्यै ८६ भक्ताऽऽप्तान्तिमाकला १।८ तृतीयकेन्द्र तुलादिषट्भे
स्थितत्वादृणम् ॥

आभि स्त्रिविधकलाभिः संस्कृतो मन्दस्पष्टश्चन्द्रो ५।२५।१४।
१८ जातो विक्षेपवृत्ते स्फुटचन्द्रः ५।२५।११।३३ ॥

आभ्यां तिथिच्युतिकेन्द्राभ्यां मृदुव धे फले ते स्वस्वकेन्द्रवसा
द्विधौ धनमृणं कार्यौ ततो मन्दफलं विधेय मिति ॥

उदाहरण ॥ तिथिकेन्द्रस्य भुज्या ४८।२८ तिथिकेन्द्रतुलादि
षट्भेस्थितत्वादिग्र भुज्या निजतिथिहरेण १९३० भक्तं लब्धं
चन्द्रेतिथिफल (Variation घेरिप्शन) संस्कारमंशादि ०।१५।०
तुलादिषट्भेकेन्द्रेऽत ऋणम् ॥

एवं च्युतिकेन्द्रस्य भुज्या १०८।१० कोटिज्या च ५१।३६
अथात्र च्युतिगुणः १४ अस्मा “ कोटिज्या निजकेन्द्रजा निज
गुणै ” रित्यादिना फलं ६।१४ कर्कादिकेन्द्रत्वाद्ये मनेन संस्कृत
क्षुतिहरो ९७३ जातश्रुतेः स्फुटहरः ९६६।५७ ॥

अस्माद् “ द्विग्राकेन्द्र भुज्यका ” इत्यादिना मन्दफल व
च्युतिकेन्द्रस्य भुज्या १०८।१० दिग्रा दशभिर्गुणिता १०८१।४०
स्फुटच्युतिहरेण ९६६।५७ भक्ता लब्धचन्द्रे च्युतिफल (Evection
श्वेक्शन) मंशादि १।७।७ च्युतिकेन्द्रस्य तुलादिषट्भेस्थितत्वाद्ये
माभ्यांच्युति तिथिफलाभ्यां यातफल संस्कृतचन्द्रः ५।२२।२९।३२
संस्कृतः सन्जातश्रुतितिथिसंस्कार संस्कृत मध्यमश्चन्द्रः ५।२१।७।
२५ ॥ एव मस्मा दप्यत्र चन्द्रमन्दफलं मसाध्यमिति ॥

अथ सूर्यान्तर संस्कारशुद्धश्चन्द्रतुल्य १०।१२।४८।५४ च्युति
तिथिसंस्कार, शुद्धचन्द्रेण ५।२१।७।२५ हीनजातश्चन्द्रमन्दकेन्द्रम्
४।२१।४१।२९ अस्य भुज्या ७४।१० कोटिज्या च ९४।४०
“ कोटिज्या निजकेन्द्रजा ” इति कोटिज्या ९४।४० चन्द्रगुणेन
१३. गुणिता १२३०।४० त्रिभज्याभक्तफलम् १०।१५ कर्कादिकेन्द्र
त्वाच्चन्द्रहरो १९०।३० हीनो जातः स्फुटचन्द्रहरः १८०।१५ अस्माद्
“ द्विग्राकेन्द्र भुज्यका ” इत्यादिरीत्या चन्द्रमन्दफल मंशादि ४।६।
५३ सेपादिकेन्द्रत्वाद्येन मनेन संस्कृतश्रुति तिथिफलाभ्यां शुद्धचन्द्रो
५।२१।७।२५ जातो मन्दफल संस्कृतस्पष्टश्चन्द्रः ५।२५।१४।१८ ॥

इदानीं स्रग्धराछन्दसाविक्षेपवृत्तीय चन्द्रकरणम् ।

(Helio Centric Moon हेलिओ सेन्ट्रिक् मून)

अर्काहोः केन्द्रयोगन्तपनभवनतः शुद्धमाद्याभिधं स्यात्
त्सोच्चाब्जोद्विघ्नपातान्वितमिदमपरं सार्कपातं द्विनिघ्नम् ॥
चक्रानंस्याच्चतेषां विहृतमरियुगैः ४६ पङ्क्त्यैः ८६ पङ्क्त्यैः ८६
ज्यादेयास्ताः केन्द्रतोऽब्जे विधिवदपिकलाः क्षेपवृत्ते स्फुटः
स्यात् ॥ १३ ॥

उदाहरण ॥ रविकेन्द्रम् २।१३।५१।८ तिथिकेन्द्रम् १।१।६।
१।५४ अनयोर्योगम् १।२०।१।२ द्वादशभ्यो विशोध्य शेषं माद्य
केन्द्रम् १०।१।५८।५८ ॥

मन्दस्फुटश्चन्द्रः ५।२५।१४।१८ स्फुटचन्द्रतुल्येन १०।१२।४८।
५४ युतं ४।८।३।१२ द्विघ्नपातेन च १।१।१२।७।५४ युक्तं सन्जातं
द्वितीयकेन्द्रम् ५।१९।३।१६ ॥

मध्यमराविः ०।४।५४।१२ पातेन ०।२०।४३।५७ युतम् ०।
२५।३८।९ द्विगुणितम् १।२।१।६।१८ चक्राद्विशोध्यजनितं तृतीय
केन्द्रम् १०।८।४३।४२ ॥

एषां त्रयाणां केन्द्राणां पृथग्भुजज्या ॥ तत्र प्रथमकेन्द्रज्या
९२ अरियुगै ४६ भक्ताऽऽस्ताऽद्याकला २।० प्रथम केन्द्रतुलादि
षट्भे स्थितत्वा दृणम् ॥ द्वितीयकेन्द्रभुजज्या २२ पङ्क्त्यै ८६ भक्ताऽऽ
द्वितीयाकला ०।१५ मेपादिकेन्द्रत्वाद्धनम् ॥ एवं तृतीयकेन्द्रभुजज्या
९३ पङ्क्त्यै ८६ भक्ताऽऽस्तान्तिमाकला १।८ तृतीयकेन्द्र तुलादिषट्भे
स्थितत्वादृणम् ॥

आभि स्त्रिविधकलाभिः संस्कृतो मन्दस्पष्टश्चन्द्रो ५।२५।१४।
१८ जातो विक्षेपवृत्ते स्फुटचन्द्रः ५।२५।११।३३ ॥

इ० शा० तेन चन्द्रेक्रान्तिः। कक्षचलन संस्कारः ।

(Moovement of The Ecliptic सूचमेन्द्र ओफ् धी इक्लिप्टिक्)

पातेनाव्यविधुर्यमै विनिहतः कक्षाख्यकेन्द्रं स्मृत
न्तद्वोर्ज्या गणकैर्नगेन्दुः ७ विहृतालिसादिकं यत्फलम्॥
स्वर्णन्तचुक्रते तुलाजरसमे स्वक्षेपवृत्तीयके चन्द्रे
सोऽखिल संस्कृतः स्फुटतरश्चन्द्रोपमीयो भवेत् ॥ १४ ॥

उदाहरण ॥ क्षेपवृत्तीयचंद्रः ५।२५।११।३३ पातेन ०।२०।
४३।५७ युक्तः ६।१५।५५।३० द्विगुणितं जातं कक्षाकेंद्रम् १।१।
५।३० अस्यज्या ६३।१४ नगेन्दु १७ भिर्भक्तं लब्धचंद्रे कक्षा
चलन संस्कारकलादि ३।४३ कक्षाकेंद्र मेपादि पद्मेस्थितत्वा दिद
मृण मनेन संस्कृतो विक्षेपवृत्तीयचंद्रो ५।२५।११।३३ जातः सर्व
संस्कार संस्कृतः क्रान्तिवृत्ते स्फुटतरश्चंद्रः ५।२५।७।५० ॥

अथ भौमादिग्रहाणां मन्दस्फुटीकरणोदाहरणार्थं शुक्रशुनैश्च
योरत्रोदाहरणं क्रियते ॥ भृगोः स्फुटमन्दोच्चम् ९।४०।०।० “मन्दो
च्चद्वहवर्जित” मिति देशांतरसंस्कार शुद्धमध्यमशुक्रेण ६।२।४७।१५
वर्जितञ्जातं भृगोर्मन्दकेंद्रम् ३।१५।१२।४५ अस्य भुजज्या १।१।
३७ अस्मात् “सूर्याकेंद्रभुजज्यका” इत्यादिना भृगोर्निजहरः
१।४९५।४९ पुनः “कोटिज्या निजकेंद्रजा” इत्यादिना भृगुमन्द
केंद्रस्य कोटिज्या ३।१।३१ निजगुणेन १३ गुणिता ४०९।४३ त्रि
भज्याभक्तफलेन ३।२५ कर्कादिकेंद्रत्वा ऋगुहरो १।४९५।४९ हीनो
जातो भृगोः स्फुटहरः १।४९२।४ ॥

“दिग्ग्रा केंद्रभुजज्यका” इत्यादिना भृगोर्मन्दकेंद्रस्य भुजज्या
१।१।३७ दिग्ग्रा दशगुणिता १।१५६।१० भृगोः स्फुटहरेण १।४९२।

१ मन्दस्पष्टः सूर्यमध्यस्फुटो वा (Helio Centric Planet
हेलिओ सेन्ट्रिक् प्लानेट) .

४ भक्तासं भृगोर्मंदफलमंशादि ०।४६।३० ॥ मेपादि पदभेभृगुमंद
केन्द्रे तेने दन्धन मनेन देशांतर संस्कार संस्कृत शुक्रो ६।२।४७।
१५ धनं जातो मन्दफल संस्कृतः शुक्रः ६।३।३१।४५ ॥

अथ शनेः स्फुटमंदोच्चम् ८।८।३०।३२ आकर्षण संस्कार
शुद्धः शनैश्चरेण १।१६।५।३१ वर्जितं जातं शनिमंदकेंद्रम् ६।२२।
२५।१ अस्यभुजज्या ४५।४३ कोटिज्याच १।१०।४७ शनेर्गुणः १३
शनेः स्फुटहरश्च १७६।० पुनः “स्वाकर्षांशफलेने” त्यादिनाशनेः
मस्फुटारयोहरः १७२।३७ अस्माद् “दिग्राकेंद्र भुजज्यका”
इत्यादिना शनेर्मंदफल मंशादि २।३६।११ तुलादिकेंद्रत्वात् मनेन
संस्कृतः शनिर्जातो मंदस्पष्टः शनिः १।१३।२९।२० ॥ एवं
भौमबुधगुस्वोऽपि साधनी या सुगणकैः ॥

इ० शा० तार्थेन गत्यर्थ मन्दकेन्द्राणिः ।

सूर्यात्का ११।३० नगे ७न्द्र १४ वेद ४ कु १ गुणां ३ शोनं स्वके
न्द्रस्फुटस्याच्चान्द्रीतुतुलादिपङ्क्तवनगेचेत्र्यंशको ३ नन्तथा ॥

उदाहरण ॥ अथ गत्यर्थ मेकांशोनं रविकेंद्रम् २।१२।५१
दशांशोनं गत्यर्थ चंद्रकेंद्रम् ४।११।३८ एवं सप्तांशोनं भौमकेंद्रं ॥
चतुर्दशांशोनं बुधकेंद्रं ॥ चतुरंशोनं गुरुकेंद्रं ॥ एकांशोनं भृगुमंद
केंद्रम् ३।१४।१३ गुणांशोनं गत्यर्थ शनिमंदकेंद्रम् ६।१९।२५ एवं
गत्यर्थ स्फुटमंदकेंद्रं स्यात् ॥ चन्द्रस्यतुतुलादि पदभेकेंद्रे चे चंद्रात्र्यं
शोनं केंद्रं स्फुटं स्यात् ॥

इ० शा० तसार्धाम्यां मन्दस्पष्टागतिः ।

(Tare Slow Motion of The Planets दृ स्लो मोशन
ओफ् थ्री प्लानेटस्).

तत्तत्कोटिभवाज्यका क्रमतयाग्राह्यैः ६० श्र साधेन्द्राभिः १
रूपोष्टैः ३३ सार्धकुभिः ३ स्वमार्गणकरैः २५ स्वाङ्कैः
९० स्ववेदेषुभिः ५४० ॥ १५ ॥

भक्तं स्याच्चविधोः कुलीररसभे साद्रयंशकं तत्फलं
 न्तद्रत्कर्कट पङ्क्तौ क्षितिसुतस्यांध्यन्वितंस्यात् तथा ॥
 वौधन्त्वविधनृपाः १६४ हतंशतमितैः १०० रामंगतेः स्यात्फलं
 स्वर्णकर्किमृगादिकेग्रहगतौ मन्दस्फुटाः स्याद्गतिः ॥ १६ ॥
 संपुंशच्युतिकेन्द्रकन्वयतिथेः सेन्द्रांशकं १४ स्यात्तथा
 तत्कोज्येऽष्टहृतं तयोर्गतिफलं स्याद्द्वै विलोमंतिथेः ॥
 मन्दस्पष्टविधोर्गतिश्च्युतितिथिभ्यां संस्कृताः सा स्फुटा
 दैनीचन्द्रगतिः सुवेधनिपुणैर्विद्वद्भैः कीर्तिताः ॥ १७ ॥

तत्तद्गतिकेन्द्रस्य कोटिज्या क्रमतया विभक्ता ॥ रवेः केन्द्रकोटि
 ज्योत्स्नागै ६० विधोः सार्धेन्दुभिः १, भौमस्यज्योष्टे २३ बुधस्यसा
 र्धकुभिः १, गुरोः खमार्गण करै २५० भृगोः खांकैः ९० शनेस्तु
 वेदेषुभिः ५४ भक्तं यदाप्तन्त निजगतिफलं स्यात् ॥

चेद्यदि चन्द्रभौमबुधानां कर्कादिपदभेकेन्द्रे तदा तद्विधोः फलं ख
 सप्तांशयुतं ॥ भौमस्य निजांघ्रियुतं ॥ बुधस्य तु तत्फलं मन्धिभूप
 १६४ गुणितं शतभक्तं यदाप्तन्तद्गतिफलं स्यात् ॥ तद्गतिफलं कर्कि
 मृगादिकेन्द्र वसादग्रहमध्यमगतौ धनर्ण मन्दस्पष्टा गतिः (True
 Slow Motion दृ स्तो मोशन) स्यादिति ॥

तद्वत्पञ्चांशयुक्ताश्च्युतिकेन्द्रा चतुर्दशांशयुक्ता तिथिकेन्द्रा त्कोटि
 ज्येऽष्टभक्ते तयोर्गतिफलं स्यात् ॥ चक्षुतिगतिफलं यथावत् ॥ तिथि
 गतिफलन्तु विलोमं कर्कादिकेन्द्रेऽरुणं मकरादिपदभे धन मिति भावः ॥

एव माभ्यांच्युति तिथिगतिफलाभ्यां विधोर्मन्द स्पष्टागतिः
 संस्कृताश्चेन्द्र दिनगतिः स्फुटा वेधनिपुणैर्विद्वद्भैः कीर्तिताः ॥

उदाहरण ॥ रवेर्गत्यर्थ स्फुटकेन्द्रं २।१२।०? अस्यकोटिज्या

* कोज्या=इत्यनेन कोटिज्या.

३५।२७ स्वांगैः षष्ठ्याभक्तं लब्धं रवेर्गतिफलं ०।३५ मकरादिषट्भे
रविकेंद्रेऽत इदं रविमध्यमगता ५९।८ वृणं रवेः स्पष्टागतिः ५८।३३ ॥

एवं चंद्रकेंद्रस्य कोटिज्या ७९।४२ सार्धेन्दुभि १।३० भक्ता
लब्धं चंद्रगतिफलम् ५३।८ कर्कादिकेंद्रत्वात्तत्फलं स्वकीय सप्तमांशेन
७।३४ युतं विधोः स्फुटगतिफलं ६०।४३ कर्कादिषट्भे स्थितत्वा
चंद्रमध्यमगतौ ७९०।३५ धनं विधोर्मन्दस्पष्टागतिः ८५१।१८ ॥

तथैवं पंचांशयुतं च्युतिकेंद्र ८।०।२६ अस्य कोटिज्या ४२।०
अष्टभक्तं च्युतिगतिफलम् ५।१५ कर्कादिकेंद्रत्वाद्धनम् ॥

चतुर्दशांशयुतं तिथिकेंद्र ११।२०।१० अस्य कोटिज्या ११७।
४६ अष्टभक्तं तिथिगतिफलम् १४।२४ मकरादिकेंद्रत्वाद्धनं ॥ पर
मिदं तिथिफलं विलोम मतो घनात्मकम् ॥

अथ चंद्रमंदस्पष्टागतिः ८५१।७ च्युतितिथिगतिफलाभ्यां
संस्कृता जाताविधो स्तस्य दिनस्पष्टागतिः ८७०।५७ ॥

तथाभृगुगत्यर्थं मंदकेंद्रस्य ३।१४।१४ कोटिज्या २९।३० स्वां
कै ९० भक्तं भृगोर्गतिफलं ०।१९ कर्कादिकेंद्रत्वाद्भृगु मध्यमगतौ
९६।८ धनं भृगोर्मन्द स्पष्टागतिः ०६।२७ ॥

एवं शनिकेंद्रस्य ६।१९।२५ कोटिज्या ११३।८७ खवेदेषुभि
५४० भक्तं शनेर्गतिफलं ०।१२ कर्कादिकेंद्रत्वाच्छनि मध्यमगतौ
२।० धनं शनिर्मन्द स्पष्टागतिः २।१३ ॥ एवं भौमबुधगुरुणापि
मंदस्पष्टागतिः साधनीया विद्वद्भैः ॥

इ० शा० तेनग्रहाणां कक्षाकर्णः ।

(Mean Orbit मीन् आर्बिट)

शैलामिद्विशरेन्दवः १५२३७ क्षितिसुतस्येन्द्रद्रिनागा
मयो३८७ १ज्ञस्ये ज्यस्यचभाभ्र नेत्रविशिखाः ५२०२७
शुक्रस्य देवाश्वयगाः ७२३३ ॥ सौरस्या हिगजामिवाण

खचरा ९५३८८ श्राभ्राभ्रखाशा १०००० रवे रेतेशांभ्रकु
१०० भाजितानिगदिता सुज्ञैः स्वकक्षाश्रवः ॥ १८ ॥

एते खाभ्रकुभाजिताः शतभक्ताः क्रमेण भौमादीनां कक्षा
कर्णः ॥ यथा भौमस्य १५२।०२ बुधस्य ३८।४३ गुरोः ५००।१६
शुक्रोः ७२।०० एवं शनेः ९५३।५३ रवेः कर्णश्च १००।० ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन ज्यानां परिभाषा ।

द्युज्यायाऽपमकोज्यका नतलवज्या दृग्ज्यकांसातथा
लम्बज्यापलकोज्यको नतलवज्या साचशङ्कुस्मृताः ॥

क्रांतिकोटिजनिता या ज्यकासाद्युज्या (Sine of The Co
daplination साइन ओफ धी कोडेक्लीनेशन) स्मृता ॥ तथा या
नतांशज्यासा दृग्ज्या (Sine of The Zenith Distance साइन
ओफ जैनिथ डिस्टन्स) स्मृता ॥ च पुनर्यापलांश कोटिज्या सा
लम्बज्या (Sine of the Co latitude साइन ओफ धी को-
लेटिट्युड) स्मृता ॥ या उन्नतांश ज्यासांशकुः (Sine of The
Co/zenith Distance साइन ओफ धी को जैनिथ डिस्टन्स)
स्मृताः कथिता ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन मन्दपरज्याः ।

(Equation of Centre इक्वेशन ओफ सेन्ट्र)

सूर्यस्याब्धिऋमिताः कुजात्रिलव शुक्रयोष्टाः३स्तथाङ्का
ब्धयः ४९ सार्धेशा ११ दिमिता २ रसादिकल युक्त्रय
ब्जाः ३३ परज्यामृदोः ॥ १९ ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन शैघ्रीपरज्या ।

(Action of Centre एकशन ओफ सेन्ट्र)

शैघ्री भौमपरज्याका गजनगाभागा द्विवेदाः कला
७८।४२ स्तद्वचन्द्रसुतस्य सप्तनिगमाः शैलाश्वितुल्याः
४७।२७ स्मृता ॥ जीवस्य त्रिकरा रसा २३।६ स्त्वथ
भृगोरङ्गाहयोऽध्यध्यः ८६।४४ सौरस्याथ लवादिव
करमिता.नेत्राग्रयो १२।३२ लिप्तिका ॥ २० ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन मध्यम मन्दकर्णः ।

(The Distance of Orbit धी डिस्टन्स ओफ आर्बिट)

कोटिज्या परजीवयोर्मृदुभवे केन्द्रे मृगादौ युतिं
कुर्यात्कर्कटकादिके च विवरन्तद्वर्गं युक्तां द्ववेत् ॥
वाहुज्या कृतितः पदं मृदुभवो मध्यश्रवाख्य स्तथा
स्याद्वैचञ्चलकैन्द्रचञ्चलपरज्याभ्यां चलाख्यः श्रवः ॥ २१ ॥

मकरादि मन्दकेन्द्रे कोटिज्या परजीवयोर्युतिकुर्यात् ॥ कर्कटादि
केतुतयोर्विवरं कुर्यात्तद्वर्गेण केन्द्रभुजज्या वर्गयोगाद्यद्वर्गमूलं (Square
Root स्केअर् रूट) स मध्यम मन्दकर्णो भवति ॥ तथा तेनैवप्रकारेण
स्वकीय चंचलकेन्द्र चंचलपरज्याभ्यां मध्यम शीघ्रकर्णः स्यादिति ॥

उदाहरण ॥ रवेर्मन्दकेन्द्र कोटिज्या ३३।२२ रवेर्मन्दपरज्या
४ मकरादिपद्मे रविमन्दकेन्द्रता दनयोर्युतिं ३७।२२ अस्यवर्गः
१३९६।१६ केन्द्रभुजज्या ११५।७ अस्यवर्गः १३२५१।३१ द्वयो
वर्गयोगयोगा १४६४७।८७ न्मूलं जातो रवेर्मन्दकर्णः १२१।२ ॥

अथ भृगोर्मन्दकेन्द्रस्य ३।१५।१४ कोटिज्या ३१।३१ भृगो
र्मन्दपरज्या २ कर्कादिकेन्द्रता दनयोर्युतिं २५।३१ अस्यवर्गः

८७१।१४ भुजज्या ११५।३७ वर्गः १३३६७।१३ द्वयोर्वर्ग योर्योगं
१४२३८।२७ अस्यमूलं जातोभृगोर्मध्यम मंदकर्णः ११९।१९ ॥
एवं च शनेर्मध्यम मंदकर्णः १०७।३३ ॥ इतराणां ग्रहाणामपि नथैव ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन स्फुट मन्दकर्णः ।

• (Helio Centric Orbit हेलियो सेन्ट्रिक् आर्विट्)

यत्रिज्यामृदुकर्णयोर्हि विवरङ्गक्षेत्रवेनाहतं व्योमाब्ध्य
श्वि२४०मितैर्हतं स्फुटतराश्रयुत्यंशकाः स्युरिभं ॥

कक्षाकर्ण मितवृणञ्च सहितन्त्रिज्याधिकेऽल्पे श्रवा
त्कर्णः स्यान्मृदुसंज्ञकः स्फुटतरो वा सूर्यमध्यस्फुटः ॥२१॥

‡ उदाहरण ॥ रवेर्मंदकर्ण १२१।३ स्त्रिज्या १२०।० अनयो
विवरं १।२ रविरक्षकर्णेन १०० गुणितं १०३।२० व्योमाब्ध्य
श्विमितै २४० भक्तंलब्धं रवेः स्फुटच्युत्यंशाः ०।२६ कर्णात्रिज्या
ऽल्पता दयं घन मनेन रविकक्षाकर्णः १००।० संस्कृतोजातः रवेः
स्फुटमन्दकर्णः १००।२६ ॥

एवं भृगुमंदकर्णः ११९।१९ त्रिज्या १२०।० अनयोरन्तरम्
०।४१ भृगुकक्षाकर्णेन ७२।२० गुणितम् ४९।२६ व्योमाब्ध्यश्वि
मितै २४० भक्तं भृगोः स्फुटच्युत्यंशाः ०।१७ कर्णात्रिज्याऽधिक
त्वादयमृण मनेन संस्कृतो भृगुकक्षाकर्णो ७२।२० जातो भृगोः
स्फुटमंदकर्णः ७२।८ ॥ तथैव शनेश्च्युत्यंशा ४९।३० ऋण मसा
च्छनेः स्फुटमंदकर्णः ९०४।२३ एवं सर्वेषाम् ॥ .

इ० शा० तेन मन्दकर्णे वार्षिकसमीकरण संस्कारः ।

(Annual Equation of Orbit एन्नुअल इक्वेशन ओफ आर्विट्)

कोटिज्यामृदुजा गताद्व्युणिता त्रिज्याविभक्तं पुन
भौमस्याथ नृपैः १६२०० सूर्योः सौरस्य तत्रैव ५६२०० ॥

भक्तान्दिग्घशतैः १००० फलाढ्य रहितश्चेन्नककर्कादिके
केन्द्रेस्याच्छ्रवणः स्फुटोमृदुभवो व्यस्तेन सौरस्य च ॥२३॥

मृदुकेन्द्रजा कोटिज्या गताद्वैर्गुणिता त्रिभज्याभक्तं यदाप्तं
पुनर्भौमस्य नृपैः षोडशभिर्गुरोः सप्तभिः शनेश्चतस्रैर्गुणितं सहस्रै
भक्तं फलेन मृगकर्कादिकेन्द्र व सात्स्फुटश्चवणो युक्तरहितश्चेत्सौ
रस्यव्यस्तेन कर्कादिके सहितो मकरादिके रहितः स्फुटमन्दकर्णः
स्यादिति ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडिताभ्यां पञ्चाङ्गगणितम् ।

(Calculation of Almanac कलक्युलेशन ओफ् आल्मनाक्)

भक्ताव्यर्कविधोर्लवा दिनकरैः १२ र्यातातिथीः स्यात्फलं
शेषं यातमिदं हराच्चपतितं भोग्यं विलिप्ता स्तयोः ॥

गत्योरन्तरभाजिता श्रं घटिका यातैष्यकाः स्युः क्रमा
त्पूर्वार्धे करणं ववाद्गततिथिर्दिश्यद्रि७तष्टा भवेत् ॥२४॥

तत्सैकन्त्वपरेदलेऽथ शकुनेः स्युः कृष्णं भूतो त्तरा
दर्धाच्चाथविधोस्तुसार्कसितगोर्लिप्ताः खरेवभो ८०० द्यूता ॥

यातेस्तो भयुती क्रमाद्गगनपणिन ६० घ्रे गतैष्ये तयो
रिन्दोर्भुक्तिहतेजवैक्यविहतेयातैष्यनाढ्यः क्रमात् ॥२५॥

उदाहरण ॥ स्पष्टचन्द्रः ५।२५।७।५० स्पष्टार्केन ०।६।४३।

२७ रहितः ५।१८।२४।२३ अस्यांशादि १६।८।२४।२३ अस्मा

दिनकरै १२ भक्तात्फलं गततिथयः १४ शेषमंशादि ०।२४।२३

पूर्णिमाया यात ॥ मिदं हराद्धादशेभ्यः पतितं शेषं पूर्णिमाया

भोग्यम् १।१३५।३७ रविगति ५८।३३ चन्द्रगति ८७।५७ रनयो

रन्तरेण ८१।२४ पूर्णिमायां गतैष्यविकला १४६३।४१७३७

१ तिथिः = (Lunarday ल्युनर्डे अथवा Moonness, मून्नेस्)

भक्तत्वा लब्धः पूर्णिमाया गतकालः घट-यादिः १।४२ भोग्यकालश्च
५१।२२ अतएव शकवर्षे १८३५ चैत्रशुक्ल १५ रविवासरे श्री
कराच्यां स्पष्टार्कोदयाद्गत घट-यादि ५१।२२ अस्मिन्क्षणे समाप्ति
मया दितिनिष्पन्नम् ॥

गततिथि १४ द्विती २८ सप्ततष्टायां शेषं० अतः पूर्णिमायाः
पूर्वार्धे विष्टीकरणं चोत्तरार्धे ववकरण मिति पूर्णिमायाः पूर्वार्ध
घ. २४।५० यावद्विष्टीकरणन्ततः पूर्णिमान्तं ववकरणं घ. ५१।
२२ समाप्तम् ॥

नक्षत्रा (Constellation कान्स्टलेशन्) नयनम् । स्पष्टचन्द्रः
५।२५।७।५० अस्यकला १०५०।७।२० खखेभो ८०० द्रुताल्लम्बि
र्गतनक्षत्राणि १३ वर्तमानं चतुर्दशं चित्रानक्षत्रं ॥ अस्य शेषं यात
कलाः १०७।५० अष्टशत्याविशोध्यशेषं भोग्यकलाः ६९२।१०
यातैष्यकला गगनपणिन्ने पृथक् पृथ्वागुणिते ६४७०।४१०३०
चन्द्रस्पष्टभुक्वा ८७०।५७ विभज्य लब्धौ क्रमेणचित्रानक्षत्रस्य
गतघट-यादिः ७।२६ भोग्यनाल्यादिकश्च ४७।४२ ॥

योगः ॥ सार्कसितगुः सूर्यचन्द्रयोर्योगः ६।१।५१।१७ अस्य
लिप्ताः १०९१।१।१७ खखेभै ८०० विभज्यलब्धिर्गतयोगाः १३
वर्तमानश्चतुर्दशतम हर्षणयोगस्यशेषं गतकलाः ५११।१७ हरादपास्य
जनिता हर्षणयोगस्य भोग्यकलाः २८८।४३ यातैष्यकला पाष्टि
गुणितौ ३०६७७।१७३२३ रविचन्द्रगति योगेन ९२९।३० भक्तौ
जातौ क्रमेणहर्षण योगस्यगत घट-यादि ३२।२० भोग्यघट-यादि
श्च १८।३८ ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन शीघ्रफलानयनम् ।

(Swift in Action स्विफ्ट इन ऑक्शन)

स्पष्टार्कः स्फुटखेत्रेण रहितः स्याच्छीघ्रकेन्द्रं स्फुट

१ योग= Union यून्यन्).

२ शीघ्रकेन्द्रं= (Fast Ationals फास्ट एगोमली).

न्तद्वाज्याऽऽशुपरज्यया विगुणिता शीघ्राख्यकर्णोद्धृता॥

तच्चापञ्चपलं फलन्धनमृणं मन्दस्फुटेखेचरे

तद्वत्स्याद्बुधशुक्रयोः फलमिदं व्यस्तं स्फुटार्कस्फुटः॥ २६॥

उदाहरण ॥ मन्दस्पष्टभृगुणा ६।३।३३।४५ मन्दस्पष्टरवि ०।
६।४३।२७ हीनोजातं भृगुशीघ्र केन्द्रम् ६।३।९।४२ अस्य भुजज्या
६।३८ कोटिज्या च ११५।३८ अस्मात् “कोटिज्यापरजीवयो”
रित्यादिना मन्दकर्णवच्छीघ्रकर्णः प्रसाध्यः ॥ किन्तुः “स्याद्वै
चंचलकेन्द्र चंचलपरज्याभ्यां चलाख्यः श्रवः” इति प्रकृताधिकारे
एकविंशतितमे श्लोके पठितमेव ॥ अतोभृगु शीघ्रकेन्द्रस्य कोटिज्या
११५।३८ विंशतितमे श्लोके पठितभृगोः शीघ्रपरज्या ८६।४४
कर्कादिपद्मेभृगु शीघ्रकेन्द्रेऽतोऽनयो विवरं ३२।५४ अस्यवर्गः
१०८२।२४ भुजज्यावर्गः ४४।० द्वयोर्वर्गयोर्योगं ११२६।२४ अस्य
मूलं जातंभृगोः शीघ्रकर्णः ३३।३० ॥

भृगुमन्दकेन्द्र भुजज्या ६।३८ भृगोः शीघ्रपरज्यया ८६।४४
गुणिता ५७५।२० शीघ्रकर्णेन ३३।३० भक्ताप्तफलम् १७।१०
अस्यचापज्ञातं भृगोः शीघ्रफलमंशादि ८।१४।२४ भृगुशीघ्रकेन्द्र
तुलादिपद्मेस्थिततादृशं ॥ परं “बुधशुक्रयोः फलमिदं व्यस्तं
स्फुटार्कस्फुट” इति विलोभं धन मनेन संस्कृतः स्पष्टार्को ०।६।
४३।२७ जातः शीघ्रस्पष्टो भृगुः ०।१४।२७।५२ ॥

मन्दस्पष्टशनिना १।१३।२९।२० मन्दस्पष्टार्को ०।६।४३।२७
हीनोजातः शनिशीघ्रकेन्द्रम् १।०।२३।१।७ अस्य भुजज्या ७१।४५
कोटिज्या ९६।५ अस्मात् “कोटिज्यापरजीवयो” रित्यादिना
शनेः शीघ्रकर्णः १३०।१० ॥ शनि शीघ्रकेन्द्र भुजज्या ७१।४५
अस्माच्छनेः शीघ्रफलमंशादि ३।१८।४३ तुलादि केन्द्रतादृश
मनेन संस्कृतो मन्दस्पष्टः शनिः १।१३।२९।२० जातः शीघ्रस्पष्टः
शनिः १।१०।१०।३७ ॥

विवरणम् ॥ एवं भौमगुर्वोः शीघ्रफलं मन्दस्पष्टग्रहे यथावदुप
प च श्रुक्वत्स्फुटार्के विलोभं विधेयं सुगणकैः ॥ •

इदानीं शार्दूलविक्रीडिताभ्यां भौमादीनां शैघ्री गुणाङ्काः ॥
 द्वयब्ध्यङ्गभदशार्कभूपतिनखाख्योष्टा गजौष्टाः सुरा
 गोरामास्त्रिकृताः शिलीमुखगुणाः खंस्युश्चकौजङ्गुणः ॥
 पट्सूर्याधृति तत्त्वदन्तरवकृताः पट्सागरा स्त्रीपव
 स्तस्माद्दिग्गुणिता रसाङ्गतुरगांगेष्वग्निरवं ज्ञस्य च ॥२७॥
 जैव्यन्व्यङ्गमितौ ततो दशहताश्चन्द्रस्त्रिधा सप्तधा
 नेत्राणीन्दुशशाङ्कखान्यथ भृगोर्वेदाष्टसूर्याः क्रमात् ॥
 द्विग्घ्रा चाथ यमद्विरामदहनावधीष्वङ्गनागाशका
 केशाः खञ्जशनेर्द्धिधाख मिनधाखण्डन्ततः खङ्गगुणः ॥२८॥

पद्मालये शीघ्रकेंद्रांश्च द्वादशकेषु स्थिताः क्रमेण भौमादीनां
गुणकांकाः ॥ यथा भौमस्य २।४।८।१०।१२।१६।२०।२४।२८।
३२।३६।४०।४४।४८।५२।५६।६०।६४।६८।७२।७६।८०।८४।८८।९२।९६।१००॥
तुल्यस्य तु ६।१२।१८।२४।३०।३६।४२।४८।५४।६०।६६।७२।७८।८४।९०।९६।१००॥
गुरोश्च ३।६।९।१२।१५।१८।२१।२४।२७।३०।३३।३६।३९।४२।४५।४८।५१।५४।५७।६०।६३।६६।६९।७२।७५।७८।८१।८४।८७।९०।९३।९६।९९।१००॥
तथा भृगोः ४।८।१२।१६।२०।२४।२८।३२।३६।४०।४४।४८।५२।५६।६०।६४।६८।७२।७६।८०।८४।८८।९२।९६।१००॥
एवं शनैश्च ०।०।३।६।९।१२।१५।१८।२१।२४।२७।३०।३३।३६।३९।४२।४५।४८।५१।५४।५७।६०।६३।६६।६९।७२।७५।७८।८१।८४।८७।९०।९३।९६।९९।१००॥

इ० शा० तेन स्फुटगुणात्समान्तरानयनम् ।

पङ्काल्पाशुजकेन्द्र भागरविभागाप्तोन्मितः स्याद्युगः
स्पष्टः शेषलवातुपातवसतः स्वर्णन्तुलाजादिके ॥
यत्कक्षाश्रवणो निजोदिनमणे श्र्युत्याविनिघ्नः शतै
राप्तः स्यात्स्वसमान्तरं फलमिदं व्यस्तन्दिने शच्युते ॥२९॥

उदाहरण ॥ भृगोराशुकेन्द्रम् ६।३।१० इदं पद्माशिभ्योऽधिकं
वर्त्ततेऽत इदं द्वादशराशिभ्यो विशोध्यकृतं पद्माल्पम् ५।२६।५०
अस्याशा १७६।५० द्वादशेभ्यो भक्तेभ्यो लब्धा १४ अत एत
त्संख्योपलक्षिता शुक्रगुणकाङ्का ११० ऐष्याङ्का ० अनयोः क्षया
न्तरं ११० अत्रोत्तुपातः ॥ यदि द्वादशांशान्तरैः ११० क्षयान्तरं
लभ्यते तर्हि शेषांशैः ८।५० किं मितिष्यै राशिकेनागतं क्षयान्तरं
८१ अनेन भृगोर्गुणाङ्कः ११० संस्कृतोजातः शुक्रस्य स्फुटगुणः २९
तुलादिकेन्द्रत्वाद्धनम् ॥ एवं शनेः स्फुटगुणः ०।३० तुलादिकेन्द्र
त्वाद्धनं मेवं सर्वेषाम् ॥ . .

अथ रवेश्युत्या ०।२५ शुक्रकक्षाकर्णो ७२।२० गुणितः ३०।८
शतैः १०० भक्तफलम् ०।१८ रविच्युतिर्धनं मतोऽस्मा द्विलोममृण
मिदं भृगोः समान्तरं फलमृणात्मकं ०।१८ ॥ तथैवं शनेः समान्तर
फलमृणम् ३।५८ एवमप्यन्येषाम् ॥

इ० शा० तेन भूमध्यस्फुट ग्रहानयनम् ।

(Geocentric Planet जीओसेन्द्रीक् प्लानेट)

निघ्नः खेटसमान्तरेण सहिताच्युत्या स्फुटारुयो गुणो
भक्तः क्षमात्मज चन्द्रपुत्रभृगुजानां पूर्णपूर्णेन्दुभिः १०० ॥
जीवाक्योश्च सहस्रकैः १००० फलमिदं भागादिकन्तद्ग्रहे
देया स्यात्सन् भश्चरः स्फुटतरो वा भूमिमध्यस्फुटः ॥ ३० ॥

खेटसमान्तरेण सहिताच्युत्या स्वकीयस्फुटगुणो निघ्नः क्षमात्मज
चन्द्रपुत्र भृगुजानां भौमबुधशुक्राणां पूर्णपूर्णेन्दुभिः १०० भक्तो
जीवाक्योस्तु सहस्रकैः १००० भक्तो यदासं भागादिकं सूक्ष्मफलं
तद्ग्रहे शीघ्रस्पष्टग्रहे देयं स स्फुटतरोग्रहो वा भूमिमध्य स्पष्टोग्रहः
स्यादिति ॥

स्मृतव्यश्च ॥ अत्र धनर्णयोः सङ्कलन व्यवकलन प्रसंगे “योगे

शुतिः स्यात्क्षययोः स्वयोर्वा धनर्णयोरन्तरमेव योगः ॥ इति ॥
तथा धनर्णयोर्गुणन भजनप्रसङ्गे “स्वयोरस्वयोः स्वंवधः स्वर्णघाते
क्षयोभागहारोऽपि चैवन्निरुक्त” मिति भास्करी य वीजोक्त सूत्रं
सर्वथा न विस्मरेत् ॥

उदाहरण ॥ भृगोश्शुतिः ०।१९ ऋणं ॥ भृगोः समान्तरमृण
०।१८ मनयोर्योगं धनात्मक ०।३७ मनेन धनात्मकेन ०।३७ धना
त्मको भृगुगुणो २९ तिघ्रो गुणितोजातो धनात्मकः १७।५३ पूर्ण
पूर्णेन्दुभि १०० भक्तं लब्धं भृगोः सूक्ष्मफलमंशादि ०।१०।४४
धन मनेन शीघ्रस्पष्टोभृगुः ०।१४।५३।२३ संस्कृतः संजातः स्फुट
तरो भूमध्यस्पष्टो वा भृगुः ०।१८।४।७ ॥

अथ शनेश्शुतिः ४९।३० ऋणं ॥ शनेः समान्तरमृण ३।५८
मनयोर्योगं धनात्मक ५३।२८ मनेन धनात्मको शनिगुणो ०।३०
तिघ्रो २६।४४ धनात्मकः ॥ सदस्रै १००० भक्तं शनेः सूक्ष्मफल
मंशादि ०।१।३६ धन मनेन संस्कृतः शीघ्रस्पष्टशनि १।१०।१०।३७
जातः स्फुटतरो भूमध्यस्फुटो वा शनिः १।१०।१२।१३ एवमितराः
ग्रहा अपि साधनीया ॥

ददानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन शीघ्रकेन्द्रगतिः ।

(Motion of Quick Anomaly मोशन ऑफ़ क्विक एनोमली)

स्पष्टार्कस्यगतेः स्वकीयमंदुजाभुक्तिस्फुटा शोधये
त्सास्याच्चञ्चलकेन्द्रजा इमितंयोश्चार्कस्य भूक्त्यूनिता ॥

स्वकीया मन्दस्पष्टागतिः स्फुटार्कगतेः शोधयेच्छेषं चलोच्च
भुक्तिः स्यात् ॥ इमितयोर्या मन्दस्पष्टागतिः सा स्फुटार्क भुक्त्या
ऊनिता चञ्चलगतिः स्यात् ॥

उदाहरण ॥ भृगोर्मन्दस्पष्टागतिः ०६।२७ स्फुटार्कभुक्त्या
५८।३३ हीनाजाता शुकस्य चञ्चलकेन्द्रगतिः ३७।५४ ॥ तथा

शनेर्मन्दस्पष्टगतिः २।१२ स्फुटार्कगते ५८।३३ विंशोध्य शेषं शने
चलकेन्द्रगति ५६।२१ एव मन्याना मपि ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन ग्रहाणां स्फुटदैर्नीगतिः ।

(True Motion of The Planets Day दृ मोशन ऑफ् धी
प्लानेटस् डे)

यत्सूक्ष्माशुफलेन संस्कृतफलन्तस्याथ कोज्याहता
शुक्तिश्चलकेन्द्रजाचनिजकर्णासद्गतेः स्यात्फलम् ॥३१॥
शोध्यास्पष्टस्वेर्गतेः कुजशनीज्यानां स्फुटाः स्याद्गति
विद्भृग्वोः स्वमृदोर्गतेस्त्वपि न चे द्यस्ता भवेद्वक्रंगाः ॥

स्वकीय सूक्ष्माशुफलेन संस्कृतं यत्स्वशीघ्रफलन्तस्य कोज्या
कोटिज्यायां स्वशीघ्रकेन्द्रगतिर्गुण्या स्वशीघ्रकर्णेन भाज्याऽऽप्तं भौम
गुरुशनैश्चराणां फलं स्फुटार्कगतेर्विशोध्यं शेषन्तेषां स्फुटादिनगतिः
स्यात् ॥ विद्भृग्वो स्तुयदाप्तं फलं स्वकीय मंदस्पष्टगतेर्विशोध्यं शेष
न्तयोर्दिनगतिः स्यात् ॥ अपि न चेद्यदा न शुद्ध्यति तदा विपरीत
शोधनेकृते शेषं वक्रागति (Meander मीआन्डर) भवेत् ॥

उदाहरण ॥ भृगोः सूक्ष्माशुफलमंशादि ०।१०।४४ धनमनेन
संस्कृतो भृगुशीघ्रफलन्धनात्मकं ८।१४।२४ जातं भृगोः स्फुटशीघ्र
फलमंशादि ८।२५।४ अस्यकोटि ८१।३४।५६ अस्यज्या ११।८।
३२ अनया भृगुचलकेन्द्रगति ३।७।५४ गुणिता ४४९२।२५ निज
शीघ्रकर्णेन ३३।३० भक्ता १३३।४२ भृगोर्मन्दस्पष्टगते ९६।२७
विंशोध्य परमत्र न शुद्ध्यति तर्हि विलोमशोधनेकृते शेषं भृगोर्वक्राः
स्फुटादिनगतिः ३७।१५ वक्रागतिः ॥

एवं शनेः सूक्ष्माशुफलमंशादि ०।१।३६ धन मनेन संस्कृतः
शनिशीघ्रफलमंशादि ३।१८।४३ ऋणात्मको जातः शनेः स्फुटशीघ्र
फलं ३।१७।७ अस्य कोटिज्या ११९।३७ अनया चलकेन्द्रगति

५६।२? गुणिता ६७४०।२४ शनिशीघ्रकर्णेन ?३०।१० भक्ता
५१।४३ रवेः स्पष्टागते ५८।३३ विंशोध्य शेषं शनेः स्पष्टादिनगतिः
६।५० मार्गाः ॥ एवं भौमगुर्वो. र्धस्यतुशुक्र वद्विधेय मिति ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन मध्यमशीघ्रकर्णः ।

(Swift Orbit स्विफ्ट् आर्बिट्).

यः शीघ्रश्रवणोहतः कुजशनीज्यानां स्वकक्षाश्रवैः
स्वार्का १२० सश्रसितज्ञयोर्दशहतोऽर्कासः श्रवः स्यात्तथा ३२

भौमगुरुशनैश्चराणां यः पूर्वानीतश्चलकर्णः सः कक्षाकर्णेनाहतः
स्वार्का १२० सो मध्यमशीघ्रकर्णः स्यात् ॥ सितज्ञयोस्तु पूर्वानीतो
यः श्रवणः स दशहतोऽर्कं भक्तो मध्यमशीघ्रकर्णः स्यात् ॥

उदाहरण ॥ शुक्रस्य पूर्वानीतश्चलकर्णः ३३।३० स दशगुणितः
३३५।० अर्कं १२ भक्तं फलं भूगोर्मध्यम शीघ्रकर्णः २७।५५ एवं युधः ॥

तथैवं पूर्वानीत शनेश्चलकर्णः १३०।१० शनि कक्षाकर्णेन
९५३।५३ गुणितः १२४०२०।५२ स्वार्कं १२० भक्तो लब्धः शने
मध्यमशीघ्रकर्णः १०३३।३० एवं भौमगुर्वोरपि ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन संस्कृत मध्यमाशुकर्णः ।

(Swift of Mean Orbit स्विफ्ट् ओफ् आर्बिट्).

केन्द्रं स्वाशुफलन्निभादिरहितं स्यात्तद्भुजज्या तथा
विद्मग्धोः स्वफलोन्केन्द्रं मथतत्कोटिज्यका सा क्रमात् ॥
स्वर्णाख्या मृगकर्कटादिरसभे केन्द्रे तथा संहता
च्युत्यंशा स्त्रिभजीवयाप्तकफलन्देय त्रिजाशुश्रवे ॥ ३३ ॥

स्वकोय शीघ्रफलन्निभादिरहितं केन्द्रे स्यात्तत्केन्द्रस्य भुजज्या
कार्या ॥ तथा विद्मग्धोर्ध्वशुभ्रयोः परशीघ्रफलोन् निजशीघ्रकेन्द्र
न्तत्केन्द्रस्यात्तस्य कोटिज्यकार्या सा त्रिजाशुकोटिज्या मृगकर्क

टादिपद्मे स्वमृणारुया स्यादथतया भुजज्यया विद्मृगोस्तु कोटि
ज्यया निजच्युत्यंशा गुणिता स्त्रिभज्ययाप्तफलत्रिजाशुकर्णे यथा
वदेयं संस्कृतमध्यम शीघ्रकर्णः स्यादिति ॥

उदाहरण ॥ भृगोः शीघ्रफलम् ८।१४।२४ धनात्मकेन रहितं
भृगोशीघ्रकेन्द्रं ६।३।९।५६ जातकेन्द्रम् ५।२४।५५।३२ अस्यकोटि
ज्या ११९।२५ कर्कादिकेन्द्रत्वादियमृण मनेन ऋणात्मका भृगुच्यु
त्यंशा ०।१९ गुणिता ३७।४९ धनात्मका ॥ स्त्रिभज्यया भक्तंफलं
०।१९ धनात्मकम् ॥

(अत्रापि घनर्णयोर्गुण नभजनसंकलन व्यवकलनानां प्रसंगे
“योमे युतिः स्याच्छययोः स्वयोर्वेति” ॥ तथा च “स्वयोर
स्वयोः स्वंवध” रित्यादि भास्करीय सूत्रं सर्वथा न विस्मरेदिति)
अनेन धनात्मकेन ०।१९ भृगोर्मध्यमशीघ्रकर्णः २७।५५ संस्कृतो
जातो भृगोः संस्कृतो मध्यम शीघ्रकर्णः २८।१४ ॥ एवं बुधस्य ॥

तथा च शनेः शीघ्रफलं ३।१८।४३ त्रिभाद्रहितं केन्द्रं राश्या
दिकं २।२६।४१।१७ अस्य भुजज्या ११९।३७ मकरादिकेन्द्रत्वा
दियं धनात्मक मनेन ऋणात्मकः शनिच्युत्यंशा ४९।३० गुणिता
जाता ५९२.१।१ ऋणात्मका ॥ स्त्रिभज्याभक्त मृणात्मक ४९।२१
मनेन शनि मध्यम शीघ्रकर्णः १०३३।३० संस्कृत शनेः संस्कृत
मध्यम शीघ्रकर्णः ९८४।९ ॥ एवं भौमगुर्वोरपि ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन भूमध्यस्फुटशीघ्रकर्णः ।

(Geocentric of Orbit जीओसेंट्रीक् ऑफ ऑर्बिट).

कार्यं स्वाशुफलेन संस्कृतखग स्पष्टार्कयोरन्तर
न्तत्कोट्युद्भवशिंजिनी निगदिता स्वर्णाभिधासोक्तवत् ॥
च्युत्यंशाद्युमणे स्तयाविगुणिता स्त्रिज्योद्धृतं स्वश्रवे
देयंस्याच्चलकर्णकः स्फुटतरो वा भूमिमध्यस्फुटः ॥३४॥

उदाहरण ॥ शीघ्रफलसंस्कृतो भृगुः ०।१४।५७।४७ स्पष्टार्कः
 अथ ०।६।४३।२७ अनयोरन्तरं जातं मन्तरकेन्द्रम् ०।८।२० अस्य
 कोटिज्या ११८।३५ मकरादि पदभन्तरकेन्द्रे धनात्मकेयं कोटि
 ज्या ॥ तथा धनात्मक सूर्यच्युत्यंशा ०।२६ गुणिता जाता धना
 त्मकं ५१।१३ त्रिज्यया भक्तफलं धनात्मक ०।२५ मनेन संस्कृत
 भृगु मध्यम शीघ्रकर्णः २८।१४ संस्कृतो जातो भृगोः स्फुटशीघ्र
 कर्णो वा भूमध्यस्फुटकर्णः २८।३० ॥

एवं शीघ्रस्पष्टः शनिः १।१०।१०।३७ स्पष्टार्कः ०।६।४३।२७
 द्वयोरन्तरं जातं शनेरन्तरकेन्द्रे १।३।२७।१० अस्य कोटिज्या ९९।
 ५९ मकरादिकेन्द्रता धनात्मकेयं ॥ तथा धनात्मक रविच्युत्यंशा
 ०।२६ गुणिता ४१।४९ धनं ॥ त्रिज्ययाभक्त फलन्धन ०।२१
 मनेन संस्कृत शनिमध्यम शीघ्रकर्णः ९८४।९ संस्कृतो जातः शनेः
 स्फुटशीघ्रकर्णो वा भूमध्यस्फुटकर्णः ९८४।३० ॥ एव मितराणामपि ॥

इ० शा० तेन सूर्याद्भूमेः दूरे ग्रहयोजनांतराण्याह ।

तर्काभ्राष्टगजाब्धिखेचरमितै ९४८८० ६र्मन्दस्फुटाख्य
 श्रुतिः खेटस्यामिहतोन्मिताः स्फुटतरादूरेभवेन्माइलाः ॥
 खेटोऽर्काच्च भवेत्तथा विनिहतो भूमिश्रवस्तन्मिताः
 क्षमातस्तेऽप्यथमाइलानव९हतास्युर्योजनानिस्फुटाः ३५

उदाहरण ॥ शुकस्य स्फुटमन्दकर्ण ७२।८ स्तर्काभ्राष्टगजा
 ण्धिखेचरमितै ९४८८०६ गुणित ६८४४०५३९।२८ एतन्मितः
 सूर्यादूरे माइलान्तरे शुक्रोभवे दयचते माइला नवभक्ता जाताः
 सूर्यादूरे तन्मितयोजनान्तरे ७६०४५४ भृगुर्भवे दिति ॥ तथैव
 भृगोर्भूमध्य स्फुटकर्ण २८।३९ स्तर्काभ्राष्टगजा ण्धिखेचरमितै गुणिता
 २७१८३२९१।५८ एतन्मितमाइलां (Mile माइल अथवा मैल)
 तरेभूमेर्दूरे शुक्रोभवे दितिसिद्धम् ॥

इदानीं स्रग्धराछन्दसाऽर्धेन वक्रमार्गत्वारंभे शीघ्रांशाः ।
 त्रयंगाञ्जैः १६३ शैलनाकैः २१७ रसनयनकुभिः १२६ स्रङ्ग
 चन्द्रैः ११३ र्युगेरैः ११४ शीघ्रांशैर्वक्रतास्यादपि च कुज
 मुखामार्गता भांश ३६० हीनैः ॥

इदानीं स्रग्धरार्धेन ग्रहस्तंभ इनान्तराणि ।

भागैः सूर्यात्परेषां ग्रसगुणविधुभिः १३६ गौकुभिः १९
 भूपचन्द्रैः ११६ नन्दौष्टैः २९ नागदिग्भिः १०८ क्षिति
 तनयमुखाः वक्रमार्गं व्रजन्ति ॥ ३६ ॥

इदानीं स्रग्धराधेन ग्रहाणां वक्रदिवसाः ।

कौजंस्याद्वक्रवत्ताः गगनरसमिता ६० नेत्रपक्षा २२
 बुधस्य स्वार्का १२० जीवस्य शुक्रस्य च नयनशराः ५२
 पञ्चविश्वे १३५ र्कजस्य ॥

इदानीं स्रग्धराछन्दसाऽर्धेन वक्रमार्गान्तरालांशाः ।

भौमात्स्युः खद्वितुल्या २० द्विरदपरिमिताः ८ खेचरा ९
 नागचन्द्राः १८ पट्टतुल्या ६ वक्रमार्गान्तर गतदिवसे
 भागभोगा विलोमाः ॥ ३७ ॥

इति श्री लक्ष्मिदत्तसूरि सूनुनाडुंगसि शर्मणा विरचिते

श्री ग्रहभवनपथे स्वकृतोदाहरणे स्पष्टग्रहाधिकारो द्वितीयः ।

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन स्वोदयपलानि ।

(Oblique Ascension आम्लीक असेन्शन).

लङ्काया उदयाभुजङ्ग भमिताः २७८ खेटग्रहाभ्युन्मिता
२९९ स्त्रिद्वयमिप्रमिताः ३२३ क्रमोत्क्रमगताः स्वीयै
श्वरार्धे स्तथा ॥ हीनाब्दैः क्रमशः क्रमोत्क्रमगतै मेपा
दि पण्णा निज ग्रामेऽथाप्युदया अमी चतुलभाद्यस्त
न्तथा स्युर्वुधैः ॥ १ ॥

उदाकरण ॥ श्रीकराच्यामुक्तानि चरखण्डकानि ५५।४४।१८
क्रमस्थिता लङ्कोदयाः २७८।२९९।३२३ क्रमगतैश्चरखण्डकै ५५।
४४।१८ हीनाजाताः क्रमेण मेपवृषभमियुनराशीना मुदयाः २२३।
२५५।३०५ पुनरुत्क्रमस्थालङ्कोदयाः ३२३।२९९।२७८ उत्क्रमस्थै
श्वरार्धकै १८।४४।५५ युक्ताजाताः क्रमेण कर्कसिंहकन्याराशीना
मुदया ३४१।३४३।३३३ एते मेपादिपण्णां राशीना मुदयाः ॥
पुनरुत्क्रमेण विन्यस्ताश्चेत्तुलादि पण्णांराशीना मुदया भवन्ति ॥
अतः श्रीकराच्यां मेपादि द्वादशराशिना मुदया ॥ यथा संख्यम् ॥
२२३।२५५।३०५।३४१।३४३।३३३।३३३।३४३।३४१।३०५।
२५५।२२३ ॥

इ० शा० तेन रवेरौदयिकार्ध विपुवयोरानयनम् ।

(Time of Ascension टाइम ऑफ् असेन्शन).

प्रातःस्पष्टदिनेश्वरोऽयनलवैर्युक्तः स्वलङ्कोदयो
भागघ्नाभ्रगुणां ३० शकेन सहिता मेपादियातो दयाः ॥
आर्क्षस्यात्वथमध्यमो दयस्वेर्भागा श्रलांशान्विता

१ लङ्कोदया (Time of Right Ascension टाइम ऑफ् राइट असेन्शन).

दिग्घास्तेविपुत्राख्यकाविघटिकाःस्युर्मध्यमार्कोदये ॥२॥

उदाहरण ॥ प्रातःकालिकः स्पष्टोर्जः ०।६।४३।२७ अयन
लवै २२।३७।५२ युक्तोरविः ०।२९।२१।१९ अत्र सायनरविर्मेघ
राशौतिष्ठति ॥ अतो लंकोदय मेपराशुदयेन २७८ भुक्तांशा २९।
२१।१९ गुणिता ८१६०।४५।२ त्रिंशताविभज्यफलेन २७२।१
मेपादियातोदयपल ० युक्ताजाताः स्पष्टार्कोदये रवेरार्क्षपलानि
२७२।१ ॥

अथ प्रातःकालिक मध्यमरवि ०।४।५४।१२ अलांशै २२।३७।
५२ युक्तरविः ०।२७।३२।४ अस्यांशा २७।३२।४ दशगुणिता
जाता मध्यमार्कोदये रवेर्विपुवपलानि २७५।२१ ॥

इ० शा० तेन उद्गमोन्तरतात्कालिकविपुवकालयोरानयनम्।

स्वर्णस्याद्रिपुवार्क्षयो हिविवरं सूर्योद्गमाख्यान्तरं
हीनेपुष्टतरेस्वकीयविपुवेऽथे षंखपट् ६० सङ्गुणम् ॥

स्वाभ्राङ्गाग्नि३६० लवान्वितं स्वविपुवाढ्यस्याच्चतात्कालिक
न्तत्पूर्णाभखगो९०० नितंहिविपुवंमध्याभिधंस्यात्स्फुटम् ३

उदाहरण ॥ रवेर्विपुवकालं २७५।२१ रवेरार्क्षकालश्च २७२।१
अनयोरन्तरं ३।२० स्वकीय विपुवकालेऽल्पे तेनेदमुदयान्तरपल
३।२० न्यनम् ॥

अत्रेष्टकालः पूर्णिमान्तघट्यादि ५।१।२२ स्वपट् ६० गुणितं
३०८२ स्वकीया भ्राङ्गाग्नि ३६० भागेन ८।३४ युक्तं ३०९०।३४
चौदयिकविपुवकालेन २७५।२१ युक्तं जातन्तात्कालिकं स्फुटं
रवेर्विपुवकालपलौ घ. ३३६५।५५ ॥

२ उद्गमान्तरं (Difference of Rising डिफरन्स् ऑफ
राइजिङ्ग). ३ तात्कालिक विपुवकालः (Past time of
Ascension पास्ट टाइम ऑफ असेन्शन).

तदेव तात्कालिक विपुवकालं ३३६५।५५ पूर्णाभ्रखगो ९००
नितञ्जातं मध्याभिध विपुवकालपलौ घ. २४६५।५५ ॥

इ० शा० तेन विपुवलग्रमध्यलग्नयोरानयनम् ।

(Rising of Aśvin राश्चिज्न्ग ऑफ असाइन).

मेपाद्राशुदयां स्वकीयविपुवौघेभ्यो विशोध्योदृतं
शेषंरवामिमितैश्च शुद्धविहृतं भागादिकंयत्फलम् ॥
युक्तंमेपमत स्वशुद्धभवनात्प्राग्भै श्रलांशोनितं
लग्नंस्यात्त्वयमध्यसंज्ञ विपुवान्माध्यन्निरक्षोदयैः ॥ ४ ॥

उदाहरण ॥ अत्रेष्टघटि ५१।२२ भवतात्कालिक रवेर्विपुवपलौ
घ. ३३६५।५५ अस्मात्स्वदेशीयानि मेपादि द्वादशराशीना मुदय
पलानि यानि शुद्धानि तानि विशोध्य जनितानि ॥ एवं मेपादा
रभ्य मकरान्तानि स्वोदयपलानि ३१०० विशोध्यजनितं शेषं
२४३।५५ खामिमितैर्हत ७३१।३० मशुद्धोदयेन नामात्राशुद्ध
कुंभोदयेन २५५ भक्तंफलमंशादि २९।५।१८ अशुद्धभवनात्प्राग्भै
१० युक्तञ्जात १०।२९।५।१८ मयनांशै २२।३७।५२ रुनितं जातं
शेषन्निजेष्टकाले स्फुट विपुवलग्रंराश्यादिकम् १०।६।२७।२६ ॥

एवं मध्यविपुवान्निरक्षोदयै मध्यलग्नं (Mid Heaven मिद्
हेविन्) स्फुटं स्याद् ॥ यथा ॥ मध्यविपुवपलौ घ. २४६५।५५
अस्मादुक्त वन्मेपादारभ्य वृश्चिकान्तानि लङ्घोदयपलानि २३७७
विशोध्यशेषं ८८।५५ खामिगुणित २६६७।३० मशुद्धधनोदयेन
३०३ भक्तमंशादि ८।१५।३१ अशुद्धभवनात्प्राग्भै ८ युक्त ८।८।
१५।३१ मयनांशै २२।३७।५२ र्हीनं जातं तात्कालिक मध्यलग्नं
राश्यादिकं ७।१५।३७।३५ ॥

इदानीं स्रग्धराछन्दसादिनमानं रात्रिमानं पलकर्णं चाह ।
 गोलौस्तः सौम्ययाम्यौ क्रियधटरसभे खेचरेऽथायने ते
 नक्रात्कीटाचपङ्केऽथ चरपलयुतोनास्तु पञ्चेन्दुः १५ नाड्यः ॥
 घसार्धङ्गोलयोः स्यात्तदयुतखगुणाः ३० स्यान्निशार्धन्तथाक्ष
 छायेषु ५१ शस्यवर्गो दिनकरसहितो वा भवेदक्षकर्मणः ॥ ५ ॥

भेपादि राशिपदक मुत्तरगोल (Summer Hemisphere
 सम्मर् हेमिस्फीअर्) स्तुलादिराशिपदकन्तु दक्षिणगोल (Winter
 Hemisphere विटर् हेमिस्फीअर्) इत्युच्यते ॥

मकरादिराशिपदके तूदगयनं (Summer Solstice सम्मर्
 सॉलस्टिस) ककादिराशिपदके दक्षिणायन (Winter Solstice
 विटर् सॉलस्टिस्) मित्युच्यते ॥

सायनसूर्य उत्तरगोले वर्तमाने चरपलानिधन मन्यथा ऋण
 मिति मत्ता तैः पंचदशगटिकाः संस्कृताश्चेदिनार्धं (Noon नून्)
 भवति ॥ तेनोनास्त्रिंशद्घटिका रात्र्यर्धं (First-Part of The
 Night फर्स्ट पार्ट ऑफ धी नाइट) स्यात् ॥

उदाहरण ॥ प्रकृतोदाहरणे सायनसूर्य उत्तरगोले तिष्ठती
 तिचरपलानि ५४ धन मनेन पञ्चदशघटिकाः संस्कृतो जातं दिनार्धं
 घट्यादि १५।५४ त्रिंशद्घटिका विशोध्य जनितं रात्र्यर्धं च १४।६ ॥

अथाक्षभा ५।३३ अस्येषंश फलस्य १।६ वर्गः १।१३ दिन
 करैर्नामिसूर्यैर्युक्तो जातो वाऽक्षकर्मणः १३।१३ ॥

इ० ३३० तेन विपादेन प्रलभात्पलकर्णोऽक्षकर्णात्प्रलभाः ।
 छायावर्ग शरदि २५ भाग सहिताः सूर्याः १२ श्रुतिर्वाभवे

१ गोल (Hemisphere हेमिस्फीअर्), २ अयन (Solstice
 सॉलस्टिस), ३ अक्षकर्मणः-पलकर्णो वा (Argument of La-
 titude आर्गुमेन्ट ऑफ लेटिट्युड) .

त्कर्णः स्यात्पलभार्कयोः कृतियुते मूलञ्च कर्णांकयोः ।
यद्गन्तरजं पदं निजपलाभा स्यात्त्वभीष्टात्प्रभा

उदाहरण ॥ पलभा ५।३३ अस्यवर्ग ३०।४८ स्वशरद्विभागेन
१।१३ सूर्या १२ युक्ता जातो वाऽक्षकर्णः १३।१३ ॥

अथवा पलभावर्गांकवर्गयो र्योगान्मूलं (Square Root
स्केअर् रूट्) कर्णः (Argument आर्गुमेन्ट्) स्यात् ॥ च पुनः
कर्णांकयोर्यद्गन्तरजं पदं सा निजपलाभा (Adumbration अँड्र
म्ब्रेशन्) स्या ॥ तथैवाऽभीष्टकर्णा (Argument of Adumbration
आर्गुमेन्ट् ऑफ अँड्रम्ब्रेशन्) दभीष्टप्रभा स्यात् ॥

उदाहरण ॥ अथवा पलभावर्गः ३०।४८ अर्कवर्गः १४४।०
अनयोर्योगः १७४।४८ अस्माद्ग मूलं जातः स्फुटतरोऽक्षकर्णः
१३।१३।१७ ॥

अथाक्षकर्णवर्गः १७४।४८ अर्कवर्गः ॥ अनयोरन्तरस्य ३०।
४८ वर्गमूलं जाता पलभारङ्गुलादि ५।३३ ॥ एवमभीष्ट
कर्णादभीष्टप्रभाः स्यात् ॥

इ० शा० तेन त्रिपादेन पलभातः पलांशाः ।

(Degree of Latitude डिग्री ऑफ लेटिट्युड).

छायापञ्चहतापृथग्युतिकृतेः सार्धांश १०।३० भागोनिता
याम्या वा पलभागका स्वथ पलाभात्रिज्यया संहता
कर्णास्यधनुर्वृधेः पललया याम्याशकाः स्युःस्फुटाः ॥

उदाहरण ॥ पञ्चागुणिताक्षभा २७।४५ पृथक् ॥ अक्षभायाः
वर्गस्य ३०।४८ सार्धदशभागेनाप्तेन २।५६ रहिता पृथक् पंचगुणा
क्षभा २७।४५ जातः श्रीकराच्यापलांशा वाऽक्षांशा याम्यादक्षिणां
शाः २४।४९ ॥

अथ पलभा ५।३३ त्रिज्यया गुणिता ६६६।० अक्षकर्णेन
१३।१३ भक्तलब्धं फलं ५०।२२ अस्य धनुर्जातोऽक्षांशः
स्फुटायाम्या शका दक्षिणांशः २४।५० ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेनाक्षांशतः पलभानयनम् ।
सूर्यग्री पलशिञ्जिनी पललवाकोटिज्यया संहता
लब्धं स्यात्पलभा तथा नतलवात्स्वाभीष्टछाया भवेत् ॥ ७ ॥

उदाहरण ॥ कराच्यांपलांशा २४।५० अस्यज्या ५०।२२
सूर्यग्रा ६०४।२४ पलांशकोटिज्यया १०८।४८ भक्तलब्धं श्री
कराच्यांपलभाः ५।३३ ॥

विवरणम् ॥ तथैव “नतलवात्स्वाभीष्टछायाभवे” दिति तेनैव
प्रकारेण नतांशतो निजेष्टछाया (Adumbration अद्भुम्ब्रेशन)
भवे दस्योदाहरणन्तु नलिकागणितप्रसंगे छायासाधनेदृष्टव्य ॥

इदानीं स्रग्धराछन्दसाक्रान्तिः साधनम् ।

(Declination डेक्लीनेशन)

त्रीन्द्राः पञ्चेभपक्षा युगयमनिगमा गोशराक्षा नवाष्टा
ङ्गान्यर्काष्टौभखेटा यमगुणखभुवोभेन्दुचन्द्रा दिगर्काः ॥
गोऽद्र्यर्काः पञ्चदेवेन्दव इषुतुरगाग्नीन्दवो गोङ्कविश्वेऽद्र्य
भेन्द्राः स्युर्ज्यकेवाप्यपमभवकलागोलदिवसायनार्कात् ॥ ८ ॥

भुजांशपदकेषुस्थिता क्रमेण क्रान्तिकलाः १४३।२८५।४२४।
५५९।६८९।८१२।९२७।१०३०।११२७।१२१०।१२७९।१३३५।
१३७५।१३९९।१४०७ अस्मात्मायनार्काद्गोलदिक् ज्यासाधनव
त्क्रान्तिः कलाः स्युः ॥

उदाहरण ॥ अत्र सायनस्पष्टार्कः ०।२९।२१।१९ अस्यभुजां
शाः २९।२१।१९ अस्माद्रसाप्तिः ४ एतत्संख्योपलक्षिता स्यान्गताः

क्रान्तिः कलाः ५५९ ऐष्याः क्रान्तिकलाः ६८९ द्वयोरन्तरेण
शेषांशादि ५२११० गुणिता ६९६१० रसाप्तिकलेन ११६ गत
कला ५५० युक्ताजातारवेः क्रान्तिः कलादि ६७१ अथवा शादि
११११ सायनरविरुत्तर गोलैतिष्ठति तेनक्रान्तिरुत्तराः ॥

भूमध्यः सायनस्पष्टशुक्रः १७८१५० अस्यभुजाशा ३७
४१५९ अस्माद्रसाप्तिः ६ एतत्संख्याङ्कस्थानगताक्रान्तिः कला
८१२ अनन्तर मैष्यकलान्तरेण ११५ शेषांशा १४० गुणिता
१०५ रसैर्विभक्तलब्धेन ३० गतकला ८१० युक्ताजाता भृगोः
क्रान्तिकलाः ८८४ एवमंशादिः १४१४ सायनशुक्रः सौम्यगोली
यत्ता रुत्तराः ॥

एवं भूम-यसायनशनिः २०१५०५ अस्माच्छनेः क्रान्ति
रंसादि २०१४२ रुत्तराः ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन चन्द्रशरः ।

(Latitude of the Moon's ऐटिट्युड ऑफ् धी मून्स्)

पातेनाव्यविधुर्ज्या नगलवनोगोलदिकस्याच्छरो
दिग्माकोनविपातशीतकिरण स्तज्ज्यास्वेदो ४० दृता ॥
स्यालब्धोद्गुलपूर्वकोनिजशरस्तत्संस्कृतः स्यात्स्फुटः
सूर्येन्द्रोग्रहणे स्वगोलवसतः कार्योद्गुलोनाधिकः ॥९॥

उदाहरण ॥ विक्षेपटृतीयस्फुटचन्द्रः ५२५१५१० पातेन ०
२०१४३५७ युक्तः सपातचन्द्रः ६१७५५८५७ अस्यभुजज्या
३३१० स्वकीयनग ७ लवेन १४४ हीनाशेषजानोंगुरादिग्रन्ध
शरः २८१२६ अये सपातचन्द्रो दक्षिणगोलीयत्ताद् दक्षिणमुखः ॥

क्रान्तिवृत्तीयस्फुटचन्द्रः ५२५११११६ पातश्च ०१२०१४३१
०७ विपातचन्द्रः ५११०७१० द्विगुणितम्यग्रवेन ०१७३१२६१०६

रहितः सन्जातमाकर्षणकेन्द्रम् ४।२१।०।२५ अस्यभुजज्या ७५।१६
 खवेदै ४० भक्तालब्धा शरस्याकर्षण संस्कारोंगुलादिः १।५३
 आकर्षणकेन्द्रस्योत्तर गोलियत्वादयं संस्कारउत्तरः ॥ अतोऽनयो
 भिन्नदिवत्वा द्वियोगो जातो विधोः स्फुटशरोद्गुलादिर्याम्यः २६।३३ ॥
 इयं सूर्येन्द्रोर्ग्रहणे स्वगोलवसनोद्गुलेनोनाधिकः कार्यः शरस्यादर्था
 त्सौम्यगोले लङ्गुलेनोनं ॥ याम्यगोले चे देकांगुलेनाधिकः शरः
 स्या दिति ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन भौमादीनां पातांशाः ।

(Node of The Planets नोड ऑफ् धी प्लानेटस्)

भौमाद्वित्रिलवाब्दिराभदहनाः ३३३।४० सत्रिंशवाणा
 मरा ३३५।२० स्त्रीभौष्टा २८३विपदाद्रिपूर्णदहना ३०६।
 ४५ विज्यंशपूर्णोडवः २६९।४० ॥ प्रत्यब्दविकलाधिका
 गुणयमैः २३शैलैः ७समुद्रेन्दुभिः १४ गोंव्जै १९र्नागकुभिः
 १८क्रमाद्वधवरैः पातांशकाः कीर्तिताः ॥ १० ॥

उदा० ॥ भृगोः शरस्यवार्षिकविकला १९ गताब्दैर्गुणिता
 ३८ भृगोः पातांश ३०६।४५ विकलास्वधिकं जातं भृगोः स्फुट
 पातांशादि ३०६।४५।३८ राश्यादि शुक्रपातश्च १०।६।४५।३८ ॥
 एवंशनेः पातराश्यादिः ८।२९।४०।३६ ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन भौमादीनां मन्त्यशरः ।

(Centre of Latitude सेन्ट्र ऑफ् लेटिट्युड)

भौमस्यान्त्यशरोद्गुलान्यगुणा ३७ज्ञस्याभ्रशका १४०स्तथा
 जीवस्याङ्गयमा २६भृगोर्गजरसा ६८स्तद्वच्छनेःखेपवः ५० ॥

* उडघो=नक्षत्राण्यतः सप्तविंशति सत्यः ।

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन भौमादीनां शरानयनम् ।

(Latitude of The Planets लेटिट्यूड धी प्लानेटस्)

मन्दस्पष्टखगः स्वपातसहितः स्याद्वाणकेन्द्रं स्फुट
न्तज्जीवान्त्यशराहता त्रिभवनज्याप्तानिजः स्याच्छरः॥११
निघ्नस्पष्टमृदुश्रवेन स पुनर्भूकर्णमित्योद्धृता
शोवाणोद्गुलपूर्वकः स्फुटतरः स्यात्केन्द्रगोलीय वै ॥

उदाहरण ॥ मन्दस्पष्टोभृगुः ६।३।३३।४८ भृगुस्फुटपातेन
१०।६।८५।३८ सहितोजातः सपातशुक्रः ४।१०।१९।२३ इदं भृगो
र्वाणकेन्द्रम् ॥ अस्यभुजज्या ९।१।२७ भृगोरन्त्यशरेण ६८ गुणिता
जाता ६२१।८।३६ त्रिभज्ययाभक्ता लब्धं भृगोर्निजशरो नाम रवि
मध्यशरोद्गुलादि ५१।४९ सभृगोर्निजशरः ८१।४९ भृगोः स्फुट
मन्दकर्णेन ७२।८ गुणितोजातः ३७३७।४२ भृगोर्भूकर्णेन २८।३९
भक्तोद्गुलादि भृगोः स्फुटशरो वा भूमध्यस्फुट शरोद्गुलादिः
१३०।२७ भृगुवाणकेन्द्रसौम्यगोलीयतादुत्तरशरः ॥

एवं सपातमन्दस्पष्टशनिः सएवशनिवाणकेन्द्रम् १०।१३।५।५६
अस्यभुजज्या ८७।२८ शनेरन्त्यशरेण ५० गुणिता ४३७३।२०
त्रिभज्ययाभक्तं लब्धं शनेर्निजशरोद्गुलादि ३६।२७ ॥

स शनेर्निजशरः ३६।२७ शनेः स्फुटमन्दकर्णेन ९०४।२३
गुणितोजातः ३२९६४।४६ शनिभूकर्णेन ९८४।३० भक्तोजातो
द्गुलादिः शनेः स्फुटशरो वा भूमिमध्य स्फुटशरोद्गुलादिः ३३।
२९ शनिवाणकेन्द्रसौम्यगोलीयतान्छनेर्याम्यशरः ॥

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन सूम्यचरपलानि ।

(Ascending Force असेन्दिन्ग् फोर्स)

खेदस्यापमभागकैर्विगुणिताऽज्ञांशाश्चपञ्चोद्धृता
सूक्ष्मस्याद्विपलात्मकश्चरपलं क्रान्तेर्दिशःप्रस्फुटम्॥१२॥

उदाहरण ॥ रवेरुत्तराक्रान्तिरंशादि ११।११ निजाक्षांशै २४।
५० गुणिता २७७।४३ पंचभिर्भक्तं पलात्मकं रवेः सूक्ष्मचरपलानि
५६ क्रान्तिरुत्तरा अतश्चरमप्युत्तर ॥ अत्रोत्तरस्वेधनं दक्षिणत्वेऋण
मिति ज्ञेयम् ॥

अथ “चरपलयुतोनास्तु पञ्चेन्दुनाट्यः ॥ घसार्धगोलयोः
स्या” इत्यादिनारवेर्दिनार्ध घट्यादि १५।५६ रात्र्यर्धं च १४।४॥

एवं भृगोरुत्तराक्रान्तिः १४।४ अक्षांशै २४।५० गुणिता
३४९।१९ पञ्चभक्तं क्रान्तेर्दिशो भृगोरुत्तरश्चरपलानि ७० उक्तव
भृगोर्दिनार्द्ध घ. १६।१० ॥ तथैवं शनेश्चरपलानि १०० उत्तरः
शनेर्दिनार्ध घट्यादि १६।४२ ॥

इ० शा० तेन क्रान्तिसंस्कार योग्यशरः ।

भूमध्यस्फुटस्वेचरोऽयनलवैर्युक्तो द्विवेदाश्विभिः २।४।२
खण्डैर्यच्चरवत्फलेनसहितोद्वयङ्काः ९२स्फुटः स्याद्गुणः ॥
तेनघ्नोविशिखोद्भूतःखखनखैः २०००स्यात्क्रान्तियोग्यःशरः
क्रान्तिःसायनस्वेचरापमलवास्तत्संस्कृताःस्युःस्फुटाः ॥१३॥

उदाहरण ॥ शके १८३५ चैत्रशुक्ल १५ रविवासर श्रीकराच्यां
मातःकालिकं भृगोर्वेधोपयोगि गणितमिहकुर्मः ॥ अत्र भूमध्यस्फुट
सायनशुक्रः १।७।४१।५९ इतः सायनशुक्राद्धि वेदाश्विमितै २।४।
२ दलैर्यथाचरं क्रियते तथाकार्यतेन चरवत्साधितं भृगोः पलै ३
द्वैर्यकाः ९२ युक्ताजाता भृगोर्गुणांकाः ९५ ॥ अनेन भृगुसौम्य
शरो १३०।२७ गुणितः १२३९२।४५ खखनखै २००० भक्तो
जातः क्रान्तिसंस्कार योग्यशरोंशादि ६।१२ रुत्तरः ॥

अत्र भृगुक्रान्तिरुत्तराः १४।४ भृगुशरश्चोत्तरः ६।१२ अनयोः
संस्कृतिर्जाता शरसंस्कृताः भृगोः स्फुटाः क्रान्तिरंशादि रुत्तरा
२०।१६ ॥

एवं सायनभूमध्य स्फुटशनिः २।३।२०।५ अस्मादुक्तवत्सा
धितं शनेर्गुणाङ्काः ९८ अनेन शनियाम्यशरो ३३।०० गुणितः
३२८१।२२ खखनखैर्भक्तः क्रान्तिसंस्कारयोग्यशरोऽशादि १।३८
र्दक्षिणः ॥ शनेरुत्तराः क्रान्तिः २०।४२ शनिर्दक्षिणशरेण १।३८
संस्कृतिर्जाताशरसंस्कृताः शनेः स्फुटाः क्रान्तिरंशादिर्दक्षिणाः १९।४॥

इ० शा० तेनोन्मंडलोदयसमये ग्रहाणामार्क्षकालोनत

कोणभागश्च । (Time of Ascension Planets दारम

ऑफ असेन्शन प्लानेट्स्)

पिण्डः सायनखेटकोटिभमिताद्व्यवध्यवधयः २।४।४ स्यात्क-
मात्खेटस्यायनदिक् च पिण्डगुणितोवाणोनखाप्तं फलम् ॥

यत्प्राग्वत्खचरार्क्षकं स्फुटतरं तत्संस्कृतः स्यान्नतं

घसार्धेष्टभवान्तरं रसहतं तत्स्युश्चकोणांशकाः ॥ १४ ॥

उदाहरण ॥ सायनशुक्रः १।७।४३ अस्यकोटिः १।२२।१८
राशिद्वयासन्नोऽतोऽस्य पिण्डः ४ सायनशुक्रो मकरादिपदेतिष्टति
अतोऽयं भृगोः शरपिण्डरूपेण ४ मनेनभृगोर्भूमध्य स्फुटशरोद्गुला
दिरुत्तरो १३०।०७ (अत्रोत्तरत्वेन धनं दक्षिणत्वेनर्ण मित्युच्यते)
संगुण्यः ५०१।४८ नखभक्तलब्धं भृगोरार्क्षकाले दाश्यमानार्क्षफल
संस्कारपलानि २६ ऋण मयापि धनर्णयोर्गुणनप्रसंगे “ सयोर
स्वयोः स्ववधः स्वर्णपाते क्षयोभागहारेऽपि चैवंनिरुक्त ” मिति
सूत्रं न विस्मरेत् ॥

एवं सायनशनिः २।२।५० अस्यकोटि ०।२७।५० राश्येक
सन्नोऽतोऽस्यपिण्डः २ मकरादिपद्मतादयंशनेः शरपिण्डरूपेण ॥
मनेन शनिशरोद्गुलादिर्याम्ये ३३।२० नगुणितः ६६।५८ नखाप्तं
लब्धंशनेरार्क्षकाले दाश्यमानार्क्षफल संस्कारपलानि धनात्मकानि ३ ।

“ प्राग्वत्सूर्यार्क्षवत् ” मातः स्पष्टदिनेश्वरोऽयनलब्ध युक्तः

स्वलङ्कोदय” इत्यादिना सायनग्रहं सायनसूर्यं प्रकल्प्यग्रहार्क्षकाल
मानयेदिति ॥ सायनस्पष्टतरोभृगुः १।७।४२ अत्रसायन शुक्रवृषभ
राशौतिष्ठति तेनलङ्कोदय वृषभराशुदयेन २९९ भुक्तांशा ७।४२
गुणिता २३०२।१८ त्रिंशताविभज्य फलेन ७७ भेषादियातोदय
पलानि २७८ युक्ताजाता भृगोरार्क्षपलानि ३५५ पट्टिभक्तोजातो
भृगोरार्क्षकालो घट्यादि ५।५५ भृगोरार्क्षसंस्कार पलैर्ऋणात्मकैः
२६ संस्कृतो जातो भृगोः स्फुटार्क्षकालो घट्यादि ५।२९ ॥

एवं सायनस्पष्टशनिः २।२।५० अस्माच्छनेरार्क्षकालोघट्यादिः
१।०।३ शनेरार्क्षसंस्कारपलै ३ धनैः संस्कृतः शनेः स्फुटार्क्षकालो
घट्यादिः १।०।६ ॥

दिनार्धेष्टकालयोरन्तरंनतं (High हाण) स्यात्तन्नतं पदं
गुणितं कोणांशकाः स्युरिति ॥ अस्योदाहरणन्तरे ऽष्टादशतम
श्लोकस्योदाहरणे दृष्टव्यः ॥

इ० शा० तेन ग्रहाणानित्यो दयास्तकालानयनम् ।

आर्क्षोव्यस्तचरेणसंस्कृत इहस्यादुद्गमार्क्षस्ततः

सूर्यस्यौदयिकार्क्षकं विरहितं खेटोदयार्क्षात्किल ॥

शेषस्यात्खचरोदयस्य समयोघसार्धयुगलङ्घन

कालश्चास्तमयोदिनान्तसहितस्तत्कालजार्क्षाद्विधोः॥१५

उदाहरण ॥ प्राग्विसद्ध रवेरार्क्षकालः घ. ४।३२ रवेस्फुट
धरपलेन ५६ विपरीतेन दक्षिणत्वेन नामऋणात्मकेन संस्कृतोजातः
सूर्योस्योदयिकार्क्षकालो घ. ३।३६ ॥

× सचरोदयकालः (Rising of The Planets राइजिंग्
ऑफ धी प्लानेट्स्). * सचरास्तमयः (Setting of The
Planets सेटिंग् ऑफ धी प्लानेट्स्).

एवं भृगोर्दक्षिकाल घ. ५।०९ भृगोश्चरपलेन विपरीते दक्षिण
 तेननामक्रुणात्मकेन ८० संस्कृतजातो भृगोरौदयिकार्क्षकालो घ
 ४।९ ॥ एव मितराणाम् ॥ सूर्यस्यो दयिकार्क्षकालेन ३।३६ रदितो
 जातो भृगोरुदयकालो घ. ०।३३ ॥ अयं शुक्रदिनार्धेन १६।२०
 युक्तोजातो भृगोर्याम्योत्तरलघन समयो नामभृगोर्मध्यसमयो घ.
 १६।५३ भृगोर्दिनान्तेन नामदिनमानेन ३२।४० युक्तो जातो
 भृगोरस्तकालो घ. ३३।१३ ॥

एवं शनेरार्क्षकाल घ. १०।६ शनेरुत्तरचरपलै १०२ व्यस्तै
 दक्षिणत्वेनर्णत्वेन संस्कृतः शनेरौदयिकार्क्षकालो घ. ८।२४ सूर्यो
 दयिकार्क्षकालेन २।३६ रदितः शनेरुदयकाल घ. ५।४८ अपं
 शनिदिनार्धेन १६।४२ युतः शनेर्याम्योत्तरलं घनसमयो नामशने
 र्मध्यकालो घ. २२।३० शनिर्दिनमानेन च ३३।२४ युक्तः शनेरस्त
 कालो घ. ३९।१० ॥ एवं सर्वेषाम् ॥

तुपुनः विधोश्चन्द्रस्य तत्कालभवार्षिकालात्प्रसाध्यः ॥ किन्तु
 चन्द्रस्य शीघ्रगतित्वादनयारीत्या तस्यो दयादिकाला नानीयपुन
 स्तात्कालिकान् क्रान्ति चरार्क्षकालान्प्रसाध्य पूर्वोक्तवदेकवारमुद
 यादिकालाः साध्या ॥ इति विशेषः ॥

इ० शा० तेन सूर्योदयास्तयोः कलाकानयनम् ।

(Sun Rise and Sun Set सन राइस एण्ड सन सेट)

येप्राक्सिद्धचरोदयान्तरफलेह्येकत्रयोगन्तयो
 विश्लेषन्त्वपरत्र तेऽयत्नमिताद्यत्प्राक्परं स्वान्तरम् ॥
 द्विप्रपञ्चलतं रसाद्विरहितं युक्तद्वूलाकाभिधं
 स्यात्सूर्योदयजन्तथाऽन्तमयजंन्यन्तंविधेयंफलम् ॥ १६ ॥

उदाहरण ॥ उक्तोपदिष्ट श्रेथर घ. ८।५४ क्रुणात्मकेचोद
 यान्तरफलं घ. ०।३ घनान्मरु मनयैरेकत्र योगंनाम “ घनर्णयो

रन्तर मेवयोग ” रिति सूत्रस्मरणा द्वनर्णयोरन्तरं जातं शेषं योग
 मृणात्मकं ०।५१ तच्च खमिता०त्प्रागन्तरं शेषं ०।५१ द्विगुणितं
 १।४२ पञ्चभक्तफलं ०।२० प्रागन्तरत्वाद्रसा ६।० द्विरहितंजातक
 लाकादि ५।४० एतत्समये चैत्रशुक्ल १५रविवासरे श्रीकराच्यांसूर्यो-
 दयोजातः । एवमन्यत्र चरोदयांतरयोरन्तरं नाम धनर्णयोर्योगं
 जातमन्तर ०।५७ मुणात्मकन्तदेवापि खमितात्प्रागन्तरं शेषं ०।५७
 द्विगुणितं १।५४ पञ्चभक्तं ०।२३ ऋणं प्रागन्तरत्वात् । पष्मिना
 द्रहितं परमस्तकालत्वात्तत्फलं व्यस्तं नामधनंकलाकादि ६।२३ एत
 त्समयेऽभीष्टदिवसे सूर्यास्तो जातः ॥

अथवा सुखार्थमत्र धनर्णयोःस्परस्पर योगान्तरेऋणराशिः प
 ष्ठ्याविशोधवेद्यच्छेपं तद्धनात्मकं मन्तव्यमिति । अत्रचरमृणात्मक
 ०।५४ त्वात्पष्ट्या विशोध्यकृतं धनात्मकं ५९।६ उदयान्तर ०।३
 धनमनयोरेकत्रयोगं ५९।९ त्वपरत्रान्तरं ५९।३ तेखमितात्प्रागन्तरे
 जातेफले । तत्राद्यफलं ०।५१ अपरंच ०।५७ ते द्विगुणितेतत्राद्यं
 १।४२ अपरत्रं १।५४ पञ्चभिर्भक्ते तत्राद्यफलं ०।२० द्वितीयफलं
 ०।२३ प्रागन्तरत्वा दाद्यफलं ०।२० रसाद्विशोध्य जातंशेषमभीष्ट
 दिवसे सूर्योदय कलाकादि ५।४० द्वितीयफलं ०।२३ प्रागन्तरत्वा
 द्रसाद्रहितं परमस्तकालत्वात् “ तथास्त मयजं व्यस्तंविधेयं फल ”
 मिति विलोमं धनं जात मिष्टदिवसे सूर्यास्त कलाकादि ६।२३ ॥

इ० शा० भुजकोटिज्ययो धनर्णत्वमुच्यते ।

द्युज्यालम्बगुणाऽक्षभाग जनिताजीवा सदास्वंसृता
 तद्द्रत्स्वापमकोणभाग नतभागानांस्वदिकाज्यका ॥
 कोणांशा यदिपूर्णनन्द९०लवतोऽल्पेकोणकोटिज्यका
 स्वधेदध्यधिके तदानीगदिताविद्वद्गैः साक्षयम् ॥१७॥

द्युज्या क्रान्तिकोटिज्या लम्नगुणाऽक्षांशकोटिज्या अक्षभाग
जनिताजीवाऽक्षांशज्या एताविद्वद्वैः सदास्वस्मृता ॥ तद्वत्स्वकीय
क्रान्तिकोणभाग नतभागानां भुजज्यास्वदिकाः स्मृताः कथिता ॥
अर्थात्पूर्वोत्तरयोर्धनं दक्षिणपश्चिमयो ऋणमिति सूचितम् ॥ यदि
कोणांशाः पूर्णनन्द ९० लवतोऽल्पे तदा कोणकोटिज्या स्वन्धनं
चेदप्यधिके सति तदा सा कोणकोटिज्या क्षयमृणं विद्वद्वैर्नि-
गदिता कथिता ॥

इ० शा० ग्रहाणां मुन्नतांशनतांशयोरानयनप्रकारोऽत्रोच्यते

(Co Zenith Distance & Zenith Distance

को जैनिथ डिस्टन्स एन्ड जैनिथ डिस्टन्स).

अक्षज्याऽपमजीवयादिगुणिता स्वार्को१२०ऋताऽऽप्तपृथ
द्युज्यालम्नगुणाहतेन निजकोणांशज्यया ताडिता ॥
स्वाभ्रावध्यब्धिकु१४४०० भाजिताप्तफलयोर्योगस्ययत्का
मुक्त्वन्त तस्युः स्वोन्नतभागकाश्चनवतेः संशोधितास्ते
न ताः ॥ १८ ॥

उदाहरण ॥ शालिवाहन शकाब्दे १८३५ चैत्रशुक्ल १५ रवि
॥सरे श्रीकराच्यां सूर्योदयादितेष्टकाल घट्यादि ३५।३० एतत्क्षणे
गणितैक्य परीक्षार्थं शनेर्नलिका बन्धन कर्तव्योऽस्तीति मत्वा
अच्छेर्नर्धोपयोगि गणितइत्कुर्मः ॥

अतउक्तदिवसे शनेर्वधकाल घट्यादि ३५।३० अस्माच्छने
हृदयकाल घट्यादि ५।४८ विशोध्यन्नेपं शनेर्दिनगतकाल घट्यादि
२९।४२ शनेर्दिनार्धन्तु १६।४२ अस्मात् “नतं घसार्धेष्टभवान्तरं
रसहतन्तत्स्युश्च कोणांशका.” इत्यादिना चतुर्दशतमेश्लोके कथि-
तव द्वेधममयेः शनेः पश्चिमनतकाल घट्यादि १।३० ॥ अथवा

याम्योत्तरलंघनसमय एव दिनार्धमत्वा उक्तवन्नतं प्रसाधयेदिति ॥
अत एव शनेर्याम्योत्तरलंघनसमयः २२।३० वेषकालस्तु ३५।३०
अनयोरधुक्तवत् “घसार्धेष्टभवान्तर” मित्यादिना शनेर्नतकाल
घटयादि १३।० ॥ एतापद्गुणिताजातानतकाल कोणांशः ७८।० ॥

एवं सिद्धोपकरणानि ।

कराव्यामक्षांशः दक्षिणा २४।५० सदाधनात्मकाभुजज्या ५०।
२४ कोटिज्या १०८।४८ धनात्मका ॥ शनेर्दक्षिणाक्रान्तिः १९।४
ऋणान्मकाभुजज्या ३९।११ कोटिज्या ११३।२८ धनात्मकाः ॥
नतकालकोणांशः पश्चिमाः ७८।० ऋणात्मका भुजज्या ११७।
२४ कोटिज्या २५।० धनात्मकाः ॥

अत्राक्षांश क्रान्त्योर्भुजज्ययोर्घातः १९७३।३२ ऋणात्मकः ॥
रवार्कैर्भक्तफलं पृथक् १६।२७ ॥ तथाऽक्षांशक्रान्ति नतकालानां
कोटिज्यानां घातोधनात्मकः ३०८१७५।५० स्वाभ्राब्ध्यधिकुभि
१४४०० भक्तं फलं घनं २१।२४ द्वयोःफलयोर्योगज्जातमुन्नतज्या
नामशङ्कुर्धनम् ३३।५५ ॥ (अत्रापि घनर्णयोर्गुणन भजन प्रसंगे
“स्वयोरस्वयोः स्वंवध स्वर्णघाते क्षयोभागहारेऽपि चैवन्निरुक्त”
मिति ॥ तथाच संकलन व्यवकलन प्रसंगे “योगेयुतिः स्यात्क्षययोः
स्वयोर्वाधनर्णयोरन्तर मेवयोगः । संशोध्यमानं स्वमृणत्वमेति”
तिसूत्रं भास्करीयं न विस्मरेत्) अस्यधनुश्चापं जातं शने रुर्नतांशा
१६।२४ नवतेः ९० संशोधिता जाताः शनेर्नतांशाः ७३।३६
अस्याज्याजाता दृग्ज्या ११४।५९ ॥

एतान्नतांशा नक्षांशान्प्रकल्प “सूर्यघ्रापलशिज्जिनी पल्लवा”

१ उन्नतांशा (Co-Zenith Distance को जैनिथ डिस्टन्स)
२ नतांशा (Zenith Distance जैनिथ डिस्टन्स). ३ दृग्ज्या
(Sine of The Zenith Distance साइन ऑफ् धी जैनिथ
डिस्टन्स).

इत्यादिना साधिता अभीष्टछाया ॥ यथा । पलांशजीवास्थाने न
तांशजीवा ११४।५९ सूर्यग्रा १३७०।४८ पलांशकोटिज्यास्थाने
नतांशकोटिज्यानामोन्नतांशज्यया ३३।५२ भक्तालब्धा विविक्षिते
काले द्वादशांगुलोच्चशंकोच्छायागुलादि ४०।४४ अतः ॥ “ तथा
नतलवात्स्याभीष्टछायाभवे ” इत्यादि सप्तमश्लोके कथित मेव ॥

अथातः ॥ “ कर्णः स्यात्पलभार्कयोः कृतियुतेमूल ” मितिपट्ट
श्लोकस्य द्वितीयचरणाल्लब्धच्छायाकर्णोद्गुलादि ४२।२८ अतः
“ स्यात्तभीष्टात्प्रभा ” इत्युक्तमप्येव ॥

इदानीं मन्दक्रान्तया कर्णभुजकोटीनामानयनम् ।

वातृक्षज्या दिनकरहता शङ्कुभक्तः श्रवः स्या
त्क्रान्तेर्जीवां श्रवणगुणितां लम्बमौर्व्या विभक्ताम् ॥
अक्षच्छायां रहितसहिताङ्गोलयोर्बाहुमाहु
च्छायावाहन्तरयुतिहतेर्यत्पदं स्याद्विकोटिः ॥ १९ ॥

उदाहरण ॥ अत्रतृक्षज्या नामत्रिभज्या १२० दिनकरगुणिता
१४४० शङ्कुभक्तोनामस्वकीयोन्नतज्यया ३३।५२ भक्तोलब्धा-
ङ्गुलादि छायाकर्णो वा ४२।२७ पूर्वासन्नोऽनः स्फुटः ॥

शनेः स्फुटदक्षिणाक्रान्तिः १८।५९ अस्यजीवा २९।४८ छाया
कर्णेन ४७।२८ गुणिता १४१४।३० लम्बमौर्व्या नामाक्षांशको-
टिज्यया १०८।३० भक्तालब्धोद्गुलादि १३।० क्रातिर्दक्षिण गो-
लीयता दक्षभया ५।३३ सहितोजातोद्गुलादिर्भुजोदक्षिणः १६।३५ ॥

इष्टछाया ४०।४४ भुजश्च १६।३५ द्वयोरेकान्तर २४।९
अन्यत्रयोग ५७।१९ मनयोर्योगान्तरयोदेतिः ४००।०९ अस्यमूर्ध-
जातङ्कोटिरङ्गुलादिः २०।१ ॥

३ इष्टछाया (Adumbration ऑड्रम्बेडान्). १ छायाकर्णः
(Argument of Adumbration आर्ग्युमेन्ट ऑफ् ऑड्रम्बेडान्).

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन दिक्साधनम् । सि० शि०
 वृतेभ्यः सुसमीकृतक्षितितले केन्द्रस्थशङ्कोः क्रमा
 भ्दाग्रं यत्रविशत्यपैति च यतस्तत्रापरेन्द्रयौ दिशौ ॥
 तत्काला पमजीवयोस्तुविवराभ्दाकर्ण मित्याहता
 लम्बज्याप्तमिताङ्गुलै रयनदिश्यैन्द्रीस्फुटाचालिता ॥२०॥

जलेन समीकृतायां भूषा विष्टप्रमाणं कर्कटेनवृत्तं विलिरव्य
 तस्यकेन्द्रेद्वादशाङ्गुलशङ्कुं निवेश्य तस्याच्छायातस्मिन्वृते पूर्वाह्नेयत्रप
 विशति चापराह्ने यतोनिर्गच्छति तत्रक्रमात्परेन्द्रयौदिशौ पश्चिमपूर्व
 दिशौ किल भवतः ॥ परतुयस्मिन्काले च छायानिर्गम स्तात्कालि
 कयोः सूर्ययोः क्रान्तिज्येसाध्ये तयोरन्तरात्तस्याच्छायायाः कर्णेन
 गुणितालम्बज्यया नामपलांशकोटिज्यया भक्ताद्यलम्ब्य मङ्गलादि
 फलं तेनेन्द्रीदिगुत्तरतश्चालितास्फुटा भवति ॥ यद्युत्तरेऽयनेरविवर्त
 ते ॥ यदि दक्षिणायने तदा दक्षिणतश्चालितास्फुटा भवति ॥ एवं
 स्फुटाप्राची ॥ अन्यथास्थूलैत्यर्थः ॥

इ० शा० भुजकोटिकर्णनलिका संस्थानमाह । ग्र० ला०
 ज्ञात्वाशाः परखेचरे परमुखीं प्राक्खेचरे प्राङ्मुखीं
 विन्दोः कोटिमतोभुजं स्वदिशि तन्मध्ये प्रभांविन्यसेत् ॥
 विन्दोर्भागशङ्कुमस्तकगते सूत्रे नले खे खग
 ङ्के विन्दोस्थनराग्रभागगते सूत्रेनलेलोकयेत् ॥२१॥

१ स्थूला=स्थूलरीत्या ध्रुवलम्बकरेखातो दिक्साधनप्रकारस्तु
 मुद्रचित "छेटमार्गे" गाथावृत्तेना (आर्यावृत्तेना) पि वर्णितमेव ॥
 तद्यथा ॥ " ध्रुवलम्बकरेखाया रेखान्ते सौम्ययाम्य हरितौस्तः ॥
 तन्मत्स्य पुच्छमुखतः पश्चिमपूर्वाभिधेवेद्या " इति ध्रुवलम्बक
 सूत्रेण विद्वाध्रुवाभिमुख कीलकः सौम्या ॥ स्थस्थान कीलको
 याम्या ॥ तन्मत्स्य पुच्छमुखतः पश्चिमपूर्वाभिधे दिशौवेद्यादिति ॥

आशाः दिशाः ज्ञात्वा जलवत्समीकृतायां भूमौ पूर्वोक्तार्वा
 वसाधनं कृत्वा ध्रुवालम्बकरेखातो वा दिक्साधनं कृत्वा तत्रेष्टकालीः
 छायाव्यासार्धेन वृत्तं कृत्वा तत्र दिक्चिह्नानि कार्याणि ॥ तत्र
 विन्दोर्वृत्तमध्यात्परखेचरे पश्चिमकपालस्येष्टहे परमुखी पश्चिमा
 मुखी कोटिन्यसेत् ॥ प्राक्खेचरे पूर्वकपालस्थे ग्रहेष्टमुखी को
 विन्दोरेवन्यसेत् ॥ अतः कोष्यग्रतः स्वदिशिभुजंन्यासेत् ॥ केन
 भुजान्ताग्रपर्यन्तं या छायाप्रसार्य सैवकर्णः ॥ एवं जातेऽन्यसंक्षेपं
 अथ नलिकानिवेशनं माह ॥ विन्दोर्वृत्तमध्याभ्दाग्रेगच्छति स तथै
 भूतोयः शङ्कुभुजान्त छायान्त संयोगे द्वादशाङ्गुलोच्चशङ्कुस्थाप्यस्तः
 केन्द्रे कीलरुष्टकादि वद्धं भूलग्रं कृत्वा तत्सूत्रं तच्छङ्कामस्तकोपरि
 नीत्वातेनैव ऋजुमार्गेणाग्रादूर्ध्वन्येतत्र सूत्रेनलोनिवेश्य तस्य शै
 वाशावाधारभृतौ कार्यौ ॥ नलेनामान्तः संसुपिरं वंशनालं ॥ तस्मि
 न्नालेयत्कालीनं भुजादिकृतं तद्घटीषु मूलमध्यस्थ दृष्ट्याखे आकाशे
 खगग्रहं विलोकये दिति ॥

अथ जलेग्रहदर्शनार्थं नलिकानिवेशनं प्रकारस्ताह ॥ “ केति
 न्दुस्ये ” ॥ ति ॥ कइतिजलेग्रहं विलोकये तत्रथा ॥ तत्रकेन्द्रे
 शङ्कुःस्थाप्यस्तच्छङ्कग्रात्सूत्रं छायाग्रपर्यन्तं मधोनयेत्ततः सूत्रेनलस्या
 प्यस्ततश्छायाग्रहस्थाने जलपूर्णपात्रं संस्थाप्यन्तत्र नलमध्येऽथौ
 दृष्ट्या जलेग्रहोविलोकये दिति ॥ अथास्योपसंहारो भास्करः ॥
 “ दर्शयेदिविचरन्दिविकेवा नेहसिधुचर दर्शनयोग्ये ॥ पूर्वमेव विर
 चययथोक्तंरज्जनायमुजनस्यनृपस्ये ” ति भास्करः सिद्धान्तशिरोमणौ ।

इति श्रीलक्ष्मिदत्तसूरिसूचनादुङ्गसिंशर्मणाविरचिते

श्रीग्रहभवनपथेस्वकृतोदाहरणेत्रिप्रश्नाधिकारस्तृतीयः ॥

इ० शा० तेन चन्द्रग्रहणसंभव उपकरणानिचाह ।
 पर्वान्ते तिथिपत्रतो व्यगुरवेदोर्भागका विश्वतः १३
 श्रेदलपेग्रहसम्भवो नवलखाऽल्पे चेदवश्यम्भवेत् ॥
 एवञ्चेत्सतिसम्भवे कथितव तात्कालिकोऽर्कोविधुः
 साध्योभुक्तियुतः स्फुटोविधुशरः पूर्णान्तकालस्तथा ॥ १ ॥

आदौ तिथिपत्रात्पर्वान्त (Fullmoon फूलमून) कालिकौ
 रविराहकार्यौ यदिराहनमूर्यस्य भुजांशे विश्वतस्त्रियोदशांशेभ्योऽल्पे
 सतितदाग्रहणस्य केवलसंभवः ॥ यदि नवांशेभ्योऽल्पे तदाग्रहणे
 नावश्यं भवितव्यम् ॥ परं यदासूर्यास्ता दुदयाद्वाप्राक्परं पञ्चघञ्च
 न्तरे पर्वान्तो घटने तदा ग्रहणगोचरत्वे संशयः ॥ स्तस्य निरासो
 गणितान्ते भवेन्नतत्पूर्वमिति ॥

उदाहरण ॥ अत्रार्भाष्टशकवर्षे १८३५ भाद्रपदशुक्ल १५ चन्द्र
 वासरे पञ्चाद्वपत्रात् पर्वान्तकाले स्पष्टरविः ४।२५ राहुश्च १।११
 विराद्वर्कः ५।२८ अम्यभुजांशाः २ नवभ्योऽल्पता दतोऽस्मिन्पर्वणि
 चन्द्रग्रहणेनावश्यं भवितव्यम् ॥ मेवमादौ संभवामंभवौ विचिन्त्यप
 द्वाद्दक्षमाण ग्रहणगणितकर्मारभेत् ॥ अतस्तद्विषयकं साद्यन्तं नि
 खिलं गणितं कुरु ! ॥ श्री कराच्यां पश्चिमदेशान्तरं योजनानि
 ५९ दक्षिणांशांशाः २४।५० ॥

सतिसंभवे चन्द्रग्रहणे तत्रपूर्णिमास्यान्त कालिकौ प्राग्ब्रह्मदेशा
 शान्तरादि संस्कृतौ स्फुटतरौ सभुक्तिकौ रविचन्द्रौ विधेयौ तत्का
 लिकः शरदमाध्यस्ताभ्यां रविचन्द्राभ्यां “ भक्ताव्यर्कविधा ”
 वित्यादिना पूर्णिमान्तकालघटिका प्रसाध्या ॥

१ चन्द्रग्रहण = (Lunar Eclipse ल्युनर इक्लिप्स).

२ उपकरण = (Equipage इक्विपेज).

कोटिज्या ३६।९ भुजज्या च ११।४।२१ ॥

सूर्यात्सिद्धरसा । रितिरवेर्मध्यममन्दहरः ६२४ ॥

सार्धत्रीन्दुमित । रिनिमकरादिकेन्द्रीयरवेर्गुणः १२ ॥

सूर्यात्केन्द्रभुजज्याका । इत्यादिनारवेर्निजमंदहरः ६२४।२ ॥

कोटिज्या निजकेन्द्रजा । इतिप्रसाधितोरवेः स्फुट मंदहरः
६२७।५७ ॥

दिग्नाकेन्द्रभुजज्याका । इत्यादिना साधितोजातोरवेः स्फुटमंद
फलमंशादि १।४९।१६ तुलादिषड्भेरविमंदकेन्द्रेस्त ऋणमनेन सं-
स्कृतमध्यर्मविजातो मन्दस्पष्टोऽर्कः ४।२९।२४।४९ ।

शाकः सेपुलवाग्निनाकरहित । इत्यादि नाऽयनांशाः ३२।
३७।५२ ॥

मार्तण्डायनयुक्तदो । रितिसायनरवि ५।२२।२।३२ अस्मा
चरपलानि १५ ऋणम् ॥

देयन्तद्धिचरंरवे । रितिचरसंस्कृतस्पष्टतोररविः ४।२९।२४।
३४ एवंचरसंस्कृतो मध्यमचंद्रश्च १०।२२।१०।५५ ॥

दिग्मर्मूर्त्यफल । मितिचन्द्रे सूर्यान्तरमंस्कारमंशादि ०।१०।२३
मूर्त्यफलाद्विलोभं घनमनेनसंस्कृतः सूर्यान्तरसंस्कारशुद्धचंद्रः १०।
२९।२१।१८ उच्चं च १०।२९।४१।३३ ॥

सूर्योनोनिजमध्यम । रिति तिथिकेन्द्रम् ११।२६।१ अस्य भु-
जज्या ८।१८ तुलादिकेन्द्रीयोऽस्यहरः १९३० अस्माच्चन्द्रे तिथि
संस्कारमंशादि ०।२।३५ ऋणात्मकम् ॥

सोचाब्जोनयमग्नमध्यतपन । मितिच्युतिकेन्द्रम् ०।३।२५।१
अस्यभुजज्या ७।७ कोटिज्या ११।२।२६ अस्यगुणः १३ मंदहरः
९७३ स्फुटहरो ९८७ स्माच्चन्द्रेच्युतिफलमंशादि ०।४।२० र्धतम् ।

आभ्यापिमृदुवत्फले । इत्याभ्यांच्युनि तिथिफलाभ्यां संस्कृत
चंद्र १०।२९।२३।३। स्फुटचंद्रोच्चम् १०।२९।४१।३३ “ मंदोच्चग्र-

हवजित " मितिचन्द्रमन्दकेन्द्रम् ०।०।१८।३० अस्यभुजज्या ०।
३७ कोटिज्या ११९।५८। मन्दगुणः १३ मन्दहरः १९०।३०
स्फुटहरो २०३।३० एयस्माच्चन्द्रमन्दफलमंशादि ०।१।४९ धनात्म-
क । मनेनसंस्कृतश्चन्द्रोजातोमन्दस्पष्टश्चन्द्रः १०।२९।२४।५२।

अर्काहोःकेन्द्रयोग । मित्यादिनाचांद्रीप्रथमसूक्ष्मकेन्द्रम् २।१६।
१८ द्वितीयसूक्ष्मकेन्द्रम् ११।५।५४ तृतीयसूक्ष्मकेन्द्रम् ०।०।२०
एपांक्रमेणभुजज्या ११६।८।० अस्मादाद्यसूक्ष्मफलंकलादि २।
३१।धनं । द्वितीयकलाफलं ०।५ ऋणात्मकम् । तृतीयकलाफलं ०।०
आभिस्त्रिविधकलाभिः संस्कृतोमन्दस्पष्टश्चन्द्रोजातः क्षेपवृतीयचन्द्रः
१०।२९।२७।१८।

सूर्यात्काशे । तिगत्यर्थरविमन्दकेन्द्रम् ९।१६।३१ अस्माद्रवेः
स्फुटागतिः ५८।३४ तथैवचन्द्रकेन्द्रम् ११।२०।१८ अस्माच्चन्द्रमन्द-
स्पष्टागतिः ७११।४४ च्युतिकेन्द्रं ०।८।२५ अस्माच्च्युतिगति १४।
४३ ऋणात्मका । तिथिकेन्द्रम् ०।१०।१ अस्माद्धनात्मकातिथिगतिः
१४।३५ आभ्यांच्युतितिथिगतिफलाभ्यांसंस्कृताचन्द्रमन्दस्पष्टाग-
तिर्जाताचन्द्रस्फुटादिनगतिः ७११।३६।

इ० शा० तेनग्रहणप्रसंगे क्षेपवृतीयचन्द्रेसूक्ष्मसंस्कारः ।

(Helio Gentrig Moon हेलिओसेन्द्रिकमून)

सूर्येन्द्रोर्ग्रहणे विधुप्रकरणेग्लौ केन्द्रहीनं रवे
श्च्युत्पूनं रविकेन्द्रकन्त्वथ्युतिः सूर्याजयोःकेन्द्रयोः ॥
त्र्यङ्गैः६३पट्टतिभिः३६शतैः१०० श्रविद्धतातेपांभुजज्या
क्रमादेयास्ताहिकलाःस्वकेन्द्रवसतःस्यात्क्षेपवृत्तेस्फुटः ॥२

उदा ०। चन्द्रमन्दकेन्द्रेण ०।०।१८ रदितरविमन्दकेन्द्रं ९।
१७।३१।१० जानमाद्यकेन्द्रम् ९।१७।१२ च्युतिकेन्द्रेण ०।३।२५

हीनरविकेन्द्रं जातद्वितीयकेन्द्रम् ९।१४।६ तथैव रविकेन्द्रयोर्योग
जाततृतीयकेन्द्रम् ९।१७।५०।

तत्राद्यकेन्द्रभुजज्या ११४ व्यङ्ग्यै ६३ भक्ताद्याकला १।४९
तुलादिषद्वेकेन्द्रेऽतः ऋणम् । द्वितीयकेन्द्रभुजज्या ११६ पदकृतिभि
३६ रासफलद्वितीयाकला २।१३ तुलादिषद्भेकेन्द्रेऽतः ऋणम् । तृ-
तीयकेन्द्रभुजज्या ११४ शतै १०० विहताऽऽप्तातृतीयाकला १।८
तुलादिषद्भेकेन्द्रेऽतोऽपि ऋणम् ।

तास्त्रिविधमूक्ष्मकलाक्षेपवृत्तीयचन्द्रे १०।२९।२७।१८ संस्कृता-
जातास्वक्षेपवृत्तीयस्फुटतरश्चन्द्रः १०।२९।२१।८।

पातेनाढ्यविधु । रितिकक्षाकेन्द्रम् ११।२५।५४।१८ अस्मा-
च्चन्द्रेकक्षाफलंकलादि ०।३० तुलादिषद्भेकक्षाकेन्द्रेऽतः क्षेपवृत्तीय-
चन्द्रेऽधनं जातं सर्वसंस्कारसंस्कृतः क्रान्तिवृत्तीयस्फुटचन्द्रः १०।२९।
२१।३८।

पातेनाढ्यविधोर्ज्यका । इति त्रिप्रश्नाधिकारेकथितवृत्तक्षेपवृत्तीय-
यसपातचन्द्रः ११।२७।५७।३९ अस्य भुजज्या ४।१५ अस्मान्नि-
जशरोद्गुलादि ३।३९ दक्षिणगोलीयसपातचन्द्रत्वात्तरोयाम्यः ।
द्विघाकोनविपातक्रान्तिवृत्तीयचन्द्रः ०।२।५।५७ अस्मान्छरस्याकर्षण
फलमङ्गुलादि ०।३६ सौम्यगोलीयत्वादयमुत्तरः । द्वयोर्भिन्नदिवत्वा
दन्तरं जातो विधुशरोद्गुलादिः ३।३३ दक्षिण । ग्रहणगणितप्रसंगे
दक्षिणशरत्त्वाद्गुलेन युक्तो जापो विधुशरोद्गुलादि ४।१३ दक्षिणः ।

इदानीं स्रग्धराच्छंदसाशरस्य सप्तसूक्ष्मकेन्द्राणि ।

(Anomaly of latitude पैनीमली आँक लेटिट्युड.)

पातस्तुद्धेन युक्तः पृथगि पुजनितं स्याच्च तेनो न घासं
चन्द्राद्याढ्यं सपङ्क्त्यथ रहितपरश्चापरोनं पृथक् न्यम् ॥

तेनोनं सार्कपातद्विगुणितमथ तेनाब्जचन्द्रस्यकेन्द्रं
पङ्काद्धीनं क्रमात्स्या द्विशिखभवमिदं सप्तकेन्द्रं
स्फुटारुयम् ॥ ३ ॥

उदा०। स्पष्टचन्द्रोच्चम् १०।२९।४१।३२ पातेन ०।२८।३५
५७ युक्तजातंशरस्यायसूक्ष्मकेन्द्रम् ११।२८।१७।३० इदं पृथक् ।
अनेनहीनंतिथिकेन्द्रं ११।२८।१७ जातं द्वितीयकेन्द्रम् ११।२७।४४
चंद्रग्रहणविषयकायकेन्द्रेण ९।१७।५० युक्तं च्छरस्यायकेन्द्रं ११।
२८।१७ जातं तृतीयकेन्द्रं सपद्मम् ३।१६।० पृथक्स्थेनायेन ११।२८।
१७ चन्द्रस्य द्वितीयकेन्द्रं ९।१४।६ हीनं चतुर्थकेन्द्रम् ९।१५।४९ चा
न्दीतृतीयकेन्द्रेण ९।१७।५० हीनं पृथक्स्थं जातं मञ्जमकेन्द्रम् २।१०।
२७ सार्कपातो ५।२८।१ द्विगुणितं ११।२६।२ पृथक्स्थेन ११।
२८।१७ हीनं पष्ठकेन्द्रम् ११।२७।४४ चन्द्रेकेन्द्रं ०।०।१८ पृथक्स्था-
ऽऽयेन ११।२८।१७ युक्तं ११।२८।३५ पद्मभवनाद्विशोध्यजनितं
शेषं शरस्यान्तिमसूक्ष्मकेन्द्रम् ६।१७।५।

इ०शा० तेन सप्तसूक्ष्मफलसंस्कारसंस्कृतभूमध्यस्फुटदशः।

(Geocentrical altitude of moons जीओसेन्द्रीकलेटिडयुड
ऑफ् मून्स्) .

नन्द१र्क्षादधिकन्त्रिभाद्विगहितन्त्रयून१न्त्रिभोर्ध्वं यदा
तत्तत्केन्द्रभवां शक्राशिव११हताम्युर्व्यङ्गुलात्मं क्रमात् ॥
पष्ठं व्यंघ्रियमा१हतं स्वचग्णेनाब्जचन्द्रितीयं फलं
सौम्यैस्तेगिहमंस्कृतो विबुधशरः स्याद्दमिमध्यस्फुटः॥४॥

उदा०। शरस्यायसूक्ष्मकेन्द्रम् ११।२८।१७ तन्दर्क्षादधिकत्वा
त्रिभासहितं ३।१।४३ अस्यांशः ९।१।४३ एकादशभिर्भक्तजातं व्यं-

गुलात्मंशरस्याद्यफलम् ८ एवंद्वितीयफलं ८ स्वचरणेनयुतं १० तृ-
तीयकेन्द्रं त्रिभोर्ध्वन्तेन व्यूनं ०।१६ अस्यांशा १६ एकादशभिर्भक्तं
तृतीयफलं १ चातुर्थिकं १५ पञ्चमं २ एवंषष्ठफलं ११ चरणरहितं
८ द्विगुणितं स्फुटषष्ठफलं व्यंगुलानि १६ एवमन्तिमसूक्ष्मफलं व्यंगु-
लात्मकम् ११।

एवंक्रमेण सप्तानां व्यंगुलात्मकसूक्ष्मफलानां योगं जातं सूक्ष्मसंस्का-
रफलमंगुलादि १।३ तैरेवमौम्यैः सूक्ष्मफलैः संस्कृतोदक्षिणः स्फु-
टो विधुशरो ४।३३ जात आवन्त २८ घटिभवो भूमध्यस्फुटशरोङ्गु-
लादिर्याम्यः ३।३०

मातःस्पष्टदिनेश्वर । इति त्रिप्रश्नाधिकारे कथितवत्प्रातःकालिकः
स्पष्टोऽर्कः ०।२८।५५।३७ अयनांशै २२।३७।५२ युक्तः सायनरविः
५।२१।३३।२९ अस्माल्लङ्कोक्ष्यैः प्राग्बद्वेराक्षपलानि १७२।१४६।

मातःकालिकसायनमध्यमरविः ५।२३।२०।५८ अस्मान्मध्य
मार्कोदयेरवेविषुवपलानि १७३३।४८।

स्वर्णम्याद्विषुवार्कयो । रिति विषुवार्क्षयो रन्तरज्जातं रवेरुद्गमा-
न्तरपलानि १२।२ स्वकीयविषुवेपुष्टेऽतः ऋणम् ।

भक्ताव्यर्कविधो । रिति तिथ्यन्तकालिकः २८।०।० स्फुटोऽर्कः
४।२९।२४।३४ चन्द्रश्च १०।२९।२१।३८ व्यर्कविधोर्लवा १७९।
५३।४ अस्माद्भूम्यपूर्णिमाघट्यादि ०।१६।१६ अनेन तिथ्यन्तकालो
२८।०।० युक्तो जातः श्रीकराच्यां तिथ्यन्तकालघट्यादिः २८।१६।१६।

इदानीं शार्दूलविक्रीडितेन ग्रहशरयोस्तात्कालीयकरणम् ।
निघ्नाखेटगतिर्गतैष्यघटिकाषष्टयाहता तत्क्षय
श्चाख्यः स्यात्स्वचरश्चपर्वचरमे स्यातां रवीन्दुसप्तौ ॥

वाणस्याथ विधोर्गतेःखखनखांशः२००० स्याद्गतिःसोत्तरा
याम्याकेतुयुतेऽन्यथा तमयुतेऽस्माद्वैप्रकाल्यःशरः॥५॥

उदा०। अत्रोदाहरणेत्वेप्यपूर्णमाघट्यादि ०।१६।१६ अनेन
स्वेः स्फुटागति ५८।२४ गुणिता १५।२० पष्टयाभक्तंफलङ्गुलादि
०।१६ ऐप्यनाडीत्वात्स्यष्टोर्के ४।२०।२४।३५ धनंपर्वतिथ्यन्तका-
लिकः समकलः स्पष्टोऽर्कः ४।२९।२४।५१।

एवमैप्यनाडिकामि ०।१६।१६ चन्द्रदिनगति ७१।१।३६ गु-
णिता १९२।५५ पष्ट्याहृतामंकलादिफलं ३।१३ स्फुटरयटी २८
भवचन्द्रे १०।२९।३१।३८ धनंपर्वतिथ्यन्तकालिकस्फुटसमकलचन्द्रः
१०।२९।२४।५१।

एवंकृतेसतिपर्वान्तकालेरविचन्द्रौलवादि कौसमौदर्शान्तकाले
राश्यादिसमीस्यातामिति । उक्तंचसिद्धान्तशिरोमणौभास्करः ।
“पूर्णान्तकालेतुसमौलवाद्यैर्दर्शान्तकालेऽवयवौग्रहाद्ये”रिति ।

अथचन्द्रदिनगति ७१।१।३६ रस्यखखनखांशफलंजातः शर
घटीगतिः ०।२१ स्यात् । साकेतुयुतेग्रहणेऽर्थात्केतोःसमीपेग्रहणेस-
तितदागतघटिकाचेदुत्तराऐप्यघटिकेचैवाम्या । राहुयुतेग्रहणेराहु-
समीपेत्वन्यथाअर्थाद्द्वयघटिकाचेवाम् राऐप्याचेदुत्तरा ।

अत्रप्रकृतोदाहरणेचन्द्रस्परारोहोः सामीप्याद्गतायाम्याऐप्यासौ
म्याशरगटीगतिःस्याद् ०।२१ अस्माच्छरःप्रचाल्यः ।

इदानीं शादूलविक्रीडितार्धेन स्फुटतिथ्यन्तकालः ।

(Full moon कुलमुन)

यत्सूर्योद्गमकान्तगमिवफलं व्यस्तंविधेयन्निथो
स्यात्तचन्द्रदिनेशयोर्हि पिहितेतिथ्यन्तकालः स्फुटः ॥

उदा०। अत्रमावसाधितरवेरुद्गमान्पलानि १२।२ ऋणपरमत्र-
विलोमं धनमनेन संस्कृततिथ्यन्तो २८।१६।१६ जातो ग्रहणस्फुटति-
थ्यन्तकालो घट्यादिः २८।२८।१८ एतत्कालिकः शरः प्रचाल्यो
यथा । उक्तोपदिष्टघटी २८।० भवस्फुटचन्द्रशरोद्गुलादि ३।३०
र्याभ्युपलब्धस्तत्प्राक्परस्यांघटिकायां शरोद्गुलमिष्टश्चरे प्रतिघटि
उत्पत्स्यमानो भेदो ज्ञातव्यस्तदेवं । प्रकृतोदाहरणे कराच्यां दृश्यपूर्ण
मान्तघटी २८।२८।१८ उक्तोपदिष्टघटी २८।०।० अनयोरन्तरं ०।
२८।१८ इदं शरघटीगत्या ०।२१ संगुण्य जनितान्तरेषु शरगतिः सौ-
म्या ०।१० इमामेष्वन्तरत्वात्मेष्टकालिकदक्षिणशरे ३।३० संस्कृ-
त्य जनितः श्रीकराच्यां दृश्यपूर्णमान्तकालिको दक्षिणशरोद्गुलादिः
३।२०।

इदानीं शार्दूलविक्रीडितार्धेन चन्द्रग्रहणे पर्वान्तकालः ।

(Time of middle eclipse) टाइम ऑफ मिडल इक्लिप्स.

वाणो घस्र १५हतो जवान्तरहृतो युग्मोजपादे फल
न्तिथ्यन्तेस्वमृणं शशाङ्कपिहिते स्यात्पर्वकालः स्फुटः ॥६॥

उदा०। दृश्यतिथ्यन्तकालिकः शरोद्गुलादि ३।२० पञ्चदश-
गुणितः ५०।० रविचन्द्रगत्यन्तरेण ६५३।२ भक्तोजातः पर्वसंस्का-
रगट्यादि ०।४।२६ उक्तशरोयुग्मपदस्य सपातचन्द्रोद्भवत्वादिप्रति-
थ्यन्तकाले २८।२८।१८ धनं जातः स्फुटतरः श्रीकराच्यां स्पष्टार्कोदये
दृश्यपर्वान्तकालो घट्यादिः २८।३२।४४।

इदानीं स्वर्गराछन्दसा विवानि ।

(Shadow orb शैडो आर्बु).

सप्तैषू ५७ नार्कभुक्तेरिनलव १२ सहितः सार्धकाष्टा १०।३०
रवेः स्यात्स्वेभार्धू ६८० नाब्जभुक्तेः पृथगथत्वादिनां १५०

शाब्दवित्रयंशकाष्टाः ९।४० ॥ ग्लौविम्बस्यात्परत्राम्बर
जलधि ४० लवाब्द्यांगभागोनतत्वा २४।५० भूभास्याच्च
वजविम्बाद्वेहतमिनलवोनं विधोर्लम्बनंस्यात् ॥ ७ ॥

उदा० रवेर्दिनगतिः ५८।०४ सप्तेषुभिः ५७ राहताशेषं १।
२४ अस्यार्कलवेन ०।७ सार्धकाष्टा १०।३० सहितंजातंरविविम्ब
(Suns shadow orb) सन्स्शडो आर्वू) मंगुलादि १०।३७।

एवचन्द्रदिनगतिः ७११।३६ खेमार्यु ६८० नंजातंशेषं ३१।
३६ इदंपृथक् । एकत्रास्यखदिनांश १५० फलेन ०।१० वित्रयंश
काष्टा ९।४० युक्तज्जातंचन्द्रविम्ब (Moons shadow orb मून्स्
शडो आर्वू) मंगुलादिः ०।५३।

अपरनतदेवशेषस्याम्बरजलधि ४० लवेन ०।४७ पडंशोनत
त्वा २४।५० युक्तज्जातंभूभाविम्ब Laths shadow globe अ-
ध्स् शडो ग्लोब्) मंगुलादि ०५।३७।

उक्तचद्रविंशं ९।५३ द्विगुणित १९।४६ स्वकीयेन १२ लवेन
१।३९ हीनंजातंविधोः परलम्बन (Horizontal parallel हॉरि
झन् पॅरेल्स) मंगुलादिः १८।७।

ददानीं शार्दूलविक्रीडितेन ग्रासखग्रासयोरानयनम् ।

(Eclipse and total eclipse इक्षिप्स एन्ड टोटल इक्षिप्स)

भूभाद्यादयतीन्दुभिन्दुमृणं यच्छाद्यमञ्छादकै
क्यार्थस्याद्विशरं हितचपिहितं छाद्येनहीनंतुचेत् ॥
खग्रामोद्विहताच्छगतिरहितगुमिघ्नात्पदंवाष्ट्रभू १८०
निघ्नंभुक्तिवियोगवृत्तिस्थितिगियं मर्दंखञ्जनात्तथा ॥८॥

भूभाचन्द्रं छादयति । इन्द्रधन्वोऽरुणं सूर्यविम्बं छादयति । अ-
तश्चन्द्रग्रहणे चंद्रविम्बं छाद्यं भूभाविम्बं छादकं । सूर्यग्रहणे तु सूर्यविम्बं
छाद्यं चन्द्रविम्बं छादकम् ।

छाद्यं छादकविम्बयोर्योगार्धमानैकखण्डं (Penumbra पेने
ब्रा) स्यात् । तच्छरेण हीनं पिहितं ग्रासः (Eclipse इक्लिप्सि स्या
त्पिहितं तु छाद्यमानेन हीने चेच्छेषं खग्रासः (Total Eclipse टोटल्
इक्लिप्सि) स्यादेतच्चाकाशविम्बादुपरि छादयति ।

उदा०। अत्र चन्द्रविम्बं छाद्यमंगुलादि ९।५३ भूभाविम्बं छादक-
मंगुलादि २५।३७ अनयोऽच्छाद्यच्छाद्यकयोर्योगं ३५।३० अस्यार्ध-
ज्ज्ञातमिदमेव मानैक्यखण्डमंगुलादि १७।४५।

एतच्छरेण ३।२० हीनं जातः परमग्रासोद्गुलादि १४।२५
इयं चन्द्रविम्बेन ९।५३ रहितो जातः खग्रासोद्गुलादि ४।३३

अथ “ द्विहताच्छरा ” दिति शरोद्वाभ्यां गुणितस्तच्छन्नेन युतः
पुनश्छन्नेन गुणितस्तस्मात्पदं तत्त्वाष्टभू १८० निरंतरविचद्रगत्यन्त-
रेण भक्तं चन्द्रघटिकादिस्थितिः (Duration of Eclipse ड्युरेशन्
ऑफ इक्लिप्सि) स्याच्च खछन्नवच्छन्नवमर्दं (Total phase
टोटल् फेज) स्यादिति ।

उदा०। तिथ्यन्तकालिकः स्फुटशरो ३।२० द्विगुणितः ६।४०
पिहितेन ग्रामेन १४।२५ युतः २१।५ पुनः पिहितेन गुणितः ३०३।५७
अस्मान्मूलं १७।५६ खाष्टभू १८० गुणितं ३१३८।० रविचन्द्रयो-
गत्यन्तरेण ६५३।२ भक्तं जाताग्रहणस्थितिर्घट्यादि ४।४७।

अथ खग्रासतोमर्दस्थितिः स्याद्यथा । द्विशोशरः ६।४० खवि-
हितेन ४।३२। युतः ११।१२ पुनः खछन्नेनैव ४।३२ गुणितो ५०।
४४ ऽस्मात्पदम् ७।११ खाष्टभूगुणितम् १२९३।० रविचन्द्रगत्य-
न्तरेण ६५३।२ भक्तं जातामर्दस्थितिर्घट्यादि १।५९।

इ० शा० तार्धेनस्पर्शादिकालानयनम् ।

पर्वान्तेग्रहणस्यमध्यसमयस्थित्यर्धहीनाधिके
स्यातांप्रग्रहमोक्षकेत्वथविमर्दान्मीलनोन्मीलने ॥

पर्वान्तेपर्वान्तकालेग्रहणस्यमध्यसमयः स्यात्सर्चस्थित्यर्धनादि
काहीनाधिकेप्रग्रहमोक्षकेस्यातां । स्थित्याहीनः पर्वान्तः प्रग्रहः
स्पर्शकालः (First contact with the shadow फ़स्ट कॉन्टै-
क्ट विथ् धीशेडो) स्यात् । तथा स्थित्यायुक्तः पर्वान्तोमोक्षकालः
(Last contact with the shadow) लास्ट कॉन्टैक्ट विथ्
धी शेडो) स्यात् । तथा सएवपर्वान्तोमर्दस्थित्यारहितः सम्मील-
नकालः (Beginning of total phase बिगिनिंग् ऑफ़ टोटल्
फ़ेज़) स्यादिति । तथैवमर्दस्थित्यायुक्तः पर्वान्तोन्मीलनकालः
(Ending of total phase एन्डींग् ओफ़ टोटल् फ़ेज़) स्यादिति ।

उदा०। अत्रपर्वान्तकालोघट्यादि २८।३३ सएवग्रहणस्यम-
ध्यकालः । सचैकत्रस्थितिघट्यादिना ४।४७ रहितोजातः स्पर्शका-
लः घट्यादिः २३।४६ अन्यत्रस्थित्या ४।४७ समेतोजातोग्रहणमो-
क्षकालोघट्यादिः ३३।२०।

एवमेकत्रपर्वान्तोमर्दस्थित्या १।५९ हीनोजातश्चंद्रसम्मीलनका-
लोघट्यादिः २६।३ अन्यत्रपर्वान्तोमर्दस्थित्या १।५९ युक्तोजात-
ोन्मीलनकालोघट्यादिः ३०।३२ ।

इ० शा० तेनमांघस्थित्यामाधारंभोनाशश्च ।

खाष्टाङ्गो६८० नविधोर्गतेर्नगम्सां६७शाब्दयोष्टपक्षा२८
भवेन्मांघार्धन्त्वथमान्द्यवण्डशर्योर्योगान्तरघातपदम्।१।
खेभाज्जै१८० गुणितञ्जवान्तग्रहनमान्द्यस्थितिः स्यात्ततो
मान्द्यारम्भविनाशयोर्हिममर्याम्यानान्तथाच्चग्रहे ॥

उदा०। खाष्टाद् ६८० लिप्तोनचद्रगते ३१।३६ नैगरसांश
०।२८ फलेनाष्टपक्षा २८ युक्तंजातंमांघ्रखण्डमंगुलादि २८।२८।

अथमान्द्यखण्ड २८।२८ शर ३।२० योरेकत्रयोग ३१।४८
मन्यत्रान्तर २५।८ मनयोराहतिः ७९९।१४ अस्मान्मूलं २८।१७
खेभाब्जै १८० गुणितं ५०८३।३० रविचंद्रयोर्गत्यन्तरेण ६५३।
२ भक्तंजाताचद्रग्रहणेमांघ्रस्थितिघट्यादि ७।८७।

ततोऽब्जग्रहणेतथामान्द्यारंभविनाशयोर्हिसमयौस्यातान्तद्यथा।
पर्वान्तकाल २८।३३ एकत्रमान्द्यस्थित्या ७।४७ रहितोजातश्चन्द्रग्र
हणेमान्द्यारंभसमयोघट्यादि २०।४६ स्तद्वत्पर्वान्तकालो २८।३३
ऽन्यत्रमान्द्यस्थित्या ७।४७ युक्तोजातश्चंद्रग्रहणेमान्द्यनाशोघट्यादि
३६।२०।

अत्रमांघ्रस्थितिर्नामछायाकल्पप्रवेशसम्बन्धिस्थितिः । मान्द्या
रम्भोनामग्रहणारम्भात्प्रागेवचंद्रविम्बोपरिमलिनत्वारम्भः राहो-
च्छायाकल्पप्रवेशकालश्च । मान्द्यनाशोनाममलिनत्वनाशश्चंद्रविम्ब
शुद्धः समयोवा

इ० शा० तार्धेनपर्वान्तेचन्द्रोदयकालः

(Moon rise मून राइस)

पर्वान्तन्दिनमानकाद्यदपरंप्राक्तस्यरवाग्न्यं३०शकै
र्हीनाढ्यन्तपनास्तंस्फुटतरश्चन्द्रोदयःस्यादिह ॥१०॥

उदा०। अत्रपर्वान्तकालोनामग्रहणमध्यकालोघट्यादि २८।
३३ दिनमानघट्यादि ३०।३० अनयोर्दिनमानात्प्रागन्तरं १।५७
अस्यरवाग्न्यं ३० शफलेन ०।४ प्रागन्तरत्वादिनमानघट्यादि ३०।
३० युक्तंजातमेनादिनेचंद्रोदयकाळघट्यादि ३०।३४।

इ० शा० वि० तार्धेनपर्वान्तेचन्द्रास्तकालः .

(Moon set मुनू सेट)

यत्सूर्योदयतश्चपर्वचरमंपूर्वापरंखाग्रि३०भि

भक्तन्तत्परपूर्वकंहिमंकरास्तोऽर्कोदयात्स्यात्किल ॥

उदा०। सूर्योदयात्परंपर्वान्तंधट्यादि २८।३३ अस्यखाग्न्यंश
फलेन ०।२७ परान्तरत्वादस्मिन्दिनेसूर्योदयात्प्रागेतावत्यन्तरेऽर्था
द्वादपदशुक्ल १४ रविवासरइष्टघट्यादि ५९।३ एतत्समयेचन्द्रास्तो
जातः ।

इ० शा० तार्धेनवलनार्थन्नतकालः .

(High हाए)

मध्याह्नात्परपूर्वतोऽपियदभीष्टंस्यात्परंप्राङ्गतं

सूर्यस्याथनिशीथतोऽञ्जयिहितेतद्वन्नतंस्यात्किल॥११॥

उदा०। प्राक्साधितचस्पलानि १५ मेपादिगोलीयत्वात्पञ्च
न्दुनाटयो १५।० युक्तोदिनार्द्धमध्याह्नकालोवा १५।१५ निशीथय
४५।१५ अत्रचंद्रग्रहणत्वात्परान्तं २८।३३ निशीथा ४५।१५ त्मा
गन्तरंजातंचन्द्रग्रहणमध्यकालेपूर्वतं १६।४०।

इ० शा० तेनायनाक्षवलनाभ्यांवलनांघ्रयः ।

खेटःसत्रिभसायनस्त्वथनतस्येष्वंशगद्यादिको

बाहुज्येह्यनयोःपृथक्कृतशरे ५४गमंग्रहाशंस्फुटम् ॥

आद्यंस्यादलनंपरपलभेष्वंशेननिघ्नपरे

प्राग्याम्योत्तरमक्षजंकिलतयोःस्यात्संस्कृतिश्रांघ्रयः॥१२

उदा ०। चंद्रग्रहणेसत्रिभचंद्रः सूर्यग्रहणेसत्रिभसूर्यः कार्यः ।
 अत्रचंद्रग्रहणत्वान्मध्यकालिकस्पष्टचंद्रः १०।२५।२८ सत्रिभायना-
 शै १।२२।३८ युक्तश्चन्द्रइदमाद्यसंज्ञः २।२२।६ तयामध्यनतस्ये १६।
 ४२ द्विशंखधराद्यादि ३।१०।१२ इदं परसंज्ञकः । तत्राद्यसंज्ञस्यभु-
 जज्या १।१८।४८ कृतशरै ५४ भक्तासंज्ञातमाद्यमयनवलनांघ्र्योगु-
 लादिः २।२२ मायनाद्यग्रहगोलदिगुत्तरः । अथपरसंज्ञकस्यभुज-
 जशा १।१३।५७ कृतशरै ५४ भक्तफलं २।७ पलभया ५।३३ इष्टं
 शफलेन १।६ गुणितं द्वितीयफलं ज्ञातगलवलनांघ्र्योगुलादि २।१९
 पूर्वनतत्वात्सौम्यः । अक्षायनवलनांघ्र्योः संस्कृतिग्रहणमध्यकाले
 स्पष्टावलनांघ्र्योगुलादि ४।३१ रुत्तरः ।

इ० शा० तेनग्रासखग्रासयोरंघ्रयः ।

मानैक्यार्धहतात्स्वपट्टघ्रिहितान्मूलन्तदाऽऽशांघ्रयः
 खलन्नंसदलैकयुक्चगदिताखलन्नजाशांघ्रयः ॥
 सव्यासव्यमपायुदग्वलनजाशांघ्रौसपातार्कदि
 गभागाःस्याद्ग्रहमध्यमन्यदिशिखग्रासोऽथवाशेषकम् १३

उदा०। ग्रासा १४।२५ त्र्यष्टिगुणिता ८६५ न्मानैक्यखण्डेन
 १७।४५ भक्ताल्लब्धिः ४७।४२ आभ्योयन्मूलैतग्रासांघ्र्योगुलादि
 ६।५४।

प्राक्साधितंखग्रासमंगुलादि ४।३२ सदलैकयुतंजाताखग्रासां-
 मयोंगुलादि ६।२।

ग्रहणपरिलेखः । (Definition डिलाइनीएशन् = अथवा
 Sketch स्केच्) “ सव्यासव्य ” मितिग्राहविम्वार्येननामचन्द्रग्र-
 हणेचन्द्रविम्वार्धेनसूर्यग्रहणेसूर्यविम्वार्धेनचेष्टृत्तंदिगङ्कार्य ।

सपातार्कोयस्मिन्गोलेतिष्ठतितद्गोलविग्विदुसकाशात्स्फुटवल
नांग्रितुल्येन्तरेऽञ्जविषमतेग्रहणमध्यस्थानं स्यात् । स्फुटवलगांग्रयो
यद्यपाद्रक्षिणास्तदासव्यंसव्यमार्गेणगणनीयां । यद्विचैदुत्तरास्तदा
तद्विन्दुदित्तोऽपमव्यमुत्क्रमेणगणनीया । अत्रमपातार्कदित्तोऽन्य
दिशिखग्रासोऽथवाग्रहणस्यशेषंज्ञेयमिति । प्रकृतोदाहरणेग्रहणमध्य
कालिकाः स्फुटवलनांग्रयः ४१३१ उत्तरः । सपातार्कः ५१२८
उत्तरगोलीयोऽतचंद्रविषयोत्तरविंदोः सकाशादुत्तरवलनां ग्रयत्वा
दपसव्यंनामोत्क्रमेणांगुलादि ४१३१ मितेऽतरेग्रहणमध्योभवेदिति
सिद्धम् ।

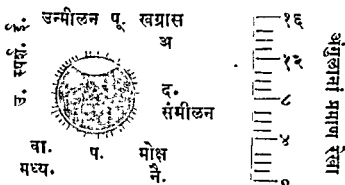
इ० स्रध० सास्पर्शादीनांदिशोग्रासवर्णश्च ।

प्राक्पश्चान्मध्यलन्नादिध्रुपिहितभवाऽऽशांग्रिभिश्चाधत्तैः
स्यातामस्माद्विलोमंग्रविपिहितभवैःस्पर्शमोक्षौखलन्नात् ॥
पश्चात्प्राक्स्वाशपादैर्हिमकरपिहितेमीलनोन्मीलनेस्तो
धुम्रः कृष्णः पिशङ्गोऽल्पकदलनिखिलोऽञ्जग्रहोऽर्कस्तु
कृष्णः ॥ १४ ॥

मध्यालन्नान्मध्यग्रहणदिनः प्राक्पश्चादूर्ध्वविध्रुपिहितभवाशांग्रि
भिविधोःस्पर्शमोक्षौस्यातां । मध्यग्रहणात्प्राक्पूर्वदत्तैः स्पर्शः पश्चा
दूर्ध्वमोक्षइत्यर्थः । रविपिहितभवरानांग्रिभिरस्माद्विलोमंग्रादत्तेषुप्रा
सांग्रिपुमोक्षःपश्चादत्तेषुस्पर्शइति ।

“ खलना ” इति । यदिनिः स्वग्रामन्नादिनः मवानात्पश्चा
त्प्राग्दत्तैः खलनानपादैर्हिमकरपिहितेचन्द्रग्रहणेमीलनोन्मीलनेस्तः
स्वग्रामान्पश्चादूर्ध्वमोक्षप्राग्दत्तैः खलनोन्मीलनेस्वेवस्माद्विलोमंग्रादत्तैः

सम्मीलनं पश्चादुत्तरीलनमिति । शेषं स्पष्टम् । अथात्र मध्यचिह्ना
द्ग्रासांगुलपरिमितो दृश्यग्रासः स्यादिति सुधिया विधेयः ।

इति श्रीलक्ष्मिदत्तसूरिसूनुनाडुंगसिंशर्मणाविरचिते
श्रीग्रहभवनपथेस्वकृतोदाहरणे चंद्रग्रहणाधिकारश्चतुर्थः॥

आदितो मृ० श्लो० ९३

इ० शा० तार्धेनसूर्य*ग्रहणसंभवज्ञानम् ।

दर्शान्ते त्रिकुतो १ ३०५ गोर्धुजलवेऽल्पे सम्भवः कुत्रचि
द्गोचन्द्रा १ ९० लपतरे तु सम्भव इति प्राक् चिन्त्य कर्मकुरु ॥

दर्शान्ते विराट्कर्कभुजलये यदि त्रिकुतस्य यो दशांशम्योऽल्पे तदा कु
त्रचिद्भूपृष्ठे सूर्यग्रहणं भवति । यदि गोचन्द्राल्पतरे त्वेकोनविंशेभ्योऽल्प
तरे मति तदा सूर्यग्रहणस्य केवलसंभव एवास्ति न निश्चयः । परमिष्टग्रामे
ग्रहणं भवेन्नवे निदर्शान्तकालिकस्फुटगरं विना निश्चयेन वक्तुमशक्यम् ।

* सूर्यग्रहण = (Solar eclipse सोलर इक्लिप्स)

उदा०। सम्प्रत् १९७१ शके १८३६ श्रावणकृष्ण ३० भृगु
वासरेपश्चाद्गपतार्दशान्तकालिकः स्पष्टरविः ४।५ राहुश्च १०।१३
विराहवर्तः ५।२२ अस्यभुजलवा ८ स्रयोद्दशांशेभ्योऽल्पशेदतएव
कस्मिंश्चित्प्रदेशेभूमण्डलेग्रहणंभवितव्यम् । परंश्रीकराच्यांभवेन्नवेत्
स्यनिरासोऽग्रेवक्षमाणसूर्यग्रहणप्रसंगगणितस्यान्तेभवेन्नतत्पूर्वमिति।
एवंप्राक्संभवासम्भवाविचिन्त्यपश्चाद्वक्षमाणसूर्यग्रहणगणितकर्मद्वारु।

इ० शा० तार्धेनतात्कालिकोपकरणानि ।

तात्कालोद्भूतपूर्ववहिनकराब्जौभुक्तिविम्बान्वितौ
साध्यौः। एतौमभुक्तिविशिरवोदर्शान्तकालोऽपिचा॥१

सतिसम्भवेसूर्यग्रहणेज्ञातुममायांतात्कालिकावमान्तकालिकौ
दिनकराब्जौरविचन्द्रौदेशान्तरचरमंस्काराभ्यासंस्कृतौस्वस्वभुक्ति
विम्बान्वितौसप्ततगैसाध्यायपिचगभूक्तिकः शरश्चस्पृष्टदर्शान्तका
लः प्राग्बचन्द्रग्रहणेकधिनरीत्याप्रथमप्रमाध्यमितिभावः ।

उदा०। सम्प्रत् १९७१ शके १८२६ श्रावणकृष्ण ३० भृगु-
वासरेसूर्यग्रहणंभविष्यतीतिपूर्वसिद्ध । मतस्तद्विषयकंनिखिलंगणि
तंकुरु ।

शाकस्त्रयग्रीभकून । इतिगताब्दः ३ अस्माज्जातः सावनोऽह
र्गणः १२३९ ।

व्यभ्राद्रपदगण । इत्यादिनामनराविलिप्तिर्वास्वक्षेपयुक्तभाव
न्तमध्यमरविः ४।५।२१।३१।

शत्रघ्नोयुचय ०। इतिक्षेपयुक्तभावन्तमध्यमचन्द्रः ४।२।४।
२०।

दिग्भिर्नागगर्ज । गितिक्षेपयुक्तभावन्तमध्यमचन्द्रोच्चम् ०।३।
१९।५८।

स्वभिर्नोयुगण ० इतिक्षेपराक्ष्यभावन्तमध्यमचन्द्रपानः १।१६।
३५।३२।

दर्शान्तीयग्रहकरणम् ।

अत्रदर्शान्तिकालोऽष्टविंशति (२८) तम्याग्रटिकाया अन्तेघटत।
इतितिथिपत्राज्ज्ञायतेऽतएतत्कालिकाः ग्रहाश्चालनीयाविचक्षणै ।
एवंदर्शातघट्या २८ चालितः स्वेष्टकालेभावन्तमध्यमरविः ४।६।
१९।६ चंद्रश्च ४।९।५३।२६ चंद्रोच्चम् ०।७।२३।५ एवमब्जपातश्चः
१।१६।३७।१।

याताब्दस्ये । त्यधुनावार्षिकसमीकरणसंस्काराभावः ।

व्यंध्यद्वादिलवा । इतिरवेः स्फुटमन्दोच्चम् २।१८।४५।३६।
मंदोच्चग्रहवर्जित । मितिरवेमंदकेन्द्रम् १०।१२।२५।७ भुजज्या ८८।
३४ कोटिज्याच ८०।५५।

सूर्यात्सिद्धरसा । इतिरवेर्मंदहरः ६२४

सार्धत्रीन्दुमित । इतिमकरादिषड्भेरविकेन्द्रेऽतोरविगुणः १२।

सूर्यात्केन्द्रभुजज्याका । इतिरवेर्निजहरः ६२४।२।

कोटिज्यानिजकेन्द्रजा । इतिरवेःस्फुटमंदहरः ६३२।७।

दिग्ग्नोकेन्द्रभुजज्याका । इत्यादिनारवेः स्फुटमंदफलमंशादिः १।

२४।४ मेषादिकेन्द्रत्वादिदमृणंमंदस्पष्टोऽर्कः ४।४।५६।२५।

शक्रःसेपुलवाग्निनाकरहित०। इत्ययनांशाः २२।३८।४२।

मार्तण्डायनयुक्तदो । इतिसायनरविः ४।२७।३५।७ अस्मा-
च्चरपळानि ५८ ऋणं ।

देयतद्धिचरंरवे । इतिचरसंस्कृतस्पष्टोर्कः ४।४।५५।२७ चंद्रश्च
४।८।५९।१२।

दिग्ग्नंमूर्यफल । मितिचंद्रेमूर्यान्तरसंस्कारमंशादि ०।८।० सूर्य
फलाद्विलोममृणंमूर्यान्तरसंस्कारशुद्धश्चंद्रः ४।९।७।१२ उच्चं च ०।
७।३१।१४।

सूर्योनोनिजमध्यम । इतितिथिकेन्द्रम् ०।४।५३।२२ अस्माति

धिफलमंशादि ०।२।५४ धनात्मकम् ।

सौचाब्जोनयमघ्नमध्यतपन । मितिच्युतिकेन्द्रम् ३।२६।२।
१६ अस्माच्युतिफलमंशादि १।६।४८ धनम् ।

आभ्यांयेष्टदुवत्फल । माभ्यांतिथिच्युतिफलाभ्यांसंस्कृतश्रद्धः
४।१०।१६।५४ उच्चम् ०।७।३१।१४ “ मंदोच्चमद्वर्जित ” मिति
चंद्रमंदकेन्द्रम् ७।२७।१४।२०। अस्माच्चंद्रमंदफलमंशादि ५।२९।
३१ ऋणमंदस्पष्टश्रद्धः ४।४।४७।२३।

अर्काहोः केन्द्रयोग । मितिधियोः प्रथमकेन्द्रम् १।१२।४२ द्वि
तीयं ७।१५।३२। तृतीयकेन्द्रम् ०।१४।६ एभ्यः क्रमात्फलानि ।
तत्रायफलंकलादि १।४६ धनं । द्वितीयकलाफलम् १।२ ऋणं ।
तृतीयकलाफलम् ०।२० धनं । आभिस्रिविधकलाभिः संस्कृतोमंद
स्पष्टोऽब्जो जातः क्षेपतृतीयचंद्रः ४।४।४७।२७।

सूर्यात्काशे । तिरवेः स्पष्टागतिः ५७।४९ चंद्रकेन्द्रगतिः ८४३।
५८। च्युतिगतिर्धनात्मका ७।४६ एवंप्रतिगतिः १४।११ ऋणं
बिलोपाधनात्मका । आभ्यांच्युतितिथिगतिभ्यांसंस्कृतविधोमंद
स्पष्टागतिर्जाता चंद्रस्य स्फुटादिनगतिः ८६५।५५।

सूर्येन्द्रोर्ग्रहणे । इतिग्रहणप्रसंगतया मंदकेन्द्रेणोन्नरविमंदकेन्द्रं नार्त
प्रथमकेन्द्रम् ०।१५।११ द्वितीयकेन्द्रं ६।१६।२३ तृतीयकेन्द्रम् ६।
१।३९ आभ्यामायफलं १।५० धनं । द्वितीयकलाफलमृणम् ०।
५७ तृतीयकलाफलमभिकृणात्मक ०।१२ माभिस्रिविधमृष्यकला-
भिः संस्कृतः क्षेपतृतीयचंद्रो जातो ग्रहणप्रसंगे स्फुटतरक्षेपतृतीयचंद्रः
४।४।४९।७।

षातेनादयविष्टु । इत्यादिना कलाकेन्द्रम् १।१।२।५८।२४ म-
स्मात्कलाफलंकलादि ०।५ धनं सर्वमस्कारसंस्कृतः प्रान्तिवृषे स्फु-
टश्रद्धः ४।४।५१।२।

पातेनाख्यविधोर्ज्यका । इतिक्षेपवृत्तीयस्फुटसपातचंद्रः ५।२१।
२६।१२। अस्मान्सौम्यगोलीयोंगुलादिशरः १५।१८ उत्तरः ।

द्विघाकोनविपातक्रातिवृत्तीयचंद्रः ६।८।०३।२९ अस्मादार्क-
र्षणशरमङ्गुलादिर्दक्षिणः ०।२६ द्वयोर्भिन्नदिवत्वादनगञ्जातंशरोङ्गु-
लादिरुत्तरः १४।५०। ग्रहणमसङ्गत्वादयमुत्तरगोलीयोऽतोऽस्मादंगु-
लोनंजातः स्फुटशरोंगुलादिरुत्तरः १३।५२।

पातस्तुङ्गेनयुक्त । मित्यादिनाशरस्याद्यकेन्द्रम् १।२४।० द्विती-
यकेन्द्रम् १०।१०।५३ तृतीयकेन्द्रम् १०।९।११ चातुर्थिकं ४।२२।
२३ पंचमं ७।१४।२१ षष्ठ ९।२१।५४ मेवंतिवपोः सप्तमकेन्द्रम् ८।
८।४६।

नंदर्शावधिक । मित्याद्यकेद्रफलं व्यंगुलात्मं ३ द्वितीयं १८ तृ-
तीयं १३ चातुर्थिकं ५ पञ्चमं १० षष्ठं २२ एवंसप्तमं व्यंगुलात्मकफ-
ल १४ मेवंसप्तभिर्व्यंगुलात्मकफलैः सदासौम्यैः संस्कृतोविधुशरो
१३।५० सौम्योजातआवन्तघटी ०८ भवस्फुटतरः शरोंगुलादिरु-
त्तरः १५।१६।

प्रातःस्पष्टदिनेश्वर । इतिरवेरार्क्षपलानि १४९३।१६ प्रातःका-
लिकसायनरवेर्विपुत्रपलानि १४८५।१।

सर्णस्याद्विपुवार्क्षयो । रितिरवेरुद्गमान्तरपलानि ८।१५ धना-
त्मकानि ।

भक्ताव्यर्कविधो । रितितिथ्यंतकालिक २८।० स्पष्टोऽर्कः ४।
४।५५।१९ चंद्रश्च ४।४।५१।१० व्यर्कविधो ११।०९।५५।५३
र्क्षवा ३५९।५५।५३ अस्मादभ्यदर्शान्तकालयथादि ०।१८।२०
अनेनतिथ्यन्तो ०८।०।० युक्तोजातः श्रीकराच्यादर्शान्तकालोय-
थादि २८।१८।२०।

यत्सूर्योद्गमकान्तराभिधे । तिमूर्योद्गमान्तरपलै ८।१५ धना-
त्मकैर्विलोमैर्ऋणात्मकैः संस्कृतोदर्शान्तकालो २८।१८।२० जातः
श्रीकराच्यांस्पष्टार्कोदयेस्फुटदर्शान्तकालोघटयादिः २८।१०।५।

निघ्नाखेटगति । रित्यादिनैप्यदर्शान्तघट्या ०।१८।२० संचा-
लितः समकलदर्शान्तकालिकः स्पष्टार्कः ४।४।५५।३६ चंद्रश्च ४।
४।५५।३६।

वाणस्याथविधौगति । रितिशरघटीगतिं ०।२६ केतुसामीप्या
द्गतघटीचेत्सौम्यागति । त्वैप्यघटिकाचैदक्षिणगतिं । अस्माच्छरः
मचाल्यो । ऽतः शरघटीगत्या ०।२६ चालितोजातः स्फुटदर्शान्त-
काले २८।१० शरौगुलादिरुत्तरः १५।१२।

सप्तेपुनार्कभुक्ते । रित्यादिनारविविम्बमङ्गुलादि १०।३४ चं-
द्रविम्बञ्चाङ्गुलादि १०।५४ चंद्रपरलम्बनमङ्गुलादिः १९।५९।

भूभाछादयतीन्दु । मितिमूर्यग्रहणत्वादप्ररविविम्बंघ्नायचंद्रवि-
षंछादक । मतश्छाद्यछादकविवयोर्योगार्धञ्जातमानैक्यखण्डमङ्गु-
लादि १०।४४।

इ० शा० तेनरथूलाःस्फुटगटिका ।

दर्शान्तेकिलपूर्वपश्चिमनतंवेदाऽल्पकञ्चेत्तदा
दर्शान्तस्यचनाडिकाविरहितायुक्तानतेनक्रमात् ॥
कार्याश्चायनतंसमुद्रऽघटितःपुष्टंभवेचेत्तदा
तद्वदेदऽमितैश्चपराहितास्नाःस्यात्स्फुटाःसादिधा॥२॥

किञ्चदर्शान्तेवेदात्पुनर्पूर्वपश्चिमनतंवेत्तद्वानतेनतपत्राक्रमार-
ञ्जातस्यनाडिकाविरहितायुक्ताः कार्यापूर्वनतेविरहितापश्चिमनतेपु-
क्ताः कार्या । अथचमपुष्टघटिज्ञानोतत्पुष्टचेत्तदातथैववेदमितैर्नाडि-
काभिर्दर्शान्तेनाडिकापूर्वपश्चिमनतंवेत्तद्वानतेनतपत्रादिनायुक्ताः कार्यास्तापटिकाः

पञ्चरहिताःस्फुटाःस्फुटनाडिकाःस्यात् । साद्विधास्यानद्वयेस्थाप्या ।

उदा०। अत्रस्फुटदर्शात्कालघट्यादिः २८।१० दिनार्ध घ.
१५।५८ “ मध्याह्नापरपूर्वतोऽपिपदभीष्टंस्यात्परंप्राङ्गत ” मिति
मध्याह्नात्परांतरंजातंपश्चिमनतं १२।१२ समुद्र ४ घटितः पुष्टमतोवे
दमितैर्नाडिकाभिर्दर्शान्तघटिका २८ युक्ताजाताघटिका ३२ स्ताः
पञ्चरहिताजाताः स्फुटघटिकाः २७ साद्विधाद्विस्थाप्या ।

इ० शा० तेनगीणितोपक्रमघट्युपकरणानि ।

संयुक्ताविषुवोभ्दवाहिघटिकासावैषुवाख्याःस्फुटः
स्यादन्यत्रपलैःसदाविरहितामामध्यनाडीःस्फुटाः ॥
नाड्यैकान्तरितास्ततश्चदशधासुर्यःप्रचाल्यस्तथा
लग्नंस्वादिषुवाच्चमध्यविषुवान्माध्यंविधेयम्बुधैः ॥३॥

उदा०। प्राक्साधितरवेर्विषुवपलौघः १४८५ षष्ठिभक्तोजातो
रवरौदयिकोविषुवकालघ २४।४५ अत्रस्फुटघटिका २७ द्विधा ।
एकत्रविषुवघटी २४ युक्ताजातातास्मिन्क्षणेनिरग्रः स्फुटविषुवकाल
घटी ५१। अन्यत्रविषुवपलै ४५ हीनाजातातास्मिन्क्षणेसाग्रमध्यना
डीस्फुटा २६।१५।

एवंमध्यघटीमानीयततोऽग्नेदशधानादयन्तरितोरविःप्रचाल्यस्त
यास्याद्विषुवाच्चदयन्तरितंदशधाविषुव*लग्नमध्यविषुवाच्चमध्य†लग्नं
विधेयंकार्यमितिमुक्तः ।

उदा०। अथात्रस्यूलमध्यघट्यादि २६।१५ अस्मादारभ्यदश
धानादयन्तरितोलग्नः सायनरविरंगादि १४७ | १४७ | १४७ |
३२ | ३३ | ३४ |

* विषुवलग्न=(Rising of sun राइजिंग ऑफ ससाइन)

† मध्यलग्न=(Mid heaven मिड हेविन्)

१४७ | १४७ | १४७ | १४७ | १४७ | १४७ | १४७ | एवंमध्यघटीभव
३५ | ३६ | ३७ | ३८ | ३९ | ४० | ४१

विपुत्रकालघटी ५१ अस्मादारभ्यदशधानाड्यन्तरितानिसायनवि

पुत्रलघानिलब्धानि २९३ | २९९ | ३०६ | ३१३ | ३२० | ३२८ |
५४ | ३८ | ४२ | ५३ | ५६ | ० |

३३५ | ३४३ | ३५१ | ३६० |
४७ | ५१ | ५५ | ० |

एवंक्रमेण “ तत्पूर्णाभ्रखगोनितोदिविपुत्रंमध्याभिधंस्या ”
दितिपञ्चदशघट्याहीनंस्वाविपुत्रंजातंमध्यविपुत्रघटी ३६ अस्माद-
प्यारभ्यदशधानाड्यन्तरितानिसायनानिकृतानिलब्धानिमध्यलघा-
नि २१८ | २२४ | २३० | २३६ | २४२ | २४७ | २५३ | ३५८ | २६४ |
१४ | १५ | १६ | १७ | ८ | ४२ | १७ | ५३ | २६ |
२७० |
० |

इ० शा० तेनमध्यलग्नस्यनतांशाः ।

(Zenith distance अर्निष डिस्टन्स)

तन्मध्याङ्गभवापमाक्षलवयोर्योगोवियोगःक्रमा
देकान्याशगयोःस्युगस्फुटलवास्तजीवयाताडिता ॥
युज्यावित्रिभमध्यलग्नजनितात्रिज्योहृतासस्यय
जापमध्यदिशानताःस्युग्धनेखाङ्क० च्युताश्रोत्रताः॥४॥

उदा०। मध्यघट्यादि २३।२० भवेनायनमध्यलग्नयंशादि
२१.८।१४ अस्मादक्षिणायांनि (Declination देहीनेशन) ईशा
दि १४।१५ क्रगन्शंद्रभिणाऽतांशाः २४।२० द्वयोरेकद्विरत्वायो

१ विपुत्र=, Time of ascension दारम सॉफ थसेन्शन)

गंजातमस्फुटांशानामध्यांशादक्षिणाः ३९।५ अस्यज्या ७५।३२।

— अन्यावित्रिभमध्यलग्नस्य १२८।१४ द्युज्यानामक्रान्तेः १८।
१२ कोटिज्या ११३।५७ गुणिता ८६०७।१ त्रिभज्ययाभक्ताजा
तानतांशज्या (Sine of zenith distance साइन ऑफ जैनिथ्
डिस्टन्स) नामदृग्ज्या ७१।४४ अस्याधनुर्जातामध्यांशदिशोनतां
शादक्षिणा ३८।५३ स्तेखाङ्कच्युताजाता^१रुन्नतांशाः ५१।७। एवम
ग्रेघटयंतरितानांमध्यलग्नानांदशधानतांशाःप्रसाध्यः ।

अत्रोदाहरणम् । नतांशगणितदर्शनार्थन्यासः १ (पूर्वार्धम्)

मध्य घ ट्यादि	सायनमध्य लग्नं	अस्यक्रा तिः	करान्या मक्षांशा	अस्फुटांशा (मध्यांशा)	अस्तज्या (मध्यज्या)
घ. प.	घ.	अं. क.	अं. क.	अं. क.	अं. क.
२६।१५	३६	२१८।१४	द. १४।१५	द. २४।५०	द. ३०।५९ ७५।३२
२७।१५	३७	२२४।१५	द. १६।३	द. २४।५०	द. ४०।५६ ७८।३२
२८।१५	३८	२३०।१६	द. १७।४८	द. २४।५०	द. ४०।३८ ८१।१४
२९।१५	३९	२३६।१७	द. १९।१८	द. २४।५०	द. ४४।८ ८३।२८
३०।१५	४०	२४२।	द. २०।३४	द. २४।५०	द. ४५।२४ ८५।२०
३१।१५	४१	२४७।४	द. २१।३५	द. २४।५०	द. ४६।२५ ८६।५१
३२।१५	४२	२५३।१७	द. २२।२३	द. २४।५०	द. ४७।१३ ८८।
३३।१५	४३	२५८।२०	द. २३।५८	द. २४।५०	द. ४७।४८ ८८।५४
३४।१५	४४	२६४।२६	द. २३।२०	द. २४।५०	द. ४८।१० ८९।२५
३५।१५	४५	२७०।	द. २३।०७	द. २४।५०	द. ४८।१७ ८९।३४

^१ उन्नतांशा=Co-zenith distance को-जैनिथ डिस्टन्स)

नताशगणितदर्शनार्थन्यासः १ (उत्तरार्ध)

मध्य घटी	विचित्रम मध्यलग्न सायन	अस्य क्रान्तिः	* कोटि यागुणि ज्या नाम तात्रिज्या द्युज्या	मध्यज्य तानतांश ज्या	अस्याध नुर्जाता नतांशाः	नयतेः शुद्धा नतांशाः	* उन्नतांश ज्या नाम शकुः
घ. प.	अ. क.	अ. क.			अ. क.	अ. क.	
२६।१५	१२८।१४	१८।१२	११३।५७	७१।४४	६२६।४५	५३।१५	९६।७
२७।१५	१३४।१५	१६।३२	११४।५४	७५।१३	६३८।५३	५१।७	९३।१८
२८।१५	१४०।१६	१४।४३	११५।५४	७८।२७	६४०।५२	४९।८	९०।५३
२९।२५	१४६।१७	१२।४५	११६।५९	८१।२२	६४२।४२	४७।१८	८८।१०
३०।१५	१५२।८	१०।४२	११७।४९	८३।४७	६४४।२१	४५।३५	८५।४३
३१।१५	१५७।४२	९।३	११८।२०	८५।३८	६४५।३६	४४।२४	८३।५२
३२।१५	१६३।१७	६।३४	११९।७	८७।२३	६४६।४६	४३।१४	८२।८
३३।१५	१६८।५२	४।२५	११९।२९	८८।२८	६४७।३०	४२।३०	८१।२
३४।१५	१७४।२६	२।१३	११९।४४	८९।७	६४७।५४	४२।६	८०।२७
३५।१५	१८०।०	०।०	१२०।०	८९।३४	६४८।१४	४१।४६	७९।१५

इ० गा० तेनत्रिपादेनस्फुटलम्बनं

(Parallax in time पॅरेलेक्स इन टाइम्)

निघ्नावित्रिभलमवर्जितस्वेर्वाहुज्यकाशदुना

* कोटिकोटिज्याअथवाद्युज्या=(Sine of the co-declination साइन ऑफ धी को-डेक्लीनेशन)

* उन्नतांशज्या } = (Sine of the co-zenith distance
अथवा शकु } साइन ऑफ धी को-जैनिथ डिस्टन्स)

त्रिज्यासंपुनरिन्दुलम्बनहतं व्योमाब्धिभिः ४०० संवृतम् ॥
चेत्सूर्येऽभ्यधिकेऽल्पकेधनमृणं स्यात्प्रस्फुटलंवनं

सायनसूर्यात्सायनवित्रिभविपुत्रलग्नेविशोधितेयच्छेषंतेविवरां-
शाइत्यभिधीयते । तस्यबाहुज्यकाशङ्कुनानामोन्नतांशज्ययानिघ्रात्रि
भज्ययाभक्तंयदाप्तंतत्पुनरिन्दुलम्बनेनगुणितंचतुशत्या ४०० भक्तं
फलंस्वेष्टकालिकंप्रस्फुटकलादिलम्बनंस्या । तच्चत्रिभोनलघात्सूर्येऽधि
केधनमल्पेऋणमिति ।

उदा० । तत्रादौमध्यघटीस्थापयित्वातदग्रमध्यकालिकसायन
त्रिभोनविपुत्रलग्नेन २०३।२४ सायनस्फुटसूर्यो १४७।३२ विशा
ध्यलब्धमंतरांशादि ३०३।३८ अस्यभुजांशा ५६।२२ अस्यज्या
९९।४७ उन्नतांशज्यया ९६।७ गुणिता ९५९०।५६ त्रिभज्ययाभ
क्तफलं ७९।५५ पुनश्चन्द्रपरलम्बनेन १९।५९ गुणितं १५५७।०
व्योमाब्धिभि ४०० भक्तफलंकलादिस्फुटलंवनम् ३९।२५ त्रिभो-
नलघात्सूर्येऽल्पेतेनस्फुटलम्बनमृणम् ३९।२५ एवंदिघट्यन्तरकाले
पुस्फुटलम्बनंप्रमाध्यम् ।

अत्रोदाहरणम् । लम्बनगणितदर्शनार्थन्यासः २ ।

विपुल सा. रवि: सा. त्रिभोनि विविध विपुल प्रं	अस्य भुजः	भुज्या	उन्नतां शज्या	निर्घात्रि भज्यासं	चंद्रपरलं वनेन	गुणितं ४०० भक्तं स्फुट लंबन
५१	१४७३२२	३०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५२	१४७३३३	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५३	१४७३३४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५४	१४७३३५	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५५	१४७३३६	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५६	१४७३३७	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५७	१४७३३८	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५८	१४७३३९	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
५९	१४७३४०	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४
६०	१४७३४१	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४	२०३५४४

इ० शा० तेनत्रिपादेनचन्द्रार्कयोःस्फुटंपूर्वापरान्तरम् ।
 दर्शेष्टान्तरंक्रञ्चान्तखण्डभागे६०नसन्ताडितम् ॥५॥
 दर्शेऽल्पेऽभ्यधिकेभवेद्धनमृणञ्चाथस्फुटलम्बनं
 स्याद्वैतेनसुसंस्कृतंस्फुटनरंपूर्वापरान्तान्तरम् ॥

क्रमादेकघटीवर्धितान्मध्यकालदर्शान्तकालयोरन्तरंशेषंरविचं
 द्रगत्यन्तरस्यखण्डभोगनषष्ठ्यंशेनगुणितंजातंभूमध्येपूर्वापरान्तरं । तच्च
 दर्शान्तकाळेऽल्पेधनमधिकेऋणं । तेनस्फुटलम्बनंसंस्कृतेचदमीष्टग्रामे
 दृश्यंनामदृग्गोचरंस्फुटंपूर्वापरान्तरंस्यादिति । अत्रान्तरस्यर्णत्वेचंद्रः
 सूर्यात्पश्चिमतोनामपृष्ठतस्तिष्ठति । धनत्वेवर्धितोनामाग्रतस्तिष्ठतीति ।

उदा०। अत्रमध्यघ. २६।१५ दर्शान्तकालघ. २८।१० अन
 त्तरम् १।५५ रविचंद्रगत्यन्तरस्य ८०८।६ षष्ठ्यं ६० शफलेन
 १३।२८ सङ्गुण्यजनितंभूमध्येपूर्वापरमन्तरम् २५।४९ तच्चेष्टकालाद्
 दर्शान्तकालेऽधिकेतेनऋणांतरञ्जातम् ।

अनेनस्फुटलम्बनमृणात्मकं ३९।५५ संस्कृतंजातमिष्टग्रामेन
 मात्रश्रीकराच्यां।क्रुपूर्वापरान्तरंजातमृणात्मकम् ६५।१४।

उदाहरणम् । इष्टग्रामे गोचरकालज्ञानार्थन्यासः ३ ।

मध्य कालः	दर्शान्ति कालः	अनरम्	गत्यन्तर स्य पण्ड्यध्यं शेन	गुणितं भूम पूयाप रांतर	स्फुटलम् नम्	कर्त्तव्यां पूर्वापसान्त रम्	चंद्रस्थानं सूयात्
२६११५	२८११०	ऋ १५५	१३२८	ऋ २५५४९	ऋ. ३१५५	ऋ. ६५५४४	() पृष्ठतः (
२७११५	२८११०	ऋ. १५५	१३२८	ऋ. १२२११	ऋ. ४१५७	ऋ. ५३२२८	"
२८११५	२८११०	घ ०५	१३२८	घ १५७	ऋ. ४२२२३	ऋ. ४११६६	"
२९११५	२८११०	घ. १५	१३२८	घ १५३५	ऋ. ४२५४४	ऋ. २८१९	"
३०११५	२८११०	घ. २५	१३२८	घ. २८३	ऋ. ४२३३०	ऋ. १५२७	"
३१११५	२८११०	घ. ३५	१३२८	घ. ४१३१	ऋ. ४१५३३	ऋ. ०१२२	"
३२११५	२८११०	घ ४५	१३२८	घ. ५४५९	ऋ. ४०३३३	घ. १५२६५	अमृतः ()
३३११५	२८११०	घ. ५५	१३२८	घ. ६८२७	ऋ. ३८५४९	घ. २९३३८	"
३४११५	२८११०	घ. ६५	१३२८	घ. ८१५५	ऋ. ३६८३७	घ. ४३११४	"
३५११५	२८११०	घ. ७५	१३२८	घ. ९५२३	ऋ. ३५५२७	घ. ६१४६६	"

२५. शा. तार्धेन नतिः स्फुटशरश्च ।

हृज्जीवापरलम्बनेन गुणिताव्योमाब्धिभक्तानतिः

सास्यादैननदिक्शगन्धिगुणितस्वतमं स्फुटः स्यात्स्फुटः ६६

चांद्रीपरलम्बनेन दृग्जीवानामनतांशज्यागुणिता व्योमाद्वि ४०
भिर्भक्ताप्तानतांशदिकाः साकलादिर्नतिः (Parallax of latitude
पैरलेक्स् आफ लैटिट्युड) स्यात् ।

भूमध्येगोचरशरस्त्रिगुणितस्तत्रत्यासंस्कृतोयात्रन्मात्रोभवतिता
वानेवाऽभीष्टग्रामेगोचरोभवति । अतोऽस्यस्फुटशर (Geocentric
latitude जीओसेन्ट्रीकलेटिट्युड) इतिसंज्ञा ।

उदा०। मध्यघटी २६।१५ भवः प्रथमेन्यासेनतांशज्या ७१
४४ चंद्रपरलम्बनेन १९।५९ गुणिता १४३३ व्योमाद्विभि ४०
भक्तासफलम् ३५।४९ याम्यनतांशत्वान्मध्यमेष्टकाले २६।१५ क-
लादिः नतिर्दक्षिणा ३५।४९ एवंदशधाप्रतिघट्यन्तरेऽपि ।

प्रथममध्यमेष्टकाले २६।१५ शरोज्ञातः । तयथा । उक्तघटी
२८ भवोभूमध्यः स्फुटशरोङ्गुलादिरुत्तरः १५।१६ अत्रमध्यमेष्टका
लघ. २६।१५ उक्तघटी २८।० अनयोरंतरं १।४५ इयंशरघटीग
त्या ०।२६ संगुण्यजनितान्तरघटीपुशरगतिरुत्तरा ०।४५। इमामुक्त
शरे १५।१६ संयोज्यजनितोमध्यमेष्टकाले २६।१५ भूमध्येस्फुटश-
रोङ्गुलादिरुत्तरः १६।१ अस्यघटीगत्याचालनात्प्रतिघटिर्नशराल-
भ्यन्ते ।

अथमध्यमेष्टकाले २६।१५ उत्तरशरोङ्गुलादि १६।१ त्रिगुणि
तः शरः कलादिः ४८।३ सौम्यो । याम्यनत्यां ३५।४९ संस्कृतो
जातोनामात्रनतिशरभिन्नद्विक्त्वादन्तरं श्रीकराच्यांबंद्रार्कयोःस्परस्पर्
राभ्यांयाम्योत्तरमंतरं । मतोऽस्यस्फुटशरइतिसंज्ञा १०।१४ उत्तर।
एवंदशधाघट्यन्तरकालेष्वपि ।

उदाहरणम् । नतिस्फुटशरयोगिणितेदर्शनार्थन्यासः ४।

यस्य कालः	नतांशज्या.	चंद्रपरले बनेन	गुणिता	४० भक्तं नतिः	चालित श रोगुलादि	खिगुणित मराजाता	नत्यांसकृतः कराच्योस्फु ट शरः
घ प.	० ०	अं. व्य.	०	क. वि.	अं. व्य.	क. वि.	क. वि.
०६।१८.६.७१।४४	१९।६९	१९।६९	१४३३	क.३५।४९	उ.१६।१	उ.४८।३	उ.१२।१४
२७।१६.६.७२।१३	१९।६९	१९।६९	१५०५	क.३७।३५	उ.१६।३५	उ.४६।६५	९।१०
२८।१६.६.७८।२७	१९।६९	१९।६९	१५६८	क.३९।१२	उ.१६।९	उ.४५।२७	६।१५
२९।१६.६.८१।२२	१९।६९	१९।६९	१६२६	क.४०।३९	उ.१४।४३	उ.४४।९	३।३०
३०।१६.६.८३।४७	१९।६९	१९।६९	१६७५	क.४१।६१	उ.१४।१७	उ.४२।६१	१।१०
३१।१६.६.८५।३८	१९।६९	१९।६९	१७१४	क.४२।६१	उ.१३।६१	उ.४१।३३	९।१८
३२।१६.६.८७।२३	१९।६९	१९।६९	१७४९	क.४३।४३	उ.१३।२६	उ.४०।१६	३।२८
३३।१६.६.८८।२८	१९।६९	१९।६९	१७६८	क.४४।१२	उ.१२।६९	उ.३९।६७	६।१५
३४।१६.६.८९।३	१९।६९	१९।६९	१७८०	क.४४।३७	उ.१२।३३	उ.३७।३९	६।१५
३५।१६.६.९०।३४	१९।६९	१९।६९	१७९०	क.४४।४५	उ.१२।७	उ.३६।२३	८।२४

५०. शा० तेनस्पर्शादिकालज्ञानम् ।

प्राक्पश्चान्तरवाणयोः कृतियुतेर्भूलंघ्रिभक्तवत
न्मानैकयार्धममंयदिष्टसमयेतत्स्पर्शमोक्षेस्फुटे ॥

स्याताञ्चाप्यथशून्यकं यदि भवेत्पूर्वापरास्यान्तरं
स्यादेवग्रहणस्य मध्यसमयस्तन्नाडिकासुस्फुटः ॥७॥

• यदिष्टग्रामेस्फुटपूर्वापरांतरवाणयोर्वर्गयोर्योगस्यमूलन्त्रिभक्त
न्तन्मध्यांतरमंगुलात्मकं स्यात् । तच्चयस्मिन्मध्येष्टकालसगयेमानैक्या
र्थसमं भवेत्तस्मिन्क्षणेस्पर्शमोक्षेस्फुटे स्याताम् । चाप्यथस्फुटपूर्वापरांत
रंयस्मिन्मध्येष्टकालेशून्यांतरं भवेत्तन्नाडिकासुग्रहणमध्यकालः स्यादिति ।

उदा०। अत्रतृतीयेन्यासेमध्येष्टकालः ३६।१५ घटिकायांचंद्रा
र्कयोः पूर्वार्ंस्फुटमतरं ६५।४४ इष्टग्रामेचतुर्थेन्यासेस्फुटशरः १२।
१४ अनयोर्वर्गो ४३२० । १४९ अनयोर्योगः ४४७०।३१ अस्यम्
५२ । ३९

लं ६६।५२ त्रिभक्तज्ञातंचंद्रार्कयोर्मध्यांतरमंगुलादि २०।१७ मानै
क्यखंडादधिकत्वादस्मिन्क्षणेग्रासाभावोविम्बशुद्धिः स्यात्तेनमानै
क्यखण्डं १०।४४ मध्यान्तरं २२।१७ अनयोरंतरज्ञातविम्बप्रांत
योरन्तरं नामात्रशुद्धग्रासोद्गुलादिः ११।३३ ।

अनयैवरीत्यामध्येष्टकाल २०।१५ घटिकायामध्यान्तरं ९।
१५ मानैक्यखण्डादल्पेऽत्रग्रासः स्यात्तेनमध्यान्तरं ९।२७ मानैक्य
खण्ड १०।४४ मनयोरंतरज्ञातंविम्बप्रांतयोरंतरं नामात्रग्रासमानम्
१।२७ एवंहियस्मिन्क्षणेपूर्वापरांतरंशून्यमितेतस्मिन्क्षणेनामतन्नाडि
कासुग्रहणस्यमन्यसमयः स्यादिति ।

उदाहरणम् । स्पर्शादिकालज्ञानार्थन्यासः ५ ।

य य कालः	रुराच्यां पूर्वा परात रम्	कराच्यां स्पृष्टशरः	वैगव्य पदम्	मध्यां तस्म	मानैक्य खण्डम्	त्रिविंशतयो रंतरम्	रविर्विम्ब
य. प	क. वि.	क. वि.	क. वि.	अं. व्यं	अं. व्यं	अं. व्यं.	
०६, १८	कु. ६५४४	उ. १२१४	व. ६५२	२२१७	१०४४	य. ११३३	शुद्धि
०७, १८	कु. ६३१८	उ. ०११०	व. ६४१५	१८१५	१०४४	य. ७३१	"
०८, १८	कु. ६११६	उ. ०११५	व. ६१४४	१३५५	१०४४	य. ३११	"
०९, १८	कु. २८०	उ. ३३०	व. ८१२२	९२७	१०४४	कु. ११७	ग्रास
१०, १८	कु. १४२७	उ. १०	व. १४२९	४५०	१०४४	कु. ५५४	"
११, १८	कु. ८१२८	उ. ११८	व. १२७	०२९	१०४४	कु. १०१५	"
१२, १८	य. १४२६	उ. ३२८	व. १४५०	४५७	१०४४	कु. ५१७	"
१३, १८	य. २०३८	उ. ५१५	व. ३०६	१०३	१०४४	कु. ०११	ग्रास
१४, १८	य. ४३१४	उ. ६५१	व. ४३४६	१४३५	१०४४	य. ३५१	शुद्धि
१५, १८	य. ६११६	उ. ८१४	व. ६११६	२०४५	१०४४	य. १०१	"

उपरितनान्यासात्स्पर्शमध्यमोक्षाणाफालानयनं विद्वज्जनानामु
दरं सटपिसामान्यगणकजनानामुपयोगाय मूयमशय । मतः

इ० शा० तेनस्पर्शादिकालानयम् ।

प्राग्ग्रामादयपश्चिमाग्न्यपिहितात्स्वग्रामशुद्धेयका

भक्तादासफलोनिताचसहितास्वग्रासनाडीक्रमात् ॥
 स्यातांप्रग्रहमोक्षयोर्हिसमयौपूर्वापराख्यान्तरा
 न्मध्यस्यात्वथमध्यकालजशरस्त्रैराशिकैस्त्र्यूद्धृतः ॥८॥

उदा०। पंचमेन्यासेआदिमंग्रासं १।१७ ग्रासः १।१७ शुद्धि
 ३।११ द्वयोरैक्येन ४।२८ भक्त्वालब्धेनघटीरूपेण ०।१७ स्वग्रस्त
 नाडी २१।१५ रहिताजातः श्रीकराच्यांस्पष्टार्कोदयेदृश्यस्पर्शका
 लः घट्यादिः २८।५८।

एवंचाप्यस्मिन्पञ्चमेन्यासेतिमंग्रासं ०।४१ ग्रासः ०।४१ शु-
 द्धि ३।५१ द्वयोरैक्येन ४।३२ भक्त्वालब्धेनघटीरूपेणा ०।१९ न्ति
 मग्रस्तनाडी ३३।१५ युताजातः श्रीकराच्यांस्पष्टार्कोदयेदृश्यमोक्ष
 कालोपिदद्यादिः ३३।२४।

तथैवास्मिन्पंचमेन्यासेऋणचिह्नतमन्तिमंपरांतरं ०।२२ प्राक्प
 रैक्येननामऋणघनयोरैक्येन (ऋ. ०।२२ घ. १४।२६ योगं १४।
 ४८) १४।४८ भक्त्वालब्धघटीरूपेणा ०।१९ न्तिमपरांतरमध्यनाडि
 का ३१।१५ सहिताजातः श्रीकराच्यांस्पष्टार्कोदयेदृश्यमध्यकालय
 द्यादिः ३१।१६।

अथमध्यकालजनितस्त्र्यैराशिकैस्त्र्यूद्धृतः शरः स्यात् । तद्य
 था । इष्टग्रामेमध्यकालय ३१।१६ अस्मादल्पतरमध्येष्टघट्यां ३१।
 १५ चतुर्येन्यासेस्फुटशरः कलादिर्याम्यः १।१८ अग्रिमघटी ३२।
 १५ भवश्चशरोयाम्यः कलादिः ३।२८ द्वयोरंतरंकलात्मकं २।१०
 अत्रोऽनुपातः । यद्येकघट्यन्तरेशरांतरकला २।१० वर्धतेतर्हिमध्ये
 ष्टमध्यकालयो / मध्येष्ट ३१।१५ मध्यकाल ३१।१६) रंतरे ०।१
 कि । मितित्रिराशिकेनागतंलब्धान्तरकलादि ०।२ अनयासंस्कृतः

स्फुटशरो १।१८ जातः कलादि १।२० त्रिभक्तः संजातः श्रीकरा
च्याग्रहणमध्यकालेदृश्यस्फुटशरौगुलादिर्याम्यः ०।२७।

इ० शा० तेनदृश्यग्रासार्थचन्द्रविम्बवृद्धिः ।

कोटिज्याग्रहणस्यमध्यसमयेव्यर्कीत्रभोनाङ्गजा
निम्नास्वोन्नतजीवयात्रिकुरसाग्नीभै ८३६।३ विभक्तेनच॥
युक्तश्चन्द्रतनुर्भवेत्स्फुटतरोग्रासस्ततोऽथार्कतः
पुष्टेचन्द्रतनुर्हिसर्वग्रहणस्यादन्यथाकङ्कणम् ॥ ९ ॥

उदा०। ग्रहणमध्यकाले ३१।१६ द्वितीयन्यासेवित्रिभलग्राह्यो
स्त्रिराशिकेनलब्धाविवरांशाः ९०।३१ अस्यकोटिज्या १।२४ तद्-
त्तदेवमध्यकालेचोन्नतांशज्यया ८३।५२ गुणिताः ८९।२७ त्रिकुर
साग्नीभै ८३६।३ भक्तफलेनांगुलात्मकेन ०।० चंद्रविम्बं १०।५४
युक्तंजातंश्रीकराच्याग्रहणमध्यकालेमतीयमानंचंद्रविम्बमंगुलादि १०।
५४। सूर्यविम्बत्वविकृतमायमितिरविर्विव १०।३४ मस्मात् “ य-
च्छाद्यसञ्छादकैक्यार्थस्याद्विशरंहितचपिहित ” मितिचंद्रग्रहणेकथि
तवत्स्फुटमानैकपखंड १०।४४ मस्माद्दृश्यस्फुटशरो ०।२७ नंजातोग्र
हणमध्यकालेमतीयमानः परमग्रासोद्गुलादि १०।१७ इमंरविविम्बा
१०।३४ द्विशोध्यजनिर्देशविम्बमंगुलादि ०।१७।

अथसूर्यस्यखग्रासमदणेऽर्कतः सूर्यविंवाचंद्रविम्बपुष्टेचेत्तदासूर्य
स्येनिश्वयेनसर्वग्रहणंनामखग्रासग्रहणस्यादन्यथाकङ्कणमेव । यद्यर्क
स्यखग्रासग्रहणेचंद्रग्रहणोक्तप्रकारंमर्दस्थित्यानयनंवरम् ।

अथस्पर्शमोक्षस्थानानि । तत्रवलनांप्रयः ।

मध्याह्नात्परपूर्वत । इतिदिनार्थ १५।५८ ग्रहणमध्यकाल ३१।
१६ अनयोमध्याह्नात्परांतरंजातेग्रहणमध्यकालेपश्चिमनतं १५।१८।
खेटः सत्रिभसायन । रितिमध्यकालिकसत्रिभसायन ३।२२।

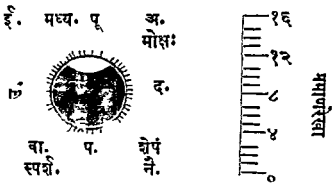
३१। रविः ७।२७।३७ अस्यभुजज्या १०१।१२ कृतशरै ५४ भ-
क्तलब्धमाद्यमयनवलनांघ्रयोद्गुलादि १।५२ इदं सत्रिभसायनरविर्यो
म्यगोलेतिष्ठति । अतोऽयनवलनांघ्रयोदक्षिणा ।

एवंमध्यकालिकपश्चिमनतकालः १५।१८ इदंपचभक्तंजातराश्या
दि ३।१।४८ अस्पभुजज्या ११९।५१ कृतशरै ५४ भक्तफलं २।
१३ पलभया ५।३३ पञ्चमांशफलेन १।६ गुणितंजातमक्षवलनांघ्र
योगुलादि २२।६ पश्चिमनतत्वाद्याम्यः ।

तयोरयनाक्षवलनांघ्रयोः संस्कृतिर्जातोग्रहणमध्यकालेस्फुटवल
नांघ्रयोद्गुलादि ४।१८ र्याम्यः ।

मानैक्यार्थहृता । दितिग्रासात् १०।१७ षष्टिगुणिता ६१७
न्यानैक्यखण्डेन १०।४४ भक्ताल्लब्धिः ५७।२९ अस्याः मूलंजातो
ग्रासांघ्रयोद्गुलादि ७।३५।

सूचना । सूर्यस्यखग्रासग्रहणचंद्रग्रहणेवत्खग्रासांघ्रयोविधेयः ।

इतिश्रीलक्ष्मिदत्तमूरिसूनुनादुंगर्शिर्गर्भणाविरचितेश्रीग्रहभवन
पथेखकृतोदाहरणेसूर्यग्रहणाधिकारःपंचमः ।

इ० शा० तेनचन्द्रादीनांकालांशाः ।

रुद्रा ११ घस्रमिताः १५ शिवा ११ ग्रहमिताः १ पट्टुर्गलिष्ठा
धिकां

गांशा ६।३ ६ विश्वमिताः १२ क्रमान्निगदिताः कालांशका
श्चन्द्रतः ॥

एतावद्विवरंदिनेशखगयोरस्तोदयेस्यात्कदा
ज्ञात्वा तत्तिथिपत्रतो विगणयेत्तत्कालखेटापमम् ॥१॥

चंद्रादीनामेते कालांशाः । चन्द्रस्य ११ भौमस्य १५ बुधस्य
११ गुरोः ९ शुक्रस्य ६।३६ एवं शनेश्च कालांशकाः १३ ।

सूर्यग्रहयोरस्तयोरुदययोर्वान्तरं स्वस्वकालांशैः समंकदा भवति
तदिनं तिथिपटस्थग्रहेभ्यो विज्ञायतत्कालं भवग्रहस्य त्रिप्रश्नाधिकारेकथि
तरीत्या स्फुटक्रातिः प्रसाध्या ।

उदा० । सम्बत् १९७० शके १८३५ चैत्र शुक्ल १५ रवौ दृश्य
पंचांगे स्फुटार्कशुक्रयोरन्तरं शुक्रकालांशसमं दृश्यते ऽत एतद्दिनासन्नश्री
कराच्यां पश्चिमक्षितिजेशुकास्तो भवतीति मनसि प्रकल्प्य गणितं क्रियते ।

श्रीकराच्यायाम्यापलांशाः २४।५० अस्मिन्कोटिज्यानामलम्ब
ज्या १०८।४८ ।

अथ स्पष्टाधिकारे तद्दिनीयमातः कालिकस्पष्टोर्कः ०।६।४३।
२७ तद्गतिः स्फुटाः ५८।३३ भूमध्यस्फुटतरो भृगुश्च ०।१५।४।७
तद्गतिः स्फुटाः ३७।१५ वक्राः । तत्त्रिप्रश्नाधिकारे द्वितीयश्लोके क
थितो रवेरौदयिकार्क्षकालघट्यादि ४।३२ तथाष्टमश्लोके भगोक्रांति
रुत्तरारंशादि १४।४ तथैव नयोदशतमश्लोके कथितः कान्तिसंस्कार
योग्यशरोशादिरुत्तरः ६।१२ तत्रैव चतुर्दशतमश्लोकस्योदाहरणे क
थितो भृगोरार्क्षकालघट्यादि ५।२९

इ० शा० तार्धेनस्फुटकालांशानाह ।

द्युज्यायाशरसंस्कृतापमभवासालम्बजीवाहता
 त्रिज्यावर्गहतक्षणाभिधलवाःभक्तातयास्युःस्फुटाः ॥

उदा०। भृगोरुत्तराः क्रांतिरंशादिः १४।४ क्रांतिसंस्कारयो
ग्यशरोंशादिरुत्तर ६।१२ द्वयोः संस्कृतिर्जाताः शरसंस्कारशुद्धाः
स्कृताः क्रांतिरंशादिरुत्तराः २०।१६। अस्याः कोटिज्याजाताद्यु
ज्या ११२।२४ लम्बज्ययानामाक्षांशकोटिज्यया १०८।४८ गुणि
ता १२२२८।५६ तयात्रिज्यावर्ग १४४०० गुणितभृगोः कालांश
६।३६ मिताः ९५०४० भक्तालब्धाभृगोः स्कृट्कालांशाः ७।४६।

इ० शा० तार्धेनेष्टकालांशगतैष्यलक्षणंच ।

खेटार्कक्षिवियोगपट्टहतकलाःस्युःस्वेष्टकालांशकाः
प्रोक्तेभ्योऽध्यचयेचयेऽगतगतःखेटोदयोऽस्तोऽन्यथा ॥२॥

उदा०। स्वेरार्क्षकालघट्यादि ४।३२ भृगोक्षार्क्षकालघट्यादि
५।२९ अनयोरन्तरकलाः ०।५७ पद्मणिताजातास्वकीयेष्टकालांशः
५।४३

एवंयःस्येष्टकालांशाानीतास्तेमोक्तेभ्यः स्फुटकालांशिभ्योऽप्य
चयेन्पूनेसतितदाखेटस्योदयोऽगतोनामगम्यः । यदिचयेनामाधिके
तदागंतइतिवेदितव्यं । अतोऽन्यथास्तमयइति । उक्तेभ्योयदीष्टका
लांशादीनास्तदाखेटस्यास्तमयोगत्रो । यद्यधिकान्तागम्यइति ॥ ५॥

इ० शा० तार्धेनोदयास्तयोगतैप्यदिनान्याह

उत्तेष्टक्षणाभागात्तरकलाभुक्त्यन्तरैर्विक्रमे

चेभुक्तयैक्यद्वितास्तदन्तरगतेयातैप्यवस्राभवेत् ॥

प्रोक्तानामिष्टकालांशानां च या अन्तरकलास्ताखेटार्कभुजयन्तरे
 श्वक्रगेग्रहेभुक्तचैक्येन भोगे गृहीते यलब्धन्ते यतागता ऐष्यावा दिवसा
 भवन्त्युदये वाऽस्तमये ।

उदा०। भृगोः स्फुटकालांशा ७।४६ इष्टकालांशाः ५।४२ अ
 नयोरन्तर २।४ मस्य कलाः १२४ शुक्रवक्रगतित्वाद्रविशुक्रयोर्गति
 योगेन ९५।४८ भक्तलब्धन्दिनादि १।१७।४० प्रोक्तकालांशेभ्य इष्ट
 कालांशा भवेनामालेपेन गतास्तोजातो । ऽतः शके १८३५ चैत्रशुक्ल
 पूर्णिमायाः (१५) प्रागेभिर्दिदसैरर्थाच्चैत्रशुक्ल १२ भृगाविष्टम् ४२।
 २० समये श्रीकराच्यां शुक्रः पश्चिमस्यां सूर्यदीप्तौ लुप्तो भवेदिति सिद्ध ।
 मेवं भौमबुधगुरुशनैश्चराणामपि साधनीयास्तु गणकैः ।

इ० शा० तेन सार्धेनागस्त्युदयास्तयोरर्कयोरानयनम् ।

अयूनाशैल ७ हताक्षभालवमुखं स्याल्यूनभायाः कृते
 र्वाणां शंखनयोर्युतिर्लवमुखाः क्षेत्रांशकाः स्युः स्फुटाः ॥१॥
 अयल्पातत्रपलप्रभायदिभवेच्छायोनरामा १ डुला
 तद्वत्तत्फलयेर्यदन्तरमृणं क्षेत्राशकास्तद्भवेत् ॥
 एकत्राङ्गुणांशका १ १ द्विरहिताः पञ्चाश १० ५ युक्ताः परे
 तत्काले दिवसाधिपेऽस्तमुदयं यातिक्रमात्कुम्भभृः ॥४॥

अयद्रुलोनाक्षभाशैलहतासप्तभिर्गुणितांशाद्यं प्रथमं फलं । अयूनप
 लभायावर्गस्य वाणां शं द्वितीयं फलमंशाद्य । मनयोर्गुतियोगं लवमुखाः
 क्षेत्रांशकाः स्युः । तत्रपलभायदिअयल्पाभवेन दराछायोनरामपुला
 त्मागवत्फलयेर्यदन्तरं तदृणात्मकाः क्षेत्रभागा भवेत् । तैः क्षेत्रांशैरेकत्रै

कोनचत्वार्यंशा ३९ वर्जिताः परत्रयश्चाधिकशतांशा १०५ युक्ताः
कार्यास्तत्समयेसूर्यक्रममात्कुम्भभूरगस्त्यो (आल्फाअर्गस्) ऽस्तमुद
यंचयाति ।

उदा०। श्रीकराच्यांपलभारकुलादि ५।३३ व्यङ्गुलोनाजाता
२।३३ शैल ७ हता १७।५१ इदमंशात्मकमाद्यफलम् । अथव्यूना
समायाः २।३३ वर्गस्य ६।३० बाणांशंद्वितीयफलमंशादि १।१८
अनयोर्युतिर्जाताःक्षेत्रांशाः १९।९ ।

तैःक्षेत्रांशै १९।९ रेकोनचत्वार्यंशाः ३९ वर्जिताजातः श्रीक
राच्यामगस्त्यास्तेरविभोगोंशादिः १९।९१ ।

परत्रैःक्षेत्रांशैः १९।९ पञ्चाधिकशतांशा १०५ युक्ताजातः
श्रीकराच्यामगस्त्युदयेरविभोगोंशादिः १२४।२।

अतोयस्मिन्दिनेसूर्यो ०।१९।५१ भुनक्तिस्तद्दिनेश्रीकराच्यां
सूर्यदीप्तावगस्त्यआत्मानमन्तर्दधाति । ततोऽग्रेयदासूर्यो ४।४।९ भुन
क्तिस्तदातस्मिन्दिनेऽगस्त्यपुनराविर्भवेदितिसिद्धम् ।

व्यूनाक्षमोदाहरणं । श्रीरामेश्वरक्षेत्रेपलभा २।० “ व्यल्पात्
चपलमभा” इतिपलभोनरामांगुलंजातंशेषं १।० शैलहतमाद्यफलम्
७।० पुनः पलभोनरामांगुलायाः १।० वर्ग १।० स्यपंचमांशंद्विती
यफलम् ०।१२ द्वयोरन्तरंजातमृणात्मकक्षेत्रांशाः ६।४८ तैःक्षेत्रांशै
६।४८ रेकोनचत्वार्यंशा ३९ वर्जितानामात्रघनर्णयोर्योगएवमंतरं
जाताश्रीरामेश्वरेऽगस्त्यास्तेरविभोगोंशादिः ४५।४८ पुनस्तैःक्षेत्रां
शैः ६।४८ पंचाधिकशतांशा १०५ युक्तानामात्रघनर्णयोर्योगेऽंतर
एवयोगस्तेनानयोरंतरंजाताश्रीरामेश्वरक्षेत्रे ऽगस्त्युदयेरविभोगोंशा
दि ९८।१२ एवमन्यत्र ।

अत्रतुधनर्णयोरन्तरयोगे “ योगेयुतिः स्यात्क्षययोस्वयोर्वाध
नर्णयोरन्तरमेवयोग ” इतिभास्करीयबीजोक्तमूत्रंसर्वथानविस्मरेत्।

इतिश्रीलक्ष्मिदत्तसूरिसूनुनाडुंगसिंशर्मणाविरचिते

श्रीग्रहभवनपथेस्वकृतोदाहरणेप्रहोदयास्ताधिकारःपष्ठः ।

आदितो मू. श्लो. १०६

इ० शा० तत्रिपादेनचन्द्रदर्शनगणितोपकरणानि ।

मासस्यप्रथमेदिनेसितदलेसूर्यास्तकालेस्कृष्टौ
सूर्याब्जौविधुपर्ववत्सगतिकौचार्योद्गमाख्यानतरम् ॥
तद्वत्स्पष्टशरोऽजदर्शनविधावादौबुधैःसाधये

मासस्यसितदलेप्रथमेदिनेशुक्रमतिपदिचन्द्रदर्शन (New
moon न्यूमून, विधौसूर्यास्त (sunset सन्सेट्) कालेचन्द्रपर्वव
त्सगतिकौसूर्याब्जौचसूर्योद्गमान्तरंस्पष्टशरश्चादौबुधैः साधयेच् ।
चन्द्रशरंसूक्ष्मतापेक्षायांसत्यामपिचन्द्रग्रहणाध्यायात्साधयेदितिवरम् ।

उदा०। सम्बत् १९७० शक १८३५ कार्तिक शुक्ल १ (प्रति
पदि) गुरुवासरेचन्द्रदर्शन (New moon न्यूमून) भवेन्नवातद्वदः ।
अतस्तद्विषयकंसर्वगणितंकुरु ।

शाकस्वयम्नीभमून । इतिगताब्दाः २ अस्मादहर्गणः९४४ ।

ज्येष्ठाद्रव्यंशमण । इत्यादिना “ ऽर्केस्यैविलिप्तानखा ” इति
चखक्षेपयुक्तभावनन्तमध्यमोऽर्कः ६।१५।६।१५ मध्यमचंद्रः ६।१५।
४२।५६ चंद्रोच्चम् १।१।४।२८।४७। एवंचंद्रपातश्च १।०।५७।३३।

सूचना । अत्रसूर्यास्तकालिकाग्रहानामार्धमुक्तिसंस्कृताः साधनीयामुज्ञेः ।

रेखाग्रामविशेषे । त्यर्धभुक्तिदेशान्तराभ्यांसंस्कृतमध्यमोऽर्कः ६।१५।३७।१२ चंद्रः ६।२२।३६।४३ चंद्रोच्चम् ११।४।३१।२६ चंद्रपातश्च १।०।५।१२।

व्यद्वयद्वादिलवा । इतिरेवर्मदोच्चम् २।१८।४५।२४ “ मंदोच्चं ग्रहवर्जित ” मितिरेवर्मदकेन्द्रम् ८।३।८।१३ अस्यभुजज्या १०६।५३ कोटिज्या ५४।९ रविर्मंदगुणः १३ स्फुटहरश्च ६१८।१ अस्माद् “ दिग्घ्राकेन्द्रभुजज्याका ” इतिरेवर्मदफलमंशादि १।४३।४९ तुलादिकेन्द्रत्वादिदमृणंमंदस्पष्टोरविः ६।१३।५३।२३।

अयनांशै २०।३७।५२ युक्तोऽर्कः ७।६।३१।१७ अस्मान् “ मार्तण्डायनयुक्तदो ” रितिचरपलानि ६४ सायनसूर्यस्तुलादि षड्भेस्थितत्वाद्धनंपरं “ चास्तेविलोमं चर ” मित्यस्तकालिकत्वा द्विलोममृणं चरसंस्कारशुद्धः स्फुटोऽर्कः ६।१३।५२।१९। रवेःस्पष्टा दिनगतिश्च ६०।४।

इतिरविगणितम् ।

देयन्तद्विचर । मितिचरसंस्कारशुद्धश्चंद्रः ६।२२।२५।२९ “ द्विर्गसूर्यस्तु ” मितिचंद्रैर्मृणंनिरसंस्कारः ०।९।५३ धनमनेन संस्कृतश्चंद्रः ६।२२।३५।२२ उच्चं च ११।४।४१।४९ “ सूर्योनोनि जमध्यम ” रितितित्यिकेन्द्रम् ०।१३।५९।१८ अस्मात्तियिफलं ०।८।१७ धनात्मकम् । “ सोच्चाब्जोने ” तिच्युतिकेन्द्रम् ७।३।५७।२७ अस्माच्च्युतिफलमंशादि ०।४१।४५ ऋण । माभ्यांसंस्कृतश्चंद्रः ६।२२।१।५४ स्पष्टस्तुङ्गः ११।४।४१।१९।

चंद्रकेन्द्र ४।१२।३९।२५ मस्यभुजज्या ८८।१४ कोटिज्या ८०।

४९ चांद्रिस्फुटहरः १८१।४५ अस्माच्चंद्रमदफलम् ४।५१।१६ धनं
मंदस्पष्टचंद्रः ६।२६।५३।१०।

अकाहोः केन्द्रयोग । मितिप्रथमकेन्द्रं ३।१२।५२ द्वितीयं ९।
३।३३ एवंतृतीयकेन्द्रं ८।२६।४७ एतेषां क्रमात्कलादिफलं । तत्रा
द्यर्केद्रफलं १।५५ धनं । द्वितीयफलमृणम् १।२३ तृतीयफलमप्यर्णं
१।२३ अथ “ मूर्येन्दोग्रहणे ” ऽपीत्यादिनाचंद्रग्रहणोक्तवचनस्य
प्रथमकेन्द्रम् ३।२०।२९ द्वितीयं ०।२०।१० तृतीयं ०।१५।४८ ए
षामपि क्रमात्कलादिफलं । तत्राद्यफलं धनं १।४६ द्वितीयफलं धनं
१।३७ तृतीयफलमपि धनं ०।२० एवंपहभिः फलैः संस्कृतार्थद्रोजा
तसेष्वृत्तेस्फुटचंद्रः ६।२६।५५।२।

पातेनाद्व्ययिषु । रितिकक्षाकेन्द्रं ३।२५।४८।२८ अस्मात्कक्षा
फलकलादि ६।१७ ऋणं सर्वसंस्कारसंस्कृतः क्रान्तिवृत्तेस्फुटचंद्रः ६।
२६।४८।४५।

मूर्यात्काश । इत्यादिनाचंद्रकेन्द्रगतिः ८३९।४० व्युत्तिगति
११।३९ धनमेवंतिथिगतिरपि धनात्मका १३।८ त्रयाणां संस्कृतिर्ना
ताचंद्रस्यस्फुटादिनगतिः कलादि ८६४।३६।

इतिचंद्रगणितम् ।

मातःस्पष्टदिनेश्वर । इतिरेवार्त्तपलानि २१४२ तयार्त्तवैविषु
षपलानि १०८२ “स्यर्णस्याद्रिपुवार्त्तयो” । रित्यनयोर्न्तरमृणात्मकारवे
कद्रमांशपलानि १९।

पातेनाद्व्यविषो । रितिषेपवृत्तयिषसप्तचंद्रः ७।२७।५४।१४
अस्माच्छरौगुलादिषाम्पः ८७।१ डिप्रार्त्तोनविषातत्रांतिवृत्तीयचंद्रः
४।८।५।११ अस्मादाकर्षणफलमद्रुलादिरुत्तरः १।१० द्वयोः संस्कृ
तिर्नातोविषुशरौगुलादिषाम्पः ८५।२६।

सूक्ष्मतापेक्षायांसत्यामयंयाम्यगोलीयत्वादंगुलाधिकोजातोवि
धुशरोङ्गुलादिर्याम्यः ८६।२६।

पातस्तुह्नेनयुक्त । मित्यादिनाशरसायग्रथुक्ष्मकेन्द्रम् ०।५।
४० द्वितीय ०।८।१९ तृतीयं ९।२६।९ चतुर्थं ०।२३।३१ पञ्चमं
१।१।९।५२ षष्ठं २।२७।२ एवमंतिमकेन्द्रम् १।११।४१।

नंदर्शादधिक । मितिसप्तानांकेद्राणांव्यंगुलात्मकफलंक्रमेण ।
७।१४।२२।९।६।०।४ तैर्व्यंगुलैः सदासौम्यैर्विधुशरो ८६।२६
याम्यः संस्कृतोजातःस्फुटतरश्चंद्रशरोङ्गुलादिर्याम्यः ८५।२४।

इ० शा० तत्रिपादेनकर्मयोग्यचन्द्रकरणम् ।

स्वर्णार्योद्गमकान्तरेणगुणितंसूर्याब्जगत्यन्तरं ॥१॥
शैलेष्वङ्गुणै ३६५७ हताप्तकलिकास्वर्णाभिधास्ताःक्रमा
द्देयाशीतकरेऽपीहस्फुटतरःस्यात्कर्मयोग्योविधुः ॥

उदा०। अथप्राक्सिधितरवेरुद्गमांतरपलानिऋणात्मकानि ३९
अनेनरविचंद्रगत्यन्तरेण ८०४।३२ गुणितं ३१३७६।४८ शैलेष्वङ्ग
गुणै ३६५७ भक्तंफलंकलादि ८।३५ उद्गमांतरमृणत्वादितदमृणमने
नसंस्कृतश्चंद्रो ६।०६।४८।४५ जातश्चंद्रदर्शनमसंगेकर्मयोग्यस्फुटतर
श्चंद्रः ६।२६।४०।१०।

इ० शा० तेनसार्धेनेष्टकालांशाचन्द्रदर्शनादर्शनंच ।

साध्याःसूर्यग्रहौक्तवन्नतलवास्तत्कोटिजीवाहतं
विश्लेषंरविचंद्रयोर्लवमुखंखार्कै १२० विभक्तंपृथक् ॥२॥
आप्तस्यात्प्रथमंसदोत्तरमिदन्तद्वच्छरेणाहता
दृग्ज्यापूर्णनभाब्धिनेत्र २४०० विहतंस्यात्तन्नतांशान्य
दिक् ॥

एकान्याशगयोर्युतिश्चविवरश्चेदर्कपुष्टेविधु
 दृश्यैककलान्वितःखलुतथाऽल्पेचेत्तदानींनतत् ॥३॥

अत्रसूर्यग्रहणवत्कथितरीत्यानतांशाः प्रसाध्याशेषंस्पष्टम् ।

उदा०। मध्यमाकोदयेरवेर्विपुवपलौघः २१८२ “ अथेष्टंस्वप
 दसंगुण ” मितिसूर्यास्तकालिकरेर्विपुवपलौघः ३९८७ “ तत्पू
 र्णाभ्रखगोनित ” मितिमध्याभिधरवेर्विपुवपलौघः ३०८७ अस्मा
 त्सायनमध्यलग्नं १०६।२५।

तन्मध्याङ्गभवापमाक्षलवयो । रितिसायनमध्यलग्नस्यक्रांतिर्द
 क्षिणा १८।४० याम्याक्षांशैः २४'५० संस्कृतामध्यांशायाम्या ४३।
 ३० अस्यज्या ८२।३१।

त्रिभोनसायनमध्यलग्नस्य ७।६।२५ द्युज्यानामक्रांतिः कोटि
 ज्या ११६।२९ मध्यज्यया ८२।३१ गुणिता ९६११।४४ त्रिभज्य
 याभक्ताजातानरांशज्या ८०।६ अस्याधनुर्नतांशाः ४१।५३ मध्या
 शदिशोर्दक्षिणा । उन्नतांशाः ४८।७ अस्यज्याजाताउन्नतांशज्या
 ८९।२०।

अथरविचंद्रयोर्विवरांशादि १-१४७।५१ नतांशकोटिज्यया
 नामोन्नतांशज्यया ८९।२० गुणितं ११४३।२३ स्वीक १२० भेक्तं
 फलंसदोत्तरंप्रथमफलमशादि ९।३१ उत्तराशम् ।

हज्यानामनतांशज्या ८०।६ शरैंगुलादिना ८५।२४ गुणितं
 ६८४०।३२ पूर्णनभाब्धिनेत्रै २४०० भेक्तंफलंनतांशान्यदिशोर्दि
 तीयफलमशादि २।५१ उत्तरः ।

द्वयोःफलयोरेकदिवत्वाद्योगंजातमिष्टकालांशाः १२।२२।

एवमिष्टकाशंशायदिद्वादशाशेभ्यः पुष्टेनदोषेयाद्विषयवधानाभा
 वेभूचंद्रिनायामकाशितचंद्रविश्वमेककलायुक्तंदृगोचरंभवेत् । यदि

द्वादशांशेभ्योऽल्पेतदानींचंद्रदर्शनं न भवेत् । चेष्टकालांशस्यद्वादशसम
त्वेचंद्रदशनमनिश्चितम् ।

अस्मिन्नुदाहरणेष्टकालांशा १२।२२ द्वादशांशेभ्योऽधिकमत
एवास्मिन्दिनेचंद्रदर्शनं भवेदितिसिद्धम् ।

इति श्रीलक्ष्मिदत्तसूरिसन्तनादुर्गसिंशर्मणाविरचिते

श्रीग्रहभवनपथेस्वकृतोदाहरणेचंद्रदर्शनाधिकारः सप्तमः ।

आदितः श्लो. १०९

इ० शा० तेनचन्द्रशृंगोन्नत्युपयोग्युपकरणानि ।

मासस्यप्रथमेऽथवान्त्यचरणेशृङ्गोन्नतिर्विधीयते

यच्चाह्निस्तपनास्तक्रोदयमयेसूर्यःशशाङ्कःस्फुटः ॥

कार्यःसावयवागतैष्यतिथयःशुक्लेऽसितार्धक्रमा

तद्वचन्द्रशरोनखैर० विभजितःस्यादंशपूर्वःस्फुटः ॥१॥

मासस्यप्रथमचरणेऽथवान्त्यचरणेऽर्थान्छुक्ताष्टम्याः प्राक्कृष्णा
ष्टम्याउपरियस्मिन्नपीष्टेदिनेचंद्रशृङ्गोन्नतिर्विधेयतेज्ञातुमभीष्टातस्मिन्शु
क्लपक्षेऽस्तकालिकः कृष्णपक्षेत्वौदयकालिकः सूर्यश्चन्द्रश्चमावयवागतै
ष्यतिथयः कार्योऽर्थान्छुक्लपक्षगततिथयः कृष्णपक्षेत्वैष्यतिथयः
सावयवःकार्यस्तद्वचंद्रशरोनखभक्तःसंजातोऽंशपूर्वस्फुटशरःस्यादिति ।

उदा०। शके १८३० कार्तिक शुदि १ गुरुवासरेश्रीकराच्यां
रुयास्तकालेचन्द्रस्ययावत्प्रमाणंशृङ्गोन्नतं दृश्यतेतद्वदः । अतएवास्मि
न्दिनेसूर्यास्तकालिकः स्पष्टोऽर्कः ६।१३।२२।११ रवेः स्पष्टागतिः
६०।४ चन्द्रदर्शनकर्मयोग्यः स्फुटश्चंद्रः ६।२६।४।१० विधोः
स्पष्टागतिः ८६।४।३६ अस्माद् “ भक्ताव्यर्काविरो ” रित्यादिना

सावयवागततिथयः १ घ. ३ प. ३४ विधोः स्फुटशरौगुलादिस्त
रः ८५।२४ नखैर्विंशतिभिर्भक्तः संजातथन्द्रशरौशादिर्दक्षिणः ४
१६।१२।

इ० शा० तार्धेनसूर्याद्वाचन्द्रकरणम् ।

सूर्यमास्तिथयोंशकाःस्फुटतराःस्युस्तद्युतोवर्जितः
शुक्लेकृष्णदलेक्रमाद्दिनकरःसस्याद्विधुर्वास्फुटः ॥

उदा०। सावयवागततिथयः १ घ ३ प. ३४ सूर्यैर्गुणिताजातौ
शादिः स्फुटाः १२।४२।४८ अनेनशुक्लपक्षत्वात्स्पष्टार्को ६।१३।
५२।११ युतोजातः स्फुटतरोवाचन्द्रः ६।२६।३४।५९।

इ० शा० तार्धेनसंस्कृताःस्फुटाःक्रातिः ।

साक्रान्तिःशरसंस्कृताविधुभवाःपङ्क्ताद्वयसूर्यापमै
श्रार्कौनाब्जभुजज्यकाऽक्षगुणितात्रिज्योद्धृतैःसंस्कृताः२

उदा०। सायन २२।३७।५२ चन्द्रः ७।१९।१८।२ अस्यदक्षि
णाः क्रान्तिरंशादि १७।३२ चन्द्रशरौशादिर्याम्यः ४।१६ अनेन
संस्कृताजातादक्षिणाः क्रान्तिरंशादिः २१।४।

सपद्मसायनसूर्यस्य १।६।१० क्रान्तिरंशादिहत्तराः१३।४७।

सूर्योनचन्द्रस्य ०।१२।१३ दोर्ज्या ३६।३७ अक्षांशे २४।५०
गुणिता ६५९।१९ त्रिभज्याभक्तफलमंशादि ५।३० इदमक्षांशवशा
दक्षिणः ।

अनयोर्द्वयोः क्रान्तिफलयोः शरसंस्कृताः यादक्षिणाः क्रान्तिः
२१।४८ सामंस्कृताथेत्सर्वसंस्कारशुद्धादक्षिणाः स्फुटतराः क्रान्ति
रंशादिः १३।३६।

इ० शा० तार्धेनवलनसितयोरानयनम् ।

तिथ्यानेत्रहर्तृताङ्गलमुखं पंस्कारदिक्तोऽन्यदि
वस्यष्टस्याद्वलनंसितञ्चतिथयःस्वेष्टंशकोनंस्फुटम् ॥

उदा० स्फुटसंस्कृतक्रान्तिर्याम्या १३।२६ द्विगुणितसावयव
तिथ्या २।७।८ भक्तलब्धमंगुलादिर्वलन ६।२५ मिदंसंस्कारदिक्तो
विलोम । मतःसंस्कारदिशोयाम्यस्तेनात्रवलनमुत्तराशम् ।

अथसावयवतिथयः १ घ. ४ प. ३४ स्वकीयेष्टवंशफलेन ०।
१२।४३ हीनंजातंसितं (शुक्ल) प्रमाणमंगुलादिः ०।५१।

इ० शा० तार्धेनचन्द्रस्यनतोन्नतशृंगज्ञानम् ।

याकाष्टावलनस्यसोन्नतमथान्यस्यानतंस्याद्विधोः
किंस्यादैपरिलेखतोऽत्रवलनैस्तुल्यांगुलैःशृङ्गकम् ॥३॥

वलनस्ययाकाष्टा (दिक्) तस्यांचन्द्रस्यशृंगोन्नतत्व । मन्यस्यां
दिशिचन्द्रस्यशृंगंनतंस्याद् । वलनैस्तुल्यांगुलैः शृंगाच्यपरिमाणंज्ञेय ।
मत्रपरिलेखतःकिंसाध्यंकिमर्थजडबुद्धिःकर्तव्यमितिभावः ।

इतिश्रीलक्ष्मिपदचतसूरिसूनुनाडुंगर्मिशर्मणाविरचिते
श्रीग्रहभवनपथेस्वकृतोदाहरणेशृंगोन्नत्याधिकारोऽष्टमः ।

आदितः श्लो. ११०

अथयुत्यधिकारः । (Planetary Conjunction)

ग्रानेटरी कन्जंशन्

यौग्रहौराश्यंशसमौकदाभवतइतिसंवत्सरपट स्थग्रहेभ्योविज्ञाय
तदिनभवौतौग्रहौसमुक्तिरौस्फुटौयुत्यर्थमुक्तवदादौविधेयौ ।

सावयवागततिथयः १ घ. ३ प. ३४ विधोः स्फुटशरौगुलादिस्तरः ८५।२४ नखौर्वशतिभिर्भक्तः संजातश्चन्द्रशरौशादिर्दक्षिणः ४ १६।१२।

इ० शा० तार्धेनसूर्याद्वाचन्द्रकरणम् ।

सूर्यघास्तिथयोंशकाःस्फुटतराःस्युस्तद्युतोवर्जितः
शुक्लेकृष्णदलेक्रमादिनकरःसस्याद्विधुर्वास्फुटः ॥

उदा०। सावयवागततिथयः १ घ ३ प. ३४ सूर्यैर्गुणिताजातौ
शादिः स्फुटाः १२।४२।४८ अनेनशुक्लपक्षत्वात्स्पष्टार्को ६।१३।
५२।११ युतोजातः स्फुटतरोवाचंद्रः ६।२६।३४।५९।

इ० शा० तार्धेनसंस्कृताःस्फुटाःक्रातिः ।

साक्रान्तिःशरसंस्कृताविधुभवाःपङ्माद्वयसूर्यापमै
श्चाकौनाञ्जभुजज्यकाऽश्वगुणितात्रिज्योद्धृतैःसंस्कृताः२

उदा०। सायन २२।३७।५२ चन्द्रः ७।१९।१८।२ अस्यदक्षि
णाः क्रान्तिरंशादि १७।३२ चन्द्रशरौशादिर्याम्यः ५।१६ अनेन
संस्कृताजातादक्षिणाः क्रान्तिरंशादिः २१।४८।

सपद्मसायनसूर्यस्य ५।६।१० क्रान्तिरंशादिरुत्तराः११।४२।

सूर्योनचन्द्रस्य ०।१२।१३ दोर्ज्या ३६।३७ अक्षांशे २४।५०
गुणिता ६५९।१९ त्रिभज्याभक्तंफलमंशादि ५।३० इदमक्षांशवशा
दक्षिणः ।

अनयोर्द्वयोः क्रान्तिफलयोः शरसंस्कृताः यादक्षिणाः क्रान्तिः
२१।४८ सामंस्कृताथेत्सर्वसंस्कारशुद्धादक्षिणाः स्फुटतराः क्रान्ति
रंशादिः १३।१६।

इ० शा० तार्धेनवलनसितयोरानयनम् ।

तिथ्यानेत्रहैर्द्वेताङ्गलमुखं संस्कारदिक्तोऽन्यदि
कस्यष्टस्याद्वलनंसितञ्चतिथयःस्वेष्ट्वंशकोनंस्फुटम् ॥

उदा०। स्फुटसंस्कृतक्रान्तिर्याम्या १३।२६ द्विगुणितसावयव
तिथ्या २।७।८ भक्तलब्धमंगुलादिर्वलन ६।२५ मिदंसंस्कारदिक्तो
विलोम । मतःसंस्कारादिशोयाम्यस्तेनात्रवलनमुत्तराशम् ।

अथसावयवतिथयः १ घ. ४ प. ३४ स्वकीयेष्ट्वंशफलेन ०।
१२।४३ हीनंजातंसितं (शुक्ल) प्रमाणमंगुलादिः ०।५१।

इ० शा० तार्धेनचन्द्रस्यनतोन्नतशृंगज्ञानम् ।

याकाष्टावलनस्यसोन्नतमथान्यस्यानतंस्याद्विधोः
किंस्याद्वैपरिलेखतोऽत्रवलनैस्तुल्यांगुलैःशृङ्गकम् ॥३॥

वलनस्ययाकाष्टा (दिक्) तस्यांचन्द्रस्यशृंगोन्नतत्व । मन्यस्यां
दिशिचन्द्रस्यशृंगनतंस्याद् । वलनैस्तुल्यांगुलैः शृंगाच्यपरिमाणंज्ञेय ।
मत्रपरिलेखतःकिंसाध्यंकिमर्थजडबुद्धिःकर्तव्यमितिभावः ।

इतिश्रीलक्ष्मिदत्तसूरिसूनुनाडुंगर्गिशर्मणाविरचिते
श्रीग्रहभवनपथेस्वकृतोदाहरणेशृंगोन्नत्याधिकारोऽष्टमः ।

आदितः श्लो. ११०

अथपुत्यधिकारः । (Planetary Conjunction)

पुनेटरी कन्जंशन

यौग्रहौराश्यंशसमौकदाभवतइतिसंवत्सरपट् स्थग्रहोभ्योविज्ञाय
तदिनभवौतौग्रहौसभुक्तिरौस्फुटौपुत्यर्थमुक्तवदादौविधेयौ ।

उदा०। एवंशकवर्षे १८२८ वैशाखशुक्ल १३ रविवासरेसं
चालितादिदृश्यसंवत्सरपटे (पंचांगे) भौमशुक्रौराश्यंशसमोदृश्यते
ऽतएतद्दिनासन्नशुक्रभौमयोर्युतिर्भवतीतिमनासिप्रकल्प्यगणितंक्रियते।

उक्तशकाब्दस्यग्रन्थशकाब्दात्पाक्तनत्वाद्ग्रन्थसमाप्तावुक्तया
त्याप्रागर्हणमानयेदिति ।

सूर्यघ्नःशकहीन । इत्यादिनोक्तशकवर्षेमाग्रन्थगताद्वाः ५ अ
र्हणश्च १७२०।

न्यभ्राद्रचंशगणः । इत्यादिनादिनगणभवरविः १०।२४।१४।
२६ भौमः ७।८। । १३ एवंदिनगणभवशुक्रश्च ११।१७।५।५४।

ग्रंथाब्दात्पूर्वतःस्या । दित्यर्कक्षेत्रको ११।१४।४१।० दिनगणो
त्थरविणा १०।२४।१४।२६ रहितोजातोऽभीष्टदिवशेऽवत्यांमध्यमा
कोदयेमध्यमरविः ०।२०।२६।३४ भौमश्च १।१५।१२।४७ एवंशु
क्रः २।११।४१।६।

रेखाग्रामविशेषे । तिदेशांतरमंस्कारशुद्धः रविः ०।२०।२७।
५७ भौमश्च १।१५।१३।३३ एवंशुक्रः २।११।४३।२१।

व्यंष्ट्रंकाद्रिलया । इतिरवेः स्फुटमंदोच्चम् २।१८।४४।० भौम
मन्दोच्चम् ४।११।४३।४० शुक्रमन्दोच्चं च ९।१८।०।०

मन्दोच्चं ग्रहवर्जित । मितिरविमन्दकेंद्रम् १।२८।१६।३ अस्य
कोटिज्या ६३।२ भुजज्या च १०।१५६। एवंभौममन्दकेंद्रं २।२६।
३०।७ अस्यकोटिज्या ७।१७ भुजज्या ११.९।३५ तथैवंशुक्रमन्दके
न्द्रम् ७।६।१६।३९ अस्यकोटिज्या ९६।४२। भुजज्या च ७।१०

सूर्यातिमद्धरसा । इतिरवेर्मृदुहरः ६२४ भौमहरः ११३ भृगो
हरश्च १४९६।

सार्धत्रीन्दुमित । रितिरवेर्गुणः १२ भौमशुक्रयोर्गुणश्च १३।

सूर्यात्कोटिभुजज्यको । इतिकोटिज्यानिजकेन्द्रजे । त्याभ्यांसा
धितोरवेः स्फुटहरः ६३०११४ भौमस्फुटहरः ११३१४७ एवंभृगोः
स्फुटहरश्च १४८५१५०।

कोज्याभौममृदो । रितिभौममंदकेन्द्रम्यकोटिज्या ७११४ भौम
मंदकेन्द्रमकरादिपद्मेस्थितत्वाद्धिगुणकोटिज्योन्मिताविलिप्तिका १४
भौम १।१५१३३४ धनंजातंसर्वसंस्कारशुद्धोभौम १।१५१३३
४८ एवंनखाविलिप्ता २० न्वितोऽर्कोजातोरवेः ०।२०।२८।१७।

दिग्भ्रमेन्द्रभुजज्यका । इतिरवेर्मंदफलमंशादि १।३७।२ धनं
स्पष्टोऽर्क ०।२०।५११९ एवंभौममन्दफलं १०।३२।२८ धनंमंदस्प
ष्टोभौमः १।२५।४६।१५ तथैवंशुक्रमन्दफलमृणात्मकमंशादि ०।२८।
४० मन्दस्पष्टोभृगुः २।११।१४।४१।

मार्तण्डायनयुक्तदो । रित्ययनांशे २२।३१।१ युक्तोऽर्कः १।
१४।३७।२० अस्माच्चरपलानि ७६ ऋणंचरसंस्कारशुद्धोमन्दस्पष्टो
ऽर्कः ०।२२।४।३।

सूर्यात्कोशे । तिरवेः स्पष्टागतिः ५८।४ भौमस्यमन्दस्पष्टाग
तिः ३०।२९ एवंभृगोर्मंदस्पष्टागतिः ९७।१२।

शैलाग्निद्विशरेन्दव । रितिरेवेः कक्षाकर्णः १०० भौमकक्षाकर्णः
१५२।२२ भृगोश्चकक्षाकर्णः ७२।२० “ सूर्यस्याब्धिपिता ” इति
रवेर्मंदपरज्या ४ भौमस्यमन्दपरज्या २२।२० भृगोश्चमंदपरज्या २
“ कोटिज्यापरजीवयो ” रितिभौममंदकर्णः २२२।४९ भृगोर्मन्द
कर्णश्च ११८।२१ एवंरवेर्मन्दकर्णः १२२।० “ यत्त्रिज्यामृदुकर्ण
यो ” इति । “ कोटिज्यामृदुजा ” इत्याभ्यांरवेश्युत्पंशाः ०।५०
धनंरवेः स्फुटमन्दकर्णः १००।५० भौमच्युत्पंशा १।४७ धनंभौम
स्यस्फुटमन्दकर्णः १५४।९ एवंभृगोश्च्युत्पंशा ०।३० ऋणंभृगोः
स्फुटमंदकर्णः ७१।५०।

स्पष्टार्कःस्फुटमेचरेणे । तिभौमशीघ्रकेन्द्रम् १०।२६।१५।५०
भुजज्या ६६।३२ कोटिज्या ९०।४० शीघ्रकर्णः १९०।२२ अ-
स्माद्भौमशीघ्रफलम् १३।१४।३० ऋणात्मकमनेनमंदस्पष्टोभौमः
१।२५।४६।१५ संस्कृतोजातःशीघ्रस्पष्टोभौमः १।१२।३१।४५।

एवंभृगोः शीघ्रकेन्द्रम् १०'१०।४९।२२ अस्यभुजज्या ९०।
४४ कोटिज्या ७८।२४ अस्माच्छीघ्रकर्णः १८८।२६ शीघ्रफलम्
२०।२३।२६ ऋणंपरंशुक्रफलन्वाद्धिपरीतंघनात्मकमनेनसंस्कृतोमंद
स्पष्टोऽर्को ०।२२।४।३ जातःशीघ्रस्पष्टोभृगुः १।१२।२७।२९।

द्वयव्यंगेमे । तिभौमगुणांक ६ घनं । भृगोर्गुणांकाश्च २०
घनात्मकम् ।

षट्पाल्पाशुजे । तिभौमसमांतरमृणात्मकं १।२२ भृगोश्चसमांत
रमृणात्मकं ०।३९।

निघ्नःखेटममांतरेणे । तिभौमसूक्ष्मकलभंशादि ०।१।३० घन
मनेनसंस्कृतः शीघ्रसाष्टोभौमो १।१२।३१।४५ जातोभूमध्यस्फुटत
रोभौमः १।१२।३३।१५ एवंभृगोः सूक्ष्मशीघ्रफलमंशादि ०।१३।
४८ ऋणमनेनसंस्कृतः शीघ्रस्पष्टोभृगु १।१२।२७।२९ जातोभूमध्य
स्फुटतरोभृगुः १।१२।१३।४१।

यत्सूक्ष्माशुफलेने । तिभौमस्फुटादिनगतिः ४१।९ मार्गाः ।
एवंभृगोःस्फुटादिनगतिः ७३।२० मार्गाः ।

यःशीघ्रश्रवण । त्रितिभौममध्यमशीघ्रकर्णः २४१।४३ भृगोर्म
ध्यमशीघ्रकर्णश्च १५७।२ “ केन्द्रंस्वाशुफल ” मितिसंस्कृतभौमशी
घ्रकर्णः २४३।३९ भृगोश्चसंस्कृतशीघ्रकर्णः १५८।४२ “ कार्यस्वा
शुफलेने ” तिभौमस्यभूमध्यस्फुटशीघ्रकर्णः २४४।१६ एवंभृगोश्च
भूमध्यस्फुटशीघ्रकर्णः १५७।२९।

इ० शा० तार्धेनग्रहाणां विवानि ।

(Planets shadow orb)

(प्लानेट्स सॅडो आर्ब)

भौमाभ्रश्रवणैः रसाक्षकृतमिताक्षकीशाः १११ खगाः ९

खग्रहा ९०

भक्तं स्यात्क्रमशो गुलादिकतनुर्भौमादिना के स दाम् ॥

उदा०। अत्र तौमविम्बपंगुलं ६ भौगभूकर्णेन २४४ भक्तं लब्धं विम्बपंगुलादि ०।१ एवं भृगोर्विम्बं ९ भृगुभूकर्णेन १५७ भक्तं लब्धं भृगोर्विम्बपंगुलादि ०।३।

इ० शा० तार्धेनग्रहाणां कुजलम्बनानि ।

(Horizontal parallax of the planets)

(हॉरिजन्टल पैरेलेक्स ऑफ़ थ्री प्लानेट्स)

तद्वत्पञ्चमिताः कुकर्णविल्लता भौमाच्चतुलम्बनं
स्यात्तद्वद्ग्रहयोर्वियोगकलिकाभुक्तयन्तरेणोद्धृता ॥१॥

उदा०। एवमत्र पंचमिता ५ भौमभूकर्णेन २४४ भक्तं जातं भौमस्य भूलम्बनपंगुलादि ०।१ एवं भृगोर्भूकर्णेन १५७ भक्तं लब्धं भृगोर्भूलम्बनपंगुलादि ०।२।

एवमूक्तोपदिष्टभूमध्यः स्फुटभौमः १।१२।३३।१५ शुक्रश्च १।१२।३१।४१ अनयोरन्तरं कलादि १९।३४ मार्गा भौमगतिः ४१।९ मार्गाः शुक्रगतिः ७३।५० अनयोरन्तरेण ३२।४१ भक्तदिनादि ०।३५।५१।

३० शा० तेनयुतेर्गतैप्यकालानयनम् ।

वक्रैः खचरो यदा भवति वैभुक्त्यैक्यलब्धैर्दिनै
वक्रैश्च खचरोऽल्पकोऽल्पगतिकोऽल्पो वा गता स्याद्युतिः ॥
पुष्टैश्च खगोऽथवाऽल्पजवको गम्यायुतिः स्यात्तदा
द्वौ चेद्भग्नगतौ तदा बुधवरैस्साद्विलोमं तथा ॥ २ ॥

यदितयोरेकवक्त्रा तदा भुक्त्यैक्येन भक्ता आसंदिनादिकं स्यात् ।
तत्र यो वक्त्राग्रहसमाग्रादल्पोऽथवा योऽल्पगतिकोऽग्रहः सोऽधिकभु
क्तिखचरादल्पस्तदालब्धैर्दिनैर्पातायतिः स्यात् । यच्च वक्रखगोमा
र्गखचरादधिकेऽथवाऽल्पजवको (गतिको) ग्रहेषुष्टेन दागम्यायुतिः
स्यात् । अथ चेद्द्वौ खगौ वक्रगतौ तदाऽस्माद्विलोमं बुधवरैस्तथा स्या
दर्धादल्पभुक्तिर्यद्युनस्तद्वैष्या । यद्यधिकास्तदा पातायुतिरिति वेदि
तन्यम् ।

अत्रोदाहरणेऽल्पभुक्तिको भौमोऽधिकभुक्तेः शुक्रादधिकस्तेनाप्त
विनादिभिर्गम्यायुतिर्भवेदतो वैशाखशुक्ल १३ रविवासरे स्पष्टार्थोऽप्या
हृतकालघट्यादि ३५।५४ ममये शुक्रभौमयोर्युतिः स्यादिति सिद्धम् ।

३० स्वधराच्छन्दसायुतेर्याम्योत्तरान्तरं भेदयोगं चाह ।

चाल्योखेटोसमौस्तः खगयुतिदिवमैर्ग्लोशरुच्यंशनत्या
संस्कार्योऽत्र ग्रहोऽप्येष्टदिशि ममदिशोऽस्त्वल्पवाणोऽपरस्याम्
एकान्याशौ यदेष्टविरहितमहितोऽवेष्टमध्येन्तर्गस्या
भेदो मानेक्यखण्डादिहलघुनिनदाऽल्पं हि किंलम्पनाद्यम् १

ग्रहयुतेर्येदिवसाः समागतास्तैर्दिवसैः स्वगत्याग्रहौचालयौतौरा
श्याद्यवयवेनसमौस्तः। अत्रतयोर्वाणयोर्मध्ये“कल्प्योऽर्कोर्मार्गयोर्यो”
रितिवक्षमाणकल्पनयाऽऽनीतयाचन्द्रशरः मूर्यग्रहणोक्तरीत्याकृतया
त्र्यंशनत्याननितृतीयांशेनसंस्कार्योग्रहौखशरदिशौज्ञेयौ । यस्यग्रह
स्योत्तरशरः सग्रहउत्तरस्यां । यस्यदक्षिणशरःसदक्षिणस्यामिति ।

द्वयोः शरयोः समदिशोः संतोयोऽल्पवाणकोग्रहसोऽधिकशरग्र
हादन्यदिशिज्ञेय । यपूग्रहयोः शरौयदाद्वावप्येकदिशौतदानयोरन्तर
ङ्कार्यम् । यदाभिन्नादिशौतदातयोर्योगोग्रहयोर्मध्येतदक्षिणोत्तरमन्तर
मंगुलात्मकंस्यात् ।

इहशरांतरेग्रहयोर्मनैक्यखण्डाल्लघुन्यल्पेसतिग्रहविम्बयोर्भेदः
स्यात्तदासूर्यग्रहणवदल्पंलम्बनाद्यमत्रकिंकर्तव्यमलाविम्बत्वात्स्पर्शा
दिनोपलभ्यतएवअतोलम्बनादिजहकर्मकिर्मथकार्यमितिभावः ।

इ० स्रग्धराछन्दसार्धेननत्यर्थैरविचन्द्रकल्पना ।

कल्प्योऽर्कोर्मार्गयोर्योमृदुगतिखचरोऽन्योविधुश्चाप्यनृज्वो
र्व्यस्तंवक्रोऽथसूर्यःसच्चभवतियतोऽर्काद्विधुःसाशराशाः ॥

उभयोर्मार्गग्रहयोर्मध्येयोमृदुगतिखचरोमदगतिकोग्रहः सरविः
प्रकल्प्योऽन्योशीघ्रगतिकोग्रहः सश्चन्द्रःप्रकल्प्य । आयाप्यनृज्वोरुभ
योर्विक्रिणोर्व्यस्तमितियेस्तुशीघ्रगतिकोरविरन्यश्चन्द्रः प्रकल्प्यः । अ
थचायोवक्रौग्रहसशीघ्रोवापमंदोवासरविश्चान्यश्चन्द्रः प्रकल्प्यः । एवं
कल्पयित्वाकल्पितार्कात्कल्पितोविधुर्यत्रयस्यांदिशिउत्तरतोदक्षिण
तोवाव्यवस्थितः सादिक्शरस्यज्ञेया । यस्तुसूर्यः सछाद्यश्चन्द्रच्छा
दकइति ।

उदा० पूर्वागतयुतेर्गम्यदिनादिभिः ०।३२।५१ “ निघ्राखेट
गतिर्गतेष्वष्टिका ” इत्यादेनाचालितोजातः समकलभौमः १।

१२५७५० शुक्रश्च ११२५७५०।

अथशरंसाधनार्थगुतेर्गम्यदिनादि ०३५५१ भौममंदस्पष्टग
त्या ३०।२९ चालितस्तान्कालिकमंदस्पष्टोभौमः १।२६।४।२८
एवंशुक्रश्च २।१।१।१।५१।

भौमाद्विधिलब्धविरामदहना । इतिभौमपातः १।१।३।८।५ शु
क्रपातश्च १०६।४३।२५ “ मंदस्पष्टखग ” रितिसपातमंदस्पष्टोभौ
मः ०।२९।४।२।३३ अस्मान्निजशरोङ्गुलादि १।८।२० मन्दकर्णेन
१५४।९ गुणितं २८२६५ भौमभूकर्णेन २४४।१६ भक्तलब्धभौम
स्यस्फुटशरोङ्गुलादिरुत्तरः ११।३५। एवंसपातमन्दस्पष्टोभृगुः ०।
१।८।२६।१६ अस्मान्निजशरोङ्गुलादि २१।५२ अस्माज्जातोभृगोः
स्फुटशरोङ्गुलादि ९।५८ रुत्तरः ।

अत्रमन्दगतितो गैमः सपरवदिः शीघ्रगतिकोभृगुः सचचंद्रः
प्रकल्पधन्द्रशरोनत्यामंस्कृतः स्फुटशरः कार्यः । परमस्मिन्नुदाहर
णेभौमशुक्रयोः परलम्बनयोरंतगंगुलादिकम्य ०।१ अत्यल्पत्वान्न
तिसंस्कारोऽप्युपेयगीयत्वेन गैमसरोङ्गुलादिरुत्तरः १।१।३५ शुक्रश्च
रश्मांगुलादिरुत्तरः ९।२८ अनयोःशरयोर्दिकसाम्यत्वादल्पशरोभृगुः
सोन्यदिवस्शोभेयोऽर्थाभ्रदोमरुदिक्स्थोऽृगुर्दक्षिणस्थोऽक्षेयोद्वयोःशरयो
रंतसंसंज्ञानः स्फुटशरोङ्गुलादिरुत्तरः १।३७ एतावत्यन्तरेऽर्थात्सार्धं
कांगुलांनरेभामादक्षिणस्थोभृगुर्भवेदितिसिद्धम् ।

अथ गैमविम्बमङ्गुलादि ०।१ शुक्रविम्बचांगुलादि ०।३ अन
योर्गैमार्थजातमानैक्यखण्डमङ्गुलादि ०।२ अस्माच्छरो १।३७ न
जातोग्रामः । परमस्मिन्नुदाहरणेमानैक्यखण्डाच्छरोननजाततेनात्र
ग्रासाभावोऽतःशुक्र गैमयोर्गुतिनम्पातिकन्तुनयोः केवलसार्धकाङ्गुलां
तरेनिकटगुतिः स्यादितिकल्पितम् ।

अथरविखचरयुतिः ।

बुधशुक्रावर्केणसहसमकलावस्थायांवक्रगत्याप्रायेणत्राणांतरेण गच्छतः । कदाचिद्वाणस्याभावेनाल्पत्वेनवाऽर्कविम्बसंक्रामत । स्त तयोः सङ्क्रमणत्रिगद्यते ।

बुधस्यैकस्मादन्यत्सङ्क्रमणंसप्तभिस्त्रयोदशभिर्वाब्दैर्भवति । भृगोस्त्वष्ट्रभिर्द्वाविंशोत्तरशतेनततोऽष्टभिः पंचोत्तरशतेनचाष्टभिर्द्वाविंशोत्तरशतेनाव्देनभवतिक्रमेण । तदुक्तमद्रचितखेटमार्गे । “ विश्वे १३ नैर्गै ७ र्वत्सरकैर्बुधस्यैकस्मात्परंसङ्क्रमणं किलास्ति ॥ तथैवशुक्रस्यगजै ८ द्विसूर्ये १२२ गजै ८ शराभ्रेन्दुमितैः १०५ क्रमेण ॥ ” इति ।

उदा०। शके १७९६ मार्गशीर्षशुक्ल १ (प्रतिपदि) बुधवास रेपूर्वाद्देनवघटिकात्मकेषुसूर्यशुक्रयोरन्तर्योगोनामार्कविम्बेमंक्रमच्छुक्रस्यकृष्णविंशमखिलेभारताब्देऽवलोकित । मतोऽस्यविरलदृष्टवमत्कृतस्योज्जायिन्यांस्पर्शादिकालान्समाचक्ष्व ।

उक्तशकाब्दस्यग्रन्थशकाब्दान्मःक्तनत्वाऽंथसमाप्ताबुक्तयागीत्यामागर्हणमानयेत् । अयोक्तेशकवर्षेभ्यःग्रन्थगतान्वा ३७ उक्तेविंशेमागर्हणः १३२६०। अस्माज्जातोऽवन्त्यामध्यमार्कोदयेमध्यमरविः ७।२५।३०।३५। शुक्रश्च १।२५।१७।५९।

अथेष्टघट्या ९ चालितोमध्यमोऽर्कः ७।२५।३९।२८ शुक्रश्च १।२५।३२।२४ एवंमंदस्पष्टोऽर्कः ७।२४।५३।३४ रवेः स्पष्टागतिः ६०।५९। मन्दस्पष्टोभृगु १।२४।५४।० भृगोर्मंदस्पष्टागतिः ९६।५७।

रवेःस्फुटच्युत्यंशाऋणात्मकाः १।३४ रवेःस्फुटमन्दकर्णः ९८। २६ एवमृणात्मकाभृगोश्च्युत्यंशा ०।२० भृगोःस्फुटमंदकर्णः ७१।५६।

भृगोः शीघ्रकेन्द्रम् ५।२९।५९।३४ अस्पृजज्या ०।१ कोटि ज्या १२० भृगोः शीघ्रकर्णः ३३।८६ अस्माद्भृगोः शीघ्रफळम् ०।

१।० धनं । परं “ बुधशुक्रयोफलमिवं व्यस्तस्फुटार्केस्फुट ” स्तेन
व्यस्तविलोमफलमृणमनेन संस्कृतो मन्दस्फुटार्को ७।२४।५३।३४
जातः शीघ्रफलमंस्कृतो भृगुः ७।२४।५२।३४।

भृगोर्गुणः ०।५ ऋणं । भृगोसमान्तरंधनं १।८ अस्माभृगोः
सूक्ष्माशुफलमंशादि ०।०।२ ऋणमनेन संस्कृतः शीघ्रफलमंस्कृतो भृगु
जातः स्फुटस्पष्टतरो वा भूमध्यस्फुटो भृगुः ७।२।५२।३२ भृगोर्वक्रागतिः
३६।१

भृगोर्मध्यमशीघ्रकर्णः २७।४३ भृगोः स्फुटशीघ्रकर्णो नाम भृगो
भूमध्यस्फुटशीघ्रकर्णः २६।२९।

भौमाभृद्वधवण । रितिभृगुविवमंगुलादि ०।२१ भृगोः कुजलम्ब
नमंगुलादि ०।११ । “ सप्तेपूनाकभुक्ते ” रितिरविविम्बमङ्गुलादि
१०।५४।

शुक्रपरलम्बनं नाम कुजलम्बनम् ०।११ रविलम्बनन्तु सर्वदाशू
न्य ०।० मनयोरन्तरं संजातस्फुटतरं कुजलम्बनं नाम भूलम्बनमङ्गुला
दि ०।११।

“ स्यात्तद्दृष्टयोर्वियोगकलिका । इति नवघटीभवस्पष्टार्कः
७।२४।५३।३४ भूमध्यस्फुटो भृगुः ७।२४।५२।३२ अनयोरन्तरम्
०।०।१।२ अस्य कला १।२ भुक्त्यन्तरेण भक्तं । परमस्मिन्नुवाहरणे
त्वेकः शुक्रो वक्रत्वाद् द्विशुक्रयोर्भुक्त्यैव कयेन भक्तं लब्धं दिनादि ०।०।३८
अत्रालयभुक्तिकः शुक्रोऽधिकभुक्तेः सूर्यादूनत्वाच्च वक्रः शुक्रोऽल्पभु
क्तित्वाद्दनायुतिस्तेन मार्गशीर्षशुक्रप्रतिपदि १ । बुधवासरे नवघटी
मिते संस्कृतो जातो मध्ययुतिसमयो घट्यादि ८।२०।

चाल्यौखेटौसर्मास्त । रितिगतनाडिकाभि ०।३८ चालितः स
मकलशुक्रोऽर्कश्च ७।२४।५२।५६ एवं भृगोर्मन्दस्पष्टगत्या ९६।५७
चालितो मन्दस्पष्टो भृगुः १।२४।५२।५९।

मंदस्पष्टखगः । इतिसपातमद्गस्पष्टभृगु ०।१।२६।१६ अस्माभि
जशरोद्गुलादि १।४१ भृगोःस्फुटमन्दकर्णेन ७।१।५६ गुणितं १२०।
२५ भृगोर्भुकर्णेन २६।२९ भक्तलब्धभृगोः स्फुटशरोद्गुलादिरुत्तरः
४।३२।

मन्यमोदयरवेर्भागा । इतिरवेरौदयिकविपुवपलौघः २५७५।
५८ अस्मात्तात्कालिकरवेर्विपुवपलौघः ३०७९।२२ मध्यविपुवप
लौघश्च २१७९।२२ अस्मान्मध्यविपुवान्मध्यलग्नम् ७।१०।१०।

तन्मध्याङ्गभवापमाक्षलवयो । रितिमध्यलग्नस्यक्रांतिर्दक्षिणा
१।४।५२ याम्यैः पलांशैः २४।५० संस्कृताजाताऽस्फुटांशायाम्या
३९।४२ अस्यज्या ७६।३३।

वित्रिममध्यलग्नस्य ४।१०।१० ह्युज्यानामक्रांतिः कोटिज्या
१।१५।५० अस्मान्नतांशज्या ७३।५३ अस्फुटांशदिशोर्याम्या ।

कल्प्योऽर्कोर्मागैर्योर्यो । रित्यत्रवक्रगतिकोभृगुः सएवरविः शी
घ्रगतिकोऽर्कः सएवचंद्रः प्रकल्प्य । अथसूर्यशराभावात्सर्वदाराविश
रः शून्यमितिप्रकल्प्योऽतः कल्पितचंद्रशरोद्गुलादि ०।०।

दृग्जीवापरलम्बनेनगुणिता । इतिनतांशज्या ७३।५३ भृगोः
स्फुटपरलम्बनेन ०।११ गुणिता १३।३३ व्योमान्धिभि ४० भक्ता
जातानतिकक्षादिर्याम्या ०।२०।

ग्लौशररूपंशनत्यासंस्कार्थ । इतियाम्यनतेस्तृतीयांशकेनांगुला
त्मकेन ०।७ कल्पितचंद्रशरः ०।० संस्कृतोजातचंद्रशरोद्गुलादिर्या
म्यः ०।७ भृगुशरोद्गुलादि ४।३९ अत्रकल्पितचंद्रशरोयाम्यस्तेनश
रोद्गुलादि ४।३९ र्याम्यः । “अर्काद्विद्युःमाशराशा” इति ।

इदा० स्रग्धरार्धेनयुतेर्मध्यकालः ।

पाताच्छुक्रोयदोर्ध्वोभवतिकिलनदात्रिप्रवाणस्यविश्वे

भौगैर्हीनःस्वकीयोऽस्फुटयुतिसमयोऽधःस्थितःस्वस्फुटः
स्यात् ॥ ४ ॥

उदा०। अत्रस्फुटशरोङ्गुलादिः ४।३९ त्रिगुणित १३।५७ स्वयो
दशभिर्भक्तफलंघटयात्मकसंस्कारः १।४ अत्रप्रकृतोदाहरेणुकस्यपा
ताभ्युत्पन्नतः स्थितत्वादयंसंस्कारः ऋणात्मकं । अतोमध्य तिका
लघटयादि ८।२४ ऋणात्मकेन १।४ संस्कारेणसंस्कृतोजातोमध्य
मार्कोदयेरविशुक्रयोर्युतेःस्फुटमध्यकालोघटयादि ७।१८

रविविम्बं १०।५४ भृगुर्विंबं ०।११ अनयोयोगार्थजातमानैक्य
खण्डमङ्गुलादि ५।३७ अस्मात्स्फुटशरो ४।३९ नंजातोग्रासोङ्गुलादि
०।४८।

द्विहचाच्छरात्पिहितपु । गितिचंद्रग्रहणोक्तवदस्मात्स्थितिघटया
दिः ६।०।

स्थित्यर्धहीनाधिकेस्यातामग्रहे । तिगणितागतयुतेः स्फुटमध्य
कालोघटयादि ७।१८ एकत्रस्थित्या ६।० रहितोजातोरविशुक्रयो
र्युतेर्गणितागतः स्थूलः स्पर्शकालघट्यादि १।१८ अन्यत्रस्थित्या
६।० युक्तोजातोरविशुक्रयोर्युतेर्गणितागतः स्थूलमोक्षकालघट्यादिः
१३।१८।

इ० पृथ्वीछन्दसरोहिर्णाशकटभेदसमयः ।

खरामकलिकाधिकस्त्रियुगभागतुल्ये ४३।१० ग्रहे
यदाऽस्यखशराङ्गुला ५० दधिरुदक्षिणाशःशरः ॥
सकोडुशकटंभिनत्तिरजनीश्वरःसर्वदा
पुनर्वसुभतोऽष्टभेषुयदिचेत्तमेसंस्थिते ॥ ५ ॥

सार्धत्रिचत्वारिंशदंशमितेग्रहेयदाऽस्यग्रहस्यभूमध्यस्फुटदक्षिण
 क्षरःपंचाशदंगुलेभ्योऽधिकः स्यात्तदासग्रहकोटुशकटंरोहिणीशकटं
 भिनतिनामभेत्स्यति । पुनर्वसुभतः पुनर्वसुनक्षत्रतोऽष्टमेष्वष्टनक्षत्रेषु
 स्थितेराहोचन्द्रः सर्वदारोहिणीशकटंनतिवशाब्धिद्यादिति ।

इतिश्रीलक्ष्मिदत्तसूरिसूनुनांदुर्गमिशर्मणाविरचिते
 श्रीग्रहभवनपथेस्वकृतोदाहणेग्रहयुत्यधिकारोनवगः ।

आदितः श्लो. ११७

इ० शा० तेनेस्वीनांमासनामानि ।

(Names of the months)

(नेमस् ऑफ धी मन्थ्स)

आदौजानुअरिश्चफेब्रुअरिकोमार्चस्तथेप्रीलक
 स्तस्मामैत्वथजूनसंज्ञकइतोजूलैतथाऽऽगस्तकः ॥

तत्सप्तम्बरआकटोवरइतोनाँवेम्बरोवैतत
 इस्वीनाञ्चडिसेम्बराह्वयइतिमासाभिधःकीर्तितः ॥१॥

इस्वीनांमासनामानि । यथाऽऽदौजानुअरि (January)
 फेब्रुअरि (February) तथा मार्च (March) एप्रील (April)
 तस्मान् मै (May) जून (June) इतोजूलै (July) तथा
 आगस्त (August) ततः सप्तम्बर (September) आँकटोवर
 (October) नाँवेम्बर (November) ततो डिसेम्बर (December)
 इतिमासाभिधः कीर्तितः

इ० शा० तेनजान्वरितोमासदिनौघः ।

तद्वजान्वरितोऽभ्र० मञ्जदहना ३१ गोक्षा ५९ विय
स्वेचराः ९०

खार्का १२० भूतिथयो १५१ वजकुञ्जरभुवो १८१
ऽर्कोष्ठा २१२ स्त्रिसिद्धा २४३ स्तथा ॥

रामाद्रयश्चिमिताः २७३ समुद्रखगुणा ३०४ वेदामि
रामाः ३१४ क्रमा

दारंभस्यदिनानितानिकुयुतान्यब्देप्लुतेमार्चतः ॥२॥

इ० शा० तार्धेनप्लुतवर्षज्ञानम् ।

(Leap year लीपइअर)

इस्यब्दयुग ४संलतंयदिभवेन्निःशेषकंस्यात्प्लुतं
निःशेषंनविभज्यतेखखयुगै ४०० नस्यात्प्लुतंतत्प्लुते ॥

यदिस्वीवर्षे (सनाब्दं) चतुर्भिर्निः शेषंविभज्यतेतद्वर्षेप्लुतसं
ज्ञकं (Leap लीप) भवति । इयंरीतिरांग्लदेशइस्वीशक १७५१
पर्यंतंप्रचचार । स्तदनन्तरमांग्लैर्नवीनरीतिः स्वीकृतो । प्लुताब्द
निर्णयेनवीनारीतावेकोविशेषोऽस्ति सोयथा ।

यच्छततमंवर्षचतुशत्यानिशेषंनविभज्यतेतद्वर्षे (प्राचीनरीत्या)
प्लुतसंज्ञकेऽपि (नवीनरीत्या) प्लुतसंज्ञकंवर्षे (Leap year लीपइअर)
नभवेदितिनियमः ।

यथाइस्वीशकाब्दा १६००।१७००। ८००।१९००।२०००चतुर्भिर्वि
भज्येतानिसर्वाणि (प्राचीनरीत्या) प्लुतसंज्ञकान्यपि (नवीनरीत्या)

श. १७००।१८००।१९०० वर्षाण्येतान्यप्लुताण्येव । यतस्तानि वर्षाणि चतुःशत्या ४०० वर्षैर्निःशेषं भक्तुं न शक्यते । श १६००।२००० एतेऽब्देऽभयपक्षयोः प्लुते एव ।

उदा०। अत्रेस्वीशकवर्ष १९११ चतुर्भिर्भक्तशेषः ३ निः शेषं न भवेदतद्दं प्लुतसंज्ञकं वर्षं न स्यादिति ।

प्लुतवर्षस्योदाहरणं । इस्वीशकवर्ष १९१२ चतुर्भिर्विभज्यशेषं ० निःशेषं लभ्यतेऽतद्दं प्लुतसंज्ञकं (leap लीप) वर्षं (year यी अर) स्यादितिसिद्धम् ।

इ० शा० तेनाभीष्टग्रंथाहर्गणादिस्विर्वर्षानयनम् ।

नागेभैः ८८ सहितः शराङ्गदहनै ३६५ रासो निजाहोगणो
लब्धं रुद्रनवेन्दु १९११ युक् स्फुटतरं स्यादिति स्ववर्षं हितत् ॥
निःशेषं यदि लभ्यते स्वस्वयुगै ४०० श्रैकोनितः शेषक
स्तद्वलब्धगुणा ३ न्विता विधिलवकेनाढ्यः स्तु शेषः स्फुटः ॥ ३ ॥

उदा०। अत्र शकवर्ष १८३५ भाद्रपदशुक्ल १५ चंद्रवासरेऽहर्ग
णः ८९९ नागेभैः ८८ सहितः ९८७ शराङ्गदहनै ३६५ भक्तं २
शेषं २५७ रुद्रनवेन्दुभि १९११ लब्धं युतं जातमिस्वीशकवर्ष १९१३
स्वस्वयुगै ४०० निःशेषं यदि लभ्यते तदा शेषमेकोनकार्यं । पुनर्लब्धं
२ त्रियुक्तं ५ अस्या विधिलवेन १ युक्तं शेषं २५७ जातजान्वरितः
स्फुटतरमिदं दिनौघः २५८ ।

इ० शा० तार्धेन स्वीलब्धवर्षस्य मासतारीखानयनं ।

एवं सिद्धदिनौघतो ह्युपनये ज्ञान्वारितो दर्शिता
निस्वीमासदिनान्यतः प्रकथयेन्मासं तथा तारीखाम्

उदा०। एवंसिद्धदिनौघः २५८ अस्मात्जान्वरीतः सप्तम्बरा
रंभदिनानि ३४३ विशोध्यशेषं १५ एवंजातोऽस्मिन्शक १८३५
वर्षेभाद्रपदशुक्ल १५ चन्द्रवासरेस्वीशकवर्ष १९१३ स्यसप्तम्ब
रमासस्यपञ्चदश (१५) तारीखाऽऽसीदितिसिद्धम् ।

इ० शा० तेनाभीष्टेस्वीतारीखस्य(तिथे)वारानयनं ।

(Calendar क्यालेंडर)

इत्स्यद्वाब्धिलवंविपादशतकाब्दयत्तयोरन्तरं
मासाहोगणयाततारिखनिजाब्दैस्तद्युतंसप्तब्दत् ॥
सूर्याच्छेषमितःस्वतारिखभवोवारोभवेचेत्प्लूतं
वर्षजान्वरिजश्रफेनुअरिजोवारःकुहीनस्तदा ॥ ५ ॥

उदा०। इस्वीशकवर्षे १०१३ सप्तम्बरपंचदशतारीखस्य [ति
थेः] वारोवद् ? ।

अत्रेस्वीशकवर्ष १९१३ अस्याब्धिलवं ४७८ तथेस्वीशकशता
ब्दाब्दं १९ विपादंचतुर्थोशेन ४ रहितं १५ द्वयोरन्तरं ४६३ अत्रा
भीष्टसप्तम्बरमासस्याहनिगण २४३ मासस्ययाततारीखसंख्या १४
इस्वीशकाब्दै १९१३ रेतैश्चयुक्तंजातं २६३३ सप्तभिर्भक्तंशेषं १ शून्यमितशेषस्वरविवारोपलक्षणत्वाल्लब्धंशेषं १ चन्द्रवासरंघोतयति ।
अतइस्वीशके १९१३ सप्तम्बरपञ्चदशतारिखस्यचन्द्रवासरोजात ।
इतिसिद्धम् ।

अयप्लुतवर्षस्योदाहरणम् । इस्वीशक १९१२ जान्वरी २८
तारीखस्यवारोवद् ? । अत्रेस्वीशकाब्दं १९१२ अस्याब्धिलवं
४७८ इस्वीशताब्दं १९ विपादं १५ द्वयोरन्तर ४६३ जान्वरिमा
सस्याहनिगणः ० याततारीखसंख्या २७ निजाब्दै १९१० रेतैश्च

युक्तं २४०२ सप्तभक्तशेषं १ परत्विधमब्दं प्लुतसंज्ञकत्वाच्छेषंकुहीनं
० तेनरविवाराद्गणनयाक्रमेणैस्वीशकवर्षे १९१२ जान्वरितारिख
२८ मितस्यराविवासरौ भविष्यतीति ।

इ० स्रग्धराछन्दसाग्रन्थशकात्प्रागहर्गणानयनम् ।

सूर्यघ्नः शाकहीनस्त्रिगुणधृतिमिता १८३३ श्रैत्रतोयातहीनो
ऽधोद्विघ्नात्कमि ३१ युक्तात्खनभनव ९० ० लवोनाच्छरांगा
६५ सयुक्तः ॥

खत्रि ३० भः शुक्लपक्षाद्गततिथिरहितोऽधः सुरा ३३ व्यात्रि
खाद्रयं ७० ३

शाब्वाद्दिदाङ्गा ६४ भक्तावमतिथिरहितः स्याद्गणः शुक्रतः
प्राक् ॥ ६ ॥

उदा०। शके १७९६ मार्गशीर्षशुक्ल १ बुधवासरेमातः काले
गताहर्गणमानय । त्रिगुणधृतिः १८३३ स्वशाकेन १७९६ हीनोजा
तोऽग्रथशकात्प्रागगताब्दाः ३७ सूर्यगुणित ४४४ श्रैत्रतोगतमाससं
ख्ये ८ हीनोजातः सौरमासगणः ४३६ इदं पृथक् । द्विगुणिता ८७२
त्कमि ३१ युक्ता ९०३ त्वखनव ९०० लवेन १ हीनाच्छरांगं ६५
भक्ताल्लब्धाधिमासः १३ पृथक्स्थोऽनुतोजातघान्द्रमासगणः ४४९ ।
खत्रिघ्नः १३४७० शुक्लपक्षाद्गततिथ्या ० रहितोजातस्तिथिगणो
१३४७० ऽधस्तिथिगणः सुरा ३३ दद्या ५३५०३ त्रिखाद्रयं शक
लेन १२ युक्ता १३५२२ शुभांगी ६४ भक्तल्लब्धमवमदिनै २११
रूपरिष्टचान्द्रतिथिगणो १३४७० हीनोजातोऽग्रथशकाब्दात्प्रागहर्ग
णः १३२५९ । सप्तभक्तावशेषं १ शुक्रवारात्प्रागगणनयाक्रमेणगुह
वासरेष्योतयातितेनसकोऽहर्गणः करणीयो १३०६० ऽतः सप्तभक्तशे

पं २ भृगुवारतः प्राग्गणनयाबुधवासरोजातः । वारसाम्यादिदंग
णितंप्रमादरहितमितिसिद्धम् ।

इ० सगंधराछन्दसाग्रन्थाब्दात्प्राग्ग्रहानयनम् ।

ग्रन्थाब्दात्पूर्वतः स्याद्यदिखचरविधिर्योग्रहोऽहंगणोत्प
स्तेनक्षेपोविहीनोऽरकुटदिवसकरस्योदयेस्यादवन्त्याम् ॥
तद्वद्यत्स्वाब्दजातंफलमिहखचरेतुङ्गदेशेऽथपाते
कर्णेव्यस्तंविधेयंत्वतइहमृदुजंपूर्ववच्चञ्चलञ्च ॥ ७ ॥

उदा०। अहर्गणः १३०६० अस्मात् “ व्यभ्राद्रथंशगण ”
इत्यादिनाऽहर्गणभवरविः ३११९१०।३६ अनेनरविक्षेपको ११।
१४।४१ हीनोजातः ७।५।३०।२४ “ सदाकैस्खिलितानखा ”
इतिनखविलिप्तान्वितआवन्तमध्यमरविः ७।२५।३०।४४ एवं “ भुप
घोशुचय ” इतिदिनगणभवभृगुगा ०।४।१५।१ शुक्रक्षेपको २।२९।
३३।० हीनोजातआवन्तमध्यमशुक्रः २।२५।१।५९।

अत्रग्रन्थारंभात्प्राग्ग्रहसाधनविधेर्यदब्दजातंमंस्कारंग्रहेष्यस्त्वं
विधेयंतथैव तुट्टेपानेकर्णेवायदब्दजातंसंस्कारमपिव्यस्तं विधेयमिति
विशेषः ।

व्यंध्यद्वाद्रिलया । इतिभृगोर्मृदोचम् ९।१८।०।० भृगोमत्य
द्दविकला० मनाद् ३७ गुणितविलिप्ताभि० धनंपरमत्र “ तुङ्गदेशे
ऽथपातेकर्णेव्यस्तंविधेय ” मित्यब्दजातफलान्याद्विओममृगमनेनसं
सृष्टोजातःसृष्टंभृगोर्मृदोचम् ९।१८।०।० एवंगर्वेषांग्रन्थाब्दात्प्रा
ग्ग्रहसाधनविधेःशार्थमिति ।

भौमादित्रितय । इतिभृगुपातः १०।६।४५।० भृगोःमत्यद्दपात

विकला १९ सताद्धे ३७ गुणिता ७०३ एतेविलिप्ताधिकः पातः
स्फुटः स्यात् । परं ग्रन्थाद्धात्माक्तनत्वाव्यस्तमृणंजातंभृगोः स्फुटपा
तः ११३।३३।१७। जेपमस्मान्मन्दफलंजीघ्रफलादिकंचयथायत्न
साध्योविधेयइतिभावः ।

इ० शा० सतांप्रार्थनयास्वापराधंपरिहरन्नाह ।

येवृद्धालघवश्चयेऽपिगणकावद्धांजलिवचिमता
न्यग्म्येऽस्मिन्कुतूहलं प्रमादवसतोयच्चाप्रमित्यामया ॥
तत्सर्वगणकैर्विभाव्यल्लदयेक्षन्तव्यमेवेतिमे
विज्ञप्तिःसुजनेषुतेषुकृपयासंशोधयन्तुस्वयम् ॥ ८ ॥

इ० स्रग्धराछन्दस्यात्मकुलस्थलादिवर्णनम् ।

आसीत्सिध्वब्धिकूलेविलसि ननगरेश्रीकराच्याभिधाने
विप्रःश्रीपुष्करारयोद्विजकुलतिलकःसामवेदीबुयाग्रयः ॥
दक्षोवीरोऽतिधीरोगुणगणसहितोमन्त्रशास्त्रप्रवीणः
खट्वशर्माप्रसिद्धोगणकजनवरश्चाथसल्लोकपूज्यः ॥९॥
तत्पुत्रःख्यातकीर्तिःसकलगुणवरःसिन्धुकार्तान्तिकाग्र्यो
धीरःसन्मन्त्रविज्ञोगणकगणवरोलक्ष्मिदत्तःप्रसिद्धः ॥
तज्जोडुंगर्सिशर्मानिजजनकपदाराधनालब्धविद्यः
स्वल्पंसद्वेधसिद्धग्रहभवनपथंपस्फुटंसंचकारः ॥१०॥

इ० शार्दूलविक्रीडितेनग्रन्थान्तेग्रन्थार्पणपत्रिका ।

आसीत्स्वीयपितामहाग्रजसुतःकार्तान्तिकाकौबुधो
मिश्रश्रीभवनाभिधोदिविगंतोदन्ताष्टचन्द्रा १८३२८८के
तन्नामस्मरणायवैक्षितितलेग्रन्थन्तदाख्यन्त्विमं
कुर्वेतस्यप्रदार्पणायसततंप्रेम्णाऽथवध्वाञ्जलिम् ॥११॥

इतिश्रीलक्ष्मिदत्तसूरिसूनुनाडुंगसिंशर्मणाविरचिते
श्रीखेटमार्गाभिधस्वकृतोदाहरणेन्तिमाधिकारोदशमः ।
समाप्तश्चायंग्रन्थः । आदितः श्लो० १२८

श्रीआसापुराकुलेश्वरीप्रसीदतु ।

श्रीहरिः । अथदेशान्तरादिसारणीयम् ।

भरतखण्डेतयाद्वीपान्तरेषुप्रसिद्धनगरेषुकेपांचिद्वेषोपलब्ध

×रेखान्तर†मक्षांशाः पलभाश्च ।

नगरम्	×रेखांतरं पलं	†मक्षांशाः अं क.	पलभाः अं. व्यं.
अकलकोट	ध. ५	१७।३३	३।४८
अकलफडं	ऋ. ७६६	५१।४६	१५।१३
अकेव	ध. १६८	२०।१२	४।२५
अकोला	ध. १३	२०।४२	४।३२
अल्लतू	ऋ. ३४	१०।५०	२।१७
अजमेर	ऋ. ११	२६।२८	५।५८
अकट	ऋ. ३४	३३।५०	८। २
अत्री	ध. १३२	२३।४५	५।१६
अथेन्स	ऋ. ५२०	३७।५९	९।२२
अदजन्य	ऋ. ४	२०।३०	४।२९
अदघानी }	ध. १६	१५।३७	३।२२
अदानी }			
अनजर	ऋ. ५६	२३। ४	५। ७
अनराजपुर	ऋ. ४६	८।२०	१।४५
अनाम	ध. ३०१	२३।०	५। ६
अनूकसहर	ध. २५	२८।२१	६।२८
अपसाला	ऋ. ५८३	५९।५१	२०।३७
अमदाबाद	ऋ. ३१	२३।२	५। ६
अमरकोट	ऋ. ६४	२५।२५	५।४२
अमरपुर	ध. १०८	२६।५०	६। ४
अमरावती	ध. १८	२०।५४	४।३५
अमहोरस्ट	ध. २१८	१६।५	३।२७
अमेटी	ध. ५७	२६।७	५।५३
अमृतसर	ऋ. ९	३१।३७	७।२३
अयोध्या	ध. ६५	२६।४८	६। ४

× स्वयंशोनानिरेषांतरपलानिरेषांतर(देशांतर)योजनानिभवन्ति ।

† अत्रसर्वेक्ष्मांशायाम्पा ।

अरकन	घ.	१७५	२०।५०	४।३४
अरकनसहर	घ.	१७९	२०।३०	४।२९
अर्कोट }				
अरकोट }	घ.	३६	१२।५८	२।४६
अरौंगा	घ.	४३	१५।५५	३।२५
अरवली	क्र.	१९	२५। ०	५।३६
अलजियस	क्र.	७२८	३६।४४	८।५७
अलमोरा	घ.	३८	२९।३७	६।४९
अलवर	घ.	१	२७।३०	६।१५
अल्हाबाद	घ.	५९	२५।२४	५।४२
अलीगढ }				
अलीगढ }	घ.	२९	२७।५३	६।२१
अलागंज- हथुवा)	घ.	८३	२६।१२	५।५४
अलीबाग }				
अलीबाग }	क्र.	२९	१८।३८	४।३
अलेग्ना डिया	क्र.	४५७	३१। २	७।१५
अवरंगाबाद	क्र.	४	१९।५२	४।२०
अय्यन्ति	०		२३।१०	५।८
असेरगढ	घ.	६	२१।२५	४।४२
अहमदनगर	क्र.	१०	१९। ८	४।१०
अहमदपुर	क्र.	४३	२९।१७	६।४४
अहमदाबाद	क्र.	३२	२३। २	५।६
आगरा				
आघा	घ.	२१	२७।११	६।१०
आजमगढ	घ.	७१	२६। २	५।५२
आबू	क्र.	३१	२४।४५	५।३२
आवा	घ.	२०१	२१।५७	४।५०
आशाम	घ.	१७१	२६।३०	५।२९
आशाह	क्र.	१९	२०।२४	४।२८
इचगढ	घ.	९९	२३। ७	५।७
इचलकरंजी	क्र.	१३	१६।३९	३।३५
इलाहा	घ.	३१	२६।५२	६।५
इलापुर	क्र.	७	१८। ७	३।५४
इंदूर	०		२२।४१	५।१
इंदूलाबाद	घ.	२६	१९।३०	४।१५
इंदूर	क्र.	८२	२४।००	५।२०
इंदूर	क्र.	३	२२।४२	५।२

इरायादी	घ.	२००	१६।२५	३।३२
इसोगढ	घ.	१९	२४।५७	५।३२
इस्कंदू	क.	४	३५।२२	८।३१
इस्टारन	घ.	६६	१४।०	२।५९
इस्लामाबाद	क.	७	३३।४८	८।२
इस्लामनगर	घ.	२३	२३।२०	५।११
उंगोल	घ.	४२	१५।३०	३।१९
उज्जयिनी (उजेन)	०		२३।१०	५।८
उटकांमड	घ.	१०	११।२७	२।२७
उडपी (उडिपी)	क.	९	१३।२०	२।५०
उदयपुर	क.	२४	२३।२६	५।३०
उदेपुर	घ.	७२	२२।३१	४।५९
उदेपुर (मेवार)	क.	२४	२४।३६	५।३०
उन्नरकोट	क.	६४	२५।२५	५।४२
उमरावती	घ.	२०	२०।५५	४।२५
ऊज्जेन	०		२३।१०	५।८
ऊंतरी	घ.	६९	२४।३०	५।२९
ऊडीशा	घ.	८०	२०।०	४।२२
एलिचपुर	घ.	१७	२१।१६	४।४०
ओच	क.	४९	२९।१०	६।४२
ओठ	घ.	६१	२६।५३	६।५
ओडोशा	घ.	८०	२०।०	४।२२
ओतकमंडु	घ.	१०	११।२७	२।२७
ओद	घ.	६१	२६।५३	६।५
ओद	घ.	५१	२७।१०	६।९
ओरंगाबाद	क.	४	१९।५२	४।२०
ओतकमंडु	घ.	१०	११।२७	२।२७
ओरंगाबाद	क.	४	१९।५२	४।२०
कंच	क.	७२	२९।०	६।२९
कटक	घ.	१०२	२०।२८	४।२९
कडोश	घ.	३५	१४।२८	३।६
कत्तीघाट	क.	४९	२२.०	४।५१
कननोरा	क.	१	११।४२	२।२९
कनरा	क.	९	१३।०	२।४७
कपूरथला	क.	७	३१।२३	७।११
करनाल	घ.	११	२९।४१	६।५०
करनूल	घ.	२४	१५।४९	३।२४

कराची	८९	२४५०	५३३
कराल	२२५	१६१०	४८
कराव	२३०	१०१२०	२१२०
कराह	५५	२५५४४	५५०
करिआ	३२	२२५४२	५१
कहाड	१६	१७१७	३४४
कलकत्ता	१२८	२२३६	५१०
कलचर	४२	६३७	१२३
कलना	१४२	२०५५	५२
कलवूर्गा	११	१७२०	३४९
कल्लोकोट			
कल्लोकोठ	१	१११४	२२४
कले	२९	७१०	१२८
कल्याण	२५	१९१३	४११
कस्मीर	१३	३४६	८७
ककेन	२९	१८१०	३५४
कजेवर	३८	१२५०	२४४
कडे	४९	७२०	१३३
कडेपिल	४६	१६४५	३३७
कपत्ती	३४	२१२५	४४२
केय	३३	२२१७	४५५
कयोडिआ	२९१	१०३	२३४
कमाम	३३	१५४१	३२२
कमामेट	४४	१७३०	३४७
कांकोली	२१	२५१०	५२६
कागल	१४	१६३४	३३४
कांजी	५	९५६	२६
कांजीनगर	१२५	२७५०	६२०
काठमंडू (नेपाल)	९५	२७४३	६१८
कांडी	५१	७२०	१३३
कातग	१०८	२७२२	६१२
कानपुर	४२	२६२८	५५८
कानपुर	७२	२८४०	६३५
काफलन	४	३५१०	८२४
काथुल	६६	३४२७	८३
कांग्राज	७५८	५२१२	६५२८

कामोरिम	ध.	१६	८१५	१४२
कायरगढ	ध.	५४	२११२४	४४२
कायोक	ध.	१७६	१०,१२६	४१४
कारनाटक	ध.	३१	१२०	२३३
कारिकल	ध.	४०	१११२०	२१२४
काडोवा	न.	२४	४४५	०५९
कालपी	ध.	३९	२६१८	५५३
कालावाग	ध.	१६	३३१०	७४७
काली	ध.	४९	३०१०	६१५६
कालीअनी	न.	२७	१०,११५	४११
कालीकर	न.	११	११,११५	२१२४
कालीकोट	ध.	१	११११४	२१२४
कालीनगर	ध.	४५	२४१४५	५३२
कालीमर	ध.	४०	१०११६	२११०
कावेरी	ध.	४१	१११०	२१२०
काशाई	ध.	१२१	२२१२०	४५६
काशी (बनारस)	ध.	७२	२५१२०	५४०
कन्स्टाण्डीनो०	न.	४६७	४११०	१०१२८
काश्मीर	ध.	१३	३४१६	८१७
कितूर	न.	९	१५,३५	३१२१
कियडू	न.	६१	२२१४५	५१२
किशनगढ	ध.	१३८	२३११५	५१९
किशुनगढ	न.	१०	२६१३३	६१०
किस्तेनाह	न.	९	१६१०	३१२६
किस्तेवार	न.	४	३३११२	७५१
कुडापह	ध.	२९	१४१२७	३१५
कुडालोड	ध.	३९	१११४३	२१२९
कुंदपुर	न.	१४	१३१४०	२५५
कुभकोण	ध.	३८	१०५७	२१००
कुमारो	ध.	१८	८१६	११४१
कुरुक्षेत्र	०		२९१५८	६५५
कुरुदवाड	न.	११	१६१४१	३३६
कुलेर	ध.	५३	१६१४०	३३६
कुंदा	ध.	८६	२४१५	५१२२
कुरज	ध.	११	१२१५	२३४
कुष्णगढ	न.	१०	२६१३३	६१०
केअर	ध.	९	१९१०	४१८
केअरगढ	ध.	४९	२८५४	६३७

केकरा	अ.	७	२६१०	५५४
केको	ध.	२९०	१०१८	२१०
केटीचंदर (सिध)	अ.	८६	२४३६	५३०
कंडाश	अ.	९	२११०	४३६
केनह	ध.	३९	२५४०	५४६
केनी	अ.	१६	२५१०	५३६
केमरवली	ध.	१२	२६३२	८५९
कोइमतूर	ध.	१८	१०५८	२१२०
फोइमुचुर	ध.	१	९५८	२१६
कोचीन	अ.	१	२५१८	५४०
कोटा (बूंदी)	अ.	२४	१७.५	३४१
कोतघडे	०		२५१९	५४०
कोतह	अ.	६६	२३१०	५८
कोतारा	ध.	५	१५१२०	३१८
कोणल	ध.	५५	२०१९	४२४
कोमकेवर	ध.	११	११८	२२२
कोयमतोर	ध.	२२	२७.५५	६२१
कोयल	ध.	४६	१३१०	२४७
कोरोमंडल	ध.	२४	३६	०३९
कोलमंड	अ.	१५	१६४३	३२६
कोलापुर	ध.	१८	८४५	१५१
कोलम	ध.	४१	६५६	१२८
कोलंवू	अ.	१५	१६४३	३३६
कोल्हापुर	ध.	११४	२५३०	५४३
कोसह	ध.	९३	२७४५	६१९
खातमंड	अ.	२२	१६३४	३३४
खारेपाटण	अ.	३९	२५१५	६४६
खेरपुर	अ.	७२	२७.२५	६१३
चैरपुर (सिध)	ध.	२२	१६१४	३२९
गदवाल	ध.	८९	२४४६	५३२
गया	ध.	२८	३०१०	६५६
गरवाल	ध.	९४	२५४०	५४६
गराउल	ध.	३९	२३२	५६
गराह	ध.	७८	२५३५	५४५
गाजीपुर	ध.	६०२	२४५०	५३३
गात्रीपूर	ध.	५०	१६१५	३२९
गिह्रीर				
गुंदर				

गोकर्ण	क.	१४	१४१३३	३१७
गोकाक	क.	८	१६११०	३१२९
गोकुल	घ.	२५	२६११३	५१५५
गोकाक	क.	८	१६११०	३१२९
गोघोष	घ.	४३	३२११०	७३३
गोजरा	घ.	६१	२६१०	५१५१
गोजलू	क.	३६	२११४२	४१४६
गोदावरी	घ.	६४	१६१४८	३१३७
गोलपारा	घ.	१४७	२६१९	५१५४
गोमती	घ.	१४५	२३१३०	५११३
गोमेती	घ.	१३५	२५११५	५१४०
गोरखपुर	घ.	७७	२६१४४	६१३
गोरखा	घ.	८४	२७१५२	६१२१
गोलकंदा	घ.	७६	१७१३०	३१४७
गोलकंदा	घ.	६६	१७१४३	३१५२
गोवहती	घ.	१६०	२६११५	५१४०
गोव	क.	१९	१५१२७	३११९
गंदूर	घ.	५०	१६११५	३१२९
गंतार	घ.	४६	१६१२१	३१३१
गंदाना	क.	८६	२७१२५	६११३
ग्वाफियर }	घ.	२१	२६११२	५१५४
ग्वाल्हेर }				
ग्रीनवीच }	क.	७५७	५११२९	१५१४
ग्रीनिच }				
चडूवा	घ.	१७५	१८१५२	४१६
चतरपुर	घ.	३७	२४१५२	५१३४
चपरंग	घ.	३६	३११२७	७१२०
चमतरी	घ.	१४०	२८११०	६१९
चमनपुर	घ.	११०	२७१२८	६११४
चापोर	क.	२९	१८१३०	४११
चांवल	घ.	६९	२६१३०	५१५९
चिगलपुर	घ.	४१	१२१४०	२१४२
चिचोर	घ.	३९	१८१५६	४१७
चित्तगाज	घ.	१५८	३२११४	७१३४
चित्तगंज जि०	घ.	१५२	२२१३०	४१५८
चित्तवेल	घ.	३६	१४११२	३१२
चिनेलद्रोग	घ.	८	१४११०	३१३
चित्तोर	क.	४	२४१५०	५१३३

चित्रकलदुर्ग
 चित्रकूट
 चिनाव
 चिपलूण
 चिरिआ
 चिलका
 चिलवा
 चिल्लोर
 चुनारगढ
 चैनपुर
 चगमाइ
 चदूर
 चद्रनगर
 चद्रपुर
 चद्रा
 चपानेर
 चया
 छपरा
 जगन्नाथपुरी
 जजिरा
 जत
 जदगलपुर
 जनजाम
 जफराबाद
 जयलगढ
 जयलपुर
 जमखिडी
 जमना
 जमनोता
 जमलाह
 जयनत
 जयपुर
 जयपुर
 जयपुरबिल्हा
 जरा
 जलना
 जलालपुर
 जलधर

घ	८	१४११३	३३३
घ	४८	२५११२	५३९
ङ	४४	२०१५५	४३५
ङ	२२	१७३१	३४७
घ	१५८	२५११५	५४०
घ	४७	१९१४५	४१७
घ	३९	७३४	१२६
घ	१०४	२४१५०	५३३
घ	६९	२५११०	५३९
घ	७४	२५१२	५३६
घ	२३१	२०११६	४२६
ङ	१६	२०१२२	४२७
घ	१२४	२२१५५	५४
घ	७१	२२१४०	५१०
घ	३५	२०३३	४२३
ङ	२२	२२३३२	४५५
घ	५	३२३३४	७४०
घ	८६	२५१४६	५४८
घ	१०१	१९१४६	४१९
ङ	२७	१८११५	३५७
ङ	४	१७३३	३३९
घ	६०	१९११०	४१०
घ	१९५	१९१२०	४१२
घ	४	२०१४०	४३२
घ	१४	२११२१	४४२
घ	४४	२३१९	५८
ङ	४	१६३०	३३३
घ	६०	२५१२०	५४१
घ	२८	३१११०	७१५
घ	५३	२९११०	६४२
घ	१६१	२५११०	५३८
घ	६७	१८१५२	४६
घ	१	२६१०६	६६
ङ	१	२६१४०	६१
घ	१४७	२५३०	५४३
०		१९५०	४२०
ङ	२७	३२१४०	७४१
ङ	१	३१११८	७१८

जवाहिर*	घ.	४७	३०१२५	७१२
जम्हार	क.	२४	१९१५७	४१२१
जसलमेर	क.	४८	२६१४६	६१५
जांती (सिंध)	क.	८२	२४१३५	५१२९
जाफराबाद	घ.	४	२०१४०	४१४१
जामनगर	क.	६०	२२१२७	४४७
जींद	घ.	३०	२९११९	६१४४
जुन्नर	क.	१८	१९११६	४११२
जुरिया	क.	५५	२२१३५	४१५९
जूनागढ (सोरठ)	क.	५३	२११३०	४१४४
जूसपुर	घ.	७९	२२११८	५१५५
जेआ (जैसा)	घ.	८०	२४१४९	५१३३
जैतपुर (जैतपुर)	घ.	३६	२५११०	५१३८
जेनपुर	घ.	१४७	२२१०	४१५१
जैपुर	घ	१	२६१५६	६१६
जैपुर	घ	१	२६१५६	६१६
जेन्जश	घ	१२२	२३१३६	५११४
जेल	घ.	१४०	२५१०	५१३६
जैलासर	घ.	१११	२११५०	४१४८
जेली	घ.	४४	६१३	१११६
जैसलमेर	क.	४८	२६१४६	६१९
जेहतम्	क.	३९	३११२०	७११
जोधपुर	क.	३०	२६११९	५१५६
जोनपुर	घ	७२	२५१५२	५१४९
जोरगढान	घ.	२४३	५१३०	११९
जोरज	घ	९२	१३१०	२१४७
जोहरत	घ.	१८२	२७१३७	६११७
जोहार	घ.	२७५	२१०	०१२४
जौनपुर	घ	६६	२५१४५	५१४७
जंकसेतोन	घ.	२०६	८१०	११४१
जंजिरा	क.	२७	१८११५	३१५७
जंबू	क.	७	३२१४४	७१४३
झलरापाटन	घ.	१	२४१३२	५१२९
झांसी	क.	२५	२५१३३	५१४४
झिन्डा	घ.	५	२९१२२	६१२९
डालन	घ	२४३	१४१५८	३११२
देकारी	घ.	८६	२४१५५	५१३४
ढोक (ढोक)	क.	१	२६१११	५१५४

टोका	क	९	१९।४०	४।१८
ठढा अल्लाह यार (सिध)	क	७६	२५।२९	५।४३
ठढा आदम सिध)	क	७४	२६।१०	५।५३
ठढा (सिध)	क	८२	२५।०	५।३६
डारजिलग	ध	१३३	२७।५	६।८
डिह्ली	ध	१३	२८।३५	६।३३
डूपाय	ध	३५	१६।०	३।२६
डूमराव	ध	८२	२५।३५	५।४४
डूमोदा	ध	११०	२३।३२	५।१३
डोंगरपुर	क	२१	२३।५५	५।१९
ढाका	ध.	१४४	२३।४३	५।१६
तजावूर	ध	३४	१०।४५	२।१७
तपडी	क	१९	२१।१०	४।३९
तम्मू	ध.	१८५	२४।३०	५।२८
तवाय	ध	२२४	४।४	३।०
तसीगज	ध	३९	३२।२५	७।३७
तसीसदन	ध	१३९	२७।४४	६।१८
ताडपत्री	ध	२४	१४।५६	३।१२
तार्लीकोट	ध	४	१६।२५	३।३२
तासगाव	क	११	१७।२	३।४०
तिचवेली	ध	१८	८।४०	१।५१
तिपरह	ध	१६५	२३।३०	५।१३
तिपेरह	ध	१५३	२३।२५	५।१२
तेअरी	ध	१०	२४।४६	५।३२
तनासिरीम	ध	२२०	१२।३५	२।४२
केनासिरीम	ध	२२७	१५।०	३।१३
तेलाचथी	क	३	११।४४	२।४३
तक	०		२६।१०	५।१४
तकवाइन	ध	३००	२२।०	४।११
तगो	ध	१८३	१८।५५	४।७
तजायर	ध	३४	१०।४५	२।१७
तपू	ध	१८५	२४।३०	५।२८
तनुद्रा	ध	२४	१६।०	३।२६
त्रिगनो	ध	०७०	५।३०	१।०
त्रिचनापल्ली ?	ध	३१	१०।५४	२।१०
त्रिचीनापल्ली)	ध			
त्रिनकमेली	ध	५३	८।३४	१।४८

त्रिपती	ध.	२९	१३१०	२४६
त्रिवेङ्गम	ध	१२	८३०	१४७
त्रिविद्रम	ध	३६	१३३२	२५३
त्रिवेणी	क्रु	३	११४४	२२३
त्रिलोचनी	क्र.	३९	१११	२२०
त्रेन्कायर	क्र.	११	९१०	१५४
त्रेवन्शोर	क्र.	२८	१९१३	४११
थाणा	ध.	२६	२५३०	५४३
दत्ताह	ध.	१०१	२६६	५५३
दरभगा	ध	१६३	२२१०	४५३
दरमपुर	क्रु.	२६	३४३०	८१५
दरवेद	क्र.	४९	३१५६	७२९
दाराइस्मालसान	ध.	३३	३११५	७१७
दावा	क्रु	२७	२०३०	४२९
दांसोन	ध.	४१	१०२०	२१०
दिदजल	ध	१२८	२५४०	५४६
दिनाजपुर	ध.	९१	२५४२	५४७
दिनापूर	ध	५०	२९१२	६४०
दिपात	क्र.	४४	२८४३	६३५
दिलावर	ध.	९१	२५४२	५४७
दिवापुर	ध	१३	२८३५	६३३
दिहो	ध	१८	२११०	४३५
दीऊ	ध.	१७१	२४५८	५३५
दूधपुनलो	ध	१८	२९४०	४५०
देयोवद	क्र.	४९	३१५६	७२९
देराइस्मालखान	क्र.	२४	१६२०	३३१
देवगढ	ध	२	२२५८	५५
देवाश	ध.	१३	२८३५	५३३
देहली	क्र	८०	३५३५	८३५
दोबाव	ध	२१२	११४०	२२८
दोमील	क्र.	२९	५५०	११३
दोमे	ध	८९	२३११	५८
दोयसाह	क्र	५	१९५७	४२१
दौलतागद	क्र.	७१	२२१५	४५४
घारिका	ध.	१६३	१२१०	४५३
घरमपुर	ध	१७	२६३८	६१
घघलपुर	ध.	५१	२९१०	६३३
वलागिर				

टोका	क.	९	१९।४०	४।१८
टंडा अल्लाह यार	क.	७६	२५।२९	५।४३
(सिंध)				
टंडा आदम सिंध)	क.	७४	२६।१०	५।५३
ठड्डा (सिंध)	क.	८२	२५।०	५।३६
डारजिलंग	घ.	१३३	२७।५	६।८
डिह्री	घ.	१३	२८।३५	६।३३
डूपाय	घ.	३५	१६।०	३।२६
डूमराय	घ.	८२	२५।३५	५।४४
डूमोदा	घ.	११०	२३।३२	५।१३
डोंगरपुर	क.	२१	२३।५५	५।१९
ढाका	घ.	१४४	२३।४३	५।१६
तज्जाबूर	घ.	३४	१०।४५	२।१७
तपडी	क.	१९	२१।१०	४।३९
तम्मू	घ.	१८५	२४।३०	५।२८
तबाय	घ.	२२४	४।५	३।०
तसीगंज	घ.	३९	३२।२५	७।३७
तसीसंदन	घ.	१३९	२७।४४	६।१८
ताडपत्री	घ.	२४	१४।५६	३।१२
तालीकोट	घ.	४	१६।२५	३।३२
तासगांव	क.	११	१७।२	३।४०
तिचवेली	घ.	१८	८।४०	१।५१
तिपरह	घ.	१६५	२३।३०	५।१३
तिपेरह	घ.	१५३	२३।२५	५।१२
तेभरी	घ.	१०	२४।४६	५।३२
तेनासिरीम	घ.	२२०	१२।३५	२।४२
केनासिरीम	घ.	२२७	१५।०	३।१३
तेलोचवी	क.	३	११।४४	२।४३
तंक		०	२६।१०	५।५४
तंकवाइन	घ.	३००	२२।०	४।५१
तंगो	घ.	१८३	१८।५५	४।७
तंजावर	घ.	३४	१०।४५	२।१७
तपू	घ.	१८५	२४।३०	५।२८
तेबुद्रा	घ.	२४	१६।०	३।२६
त्रिगनो	घ.	२७०	५।३०	१।०
त्रिचनापल्ली ?	घ.	३१	१०।५४	२।१९
त्रिचीनापल्ली)	घ.	५३	८।३४	१।४८
त्रिनकमेली				

त्रिपती	ध.	२९	१३१०	२१४६
त्रिवेद्रम)	ध	१२	८३०	११४७
त्रिवेद्रम)	ध	३६	१३३२	२१५३
त्रिवेणी	ऋ	३	११४४	२१२३
त्रिलोचनी	ऋ.	३९	११११	२१२०
त्रेन्कायर	ऋ.	११	९१०	११५४
त्रेवन्शोर	ऋ.	२८	१९१३	४१११
थाणा	ध.	२६	२५३०	५१४३
वत्ताह	ध.	१०१	२६१६	५१५३
वरभंगा	ध.	१६३	२२११०	४१५३
वरमपुर	ऋ.	२६	३४३०	८११५
वरवेद	ऋ.	४९	३१५६	७१२९
वाराहस्मालस्नान	ध.	३३	३११५	७११७
वावा	ऋ.	२७	२०३०	४१२९
दांसोन	ध.	४१	१०१२०	२११०
दिदजल	ध	१२८	२५१४०	५१४६
दिनाजपुर	ध.	९१	२५१४२	५१४७
दिनापूर	ध	५०	२९१२	६१४०
दिपात	ऋ.	४४	२८१४३	६१३५
दिलावर	ध.	९१	२९१४२	५१४७
दिवापुर	ध.	१३	२८३५	६१३३
दिलो	ध	१८	२११०	४१३५
दीऊ	ध.	१७१	२४१५८	५१३५
दूधपुनलो	ध	१८	२९१४०	४१५०
देयावद	ऋ.	४९	३११५६	७१२९
देराहस्मालस्नान	ऋ.	२४	१६१२०	३१३१
देवगढ	ध	२	२२१५८	५५५
देवाश	ध.	१३	२८३५	५१३३
देहली	ऋ.	८०	३५३५	८१३५
दोभाव	ध.	२१२	१११४०	२१२८
दोमील	ऋ.	२९	५१५०	१११३
दोमे	ध	८९	२३१११	५१८
दोयसाह	ऋ.	५	१९१५७	४१२१
दौलताबाद	ऋ.	७१	२२११५	४१५४
धारिका	ध.	१६३	१२११०	४१५३
धरमपुर	ध	१७	२६१३८	६११
धवलपूर	ध.	५१	२९१०	६१३८
धलागिर				

धामा	ध	३४	२२।३८	५।०
धार	क	५	२२।३६	५।०
धारवाड	क	७	१५।२६	३।१९
धुले	क.	१०	२०।५३	४।३५
धुराजापाटम्	ध	४३	१७।२८	३।४६
धूलिबा	क्र.	११	२०।५५	४।३५
धेअंग	ध	१९२	२८।३०	६।३१
धोलपुर	ध.	२२	२६।४०	६।२
धोलालागाद	क	६	१९।५७	४।२१
नगरपारकर	क.	५१	२४।२९	५।२८
नदिया	ध.	१३०	२३।२४	५।१२
नदीन	क	२	३१।३५	७।२३
नरनौल	क.	२	२८।५	६।२४
नरवार	ध.	२०	२५।३९	५।४५
नरुन	ध.	१६	३०।३३	६।४८
नर्मदा	क	२९	२१।५०	४।४८
नसीराबाद	क.	२	२१।५	४।३८
नसीराबाद	क	११	२६।२०	५।५६
नामपुर	ध	५१	२०।०	४।२२
नागपुर	ध.	३३	२१।८	४।३९
नागरपारकर	क.	५१	२४।२९	५।३८
नागरवाघदेमर	क	७	१३।५०	२।५७
नागस	ध.	१९७	२६।२८	५।५८
नागोर	ध	११३	२३।५८	५।२०
नागोर	क	२२	२७।१५	६।११
नाथद्वारा	क	२२	२४।५२	५।३४
नामा	ध	१	३०।२३	७।२
नारो	क्र.	७१	२७।४२	६।१८
नासिक	क	२१	२०।०	४।२२
निजम	ध.	२१	१८।०	३।५४
निजपाटम	क.	४९	१५।५५	३।२५
निपाणी	क.	११	१६।२२	३।३२
नौमच (नीमछ)	क	११	२४।२८	५।२८
नीरमल	ध	२५	१९।५	४।९
नीलहरी	ध.	६	११।१०	२।२२
नेगपातम्	ध	३९	१०।४५	२।१७
नेगवू	ध.	३९	७।१२	१।३१
नेमीस	ध.	१८२	१६।१	३।३७

नेनीताल	ध.	३५	२९।२३	६।४५
नेपाल	ध.	२०	२७।०	६।७
नेलहरी	ध.	६	११।१०	२।२२
नेहोर	ध.	४२	१४।२८	३।६
नैनीताल	ध.	३५	२९।२३	६।४५
नोसारा	क.	५५	२८।३०	६।३१
नंतोई	ध.	१३१	२४।२०	५।२६
नदकनू	ध.	२०१	२२।१५	४।५५
गंदर	ध.	२६	१९।१०	४।१०
नंदुरवार	क.	१४	२१।२१	४।४१
पकनाम	ध.	२४५	१३।३५	२।५५
पगु	ध.	२०६	१७।३५	३।४८
पगूजिहा	ध.	२००	१८।०	३।५४
पटगा	ध.	९२	२५।३७	५।४५
पटलाम	ध.	४१	७।५२	१।३९
पटियाला	ध.	१	३०।१७	७।०
पटुआतट	क.	२९	१३।०	२।४७
पतनगा	ध.	१९०	२०।०	४।२२
पतनी	ध.	२५०	७।०	१।२८
पत्तान	क.	३८	२३।४६	५।१५
पतानासोमनाथ	क.	५१	२१।२	४।३७
पनखा	ध.	१३८	२७।३५	६।१६
पननी	ध.	२५२	७।८	१।३०
पनर	क.	१७	१४।३५	३।७
पनघेल	क.	२६	१८।५९	४।७
पन्नेअर	ध.	२४	२५।१८	५।४०
पन्नेअर	ध.	३९	११।५०	२।३१
परनाह	ध.	२२६	२५।५०	५।४८
परशुराम	क.	२२	१४।३३	३।४८
पलपा	ध.	७५	२८।६	६।२४
पलमी	ध.	८१	२३।५१	५।१८
पलासी	ध.	१२०	२५।३२	५।४३
पलामकोट	क.	१	८।४०	१।५०
पहांग	ध.	२७०	२।३०	०।३१
पाटण	ध.	९५	२५।३३	५।४४
पानीपत (पाणीपत)	क.	८	२९।१८	६।४४
पारिदा	क.	११	१८।१८	३।५८
पारीस	क.	७३४	४८।५०	१३।४६

पालक	व.	३६	१०१२	२१७
पालट	ध.	१५०	२८४०	६१२८
पालनपुर	क.	३१	२४१२	५१२४
पालम्वारज	ध	३१	२०४५	४१३२
पालर	ध	४१	१२३०	२४०
पाली	क.	२४	२४४०	५३०
पिडदादखान	क.	२८	३२४०	७४१
पिह्रीभीत	ध	३९	२८४०	६१२८
पिशावर	क.	४५	३४१२	८६
पिहिआ	क.	३४	१०४५	२११६
पीतन	क.	५	१९३०	४१५
पुत्रीम	ध	४४	१३१५	२५२
पुदूकोट	क.	३२	१०१२०	२१११
पुनाह	ध.	४४	२४४१	५३१
पुरणीया	ध.	११८	२५४६	५४८
पुरनोनोवा	ध.	३९	११३०	२१२६
पुरनिया	ध	११८	२५४६	५४८
पुरोपेलांग	ध	२४३	५१२५	१८
पुलिकत	ध	४४	१३४०	२५५
पुलोकनाथ	ध.	२४५	९३५	२११
पुलोपिनाग	ध.	१४३	५१२५	१८
पुलोपजंग	ध	२७७	९१०	१५६
पुलोवरडिया	ध	२४०	१०५४	२१८
पुल्कोवा	क.	४५४	५९४६	२०३५
पूजी	ध	१४७	२५५	५३७
पूना	क.	१९	१८१२९	४१०
पूरधंदर	क.	६५	२१४६	४४७
पोकिन	ध.	४०८	४०१०	१०४२
पेण	क.	२७	१८४३	४४
पेरक	ध.	२५०	४१२०	८५५
पेशावर	क.	४५	३४३	८६
पैठण	क.	४	१९३१	४१५
पैदतायोन	क.	१५	१८३०	४१
पोकर (पुकर)	क.	१५	२६१२८	५५८
पोडीचरी	ध.	३९	११५५	२३२
पोनैनी	•		१०४५	२१७
पोरधंदर	क.	६५	२१४६	४४७
पंचनद	क.	५१	२९१०	६३९

पंजाब	क.	११	३२१०	७३०
पजीम	क.	२०	१५३५	३१२१
पंढरना	घ.	२७	२१३२	४१४४
पठरपुर	क.	४	१७३९	३१४९
पनेअर	घ.	२४	२५१८	५१४०
प्रतापगढ	क.	११	२४१२	५१२१
प्रयाग	घ.	५९	२५१२४	५१४२
पुम	घ.	१९३	१८१५०	४१५
फतहपुर	क.	३९	२९१४०	६१५०
फतावाद	क.	४	२९१२८	६१४७
फतेपुर	क.	८	२८१०	६१३३
फतेपुर	घ.	४९	२६१०	५१५१
फतेपुर	क.	२९	३०१३५	७१५
फनगा	घ.	२१७	७१२०	११३२
फरक्वावाद	घ.	३३	२७१२३	६११३
फरोजकोटा	क.	१३	३०१४१	७१७
फेजावाद	घ.	६२	२६१४४	६१३
फेन	घ.	३३०	१३१३०	२१५३
फेरोजपुर	क.	२	३०१५६	६१५४
फेरोजावाद	घ.	११	१७११५	३१४३
फेरोजकोट	क.	१३	३०१४	७१७
वक्सर	घ.	८०	२५१३०	५१४३
वसूर	क.	७०२	७१४०	६११७
वसूर	क.	३५	३१११८	७११८
वगदाद	क.	३०७	३३२४	७१५५
वगहा	घ.	८५	२६१४२	६१२
वटेश्वर	घ.	२५	२५१४८	५१४८
वडोदा	क.	३०	२२११६	४१५५
वतवंग	क.	१४४	१२१५०	२१४४
वदकल	क.	७	१२११०	२३५
वदामी	०		१५१५६	३१२७
वनस	घ.	९	२६१०	५१५१
वनारस	घ.	७२	२५१२०	५१४०
वरदवान	घ.	११७	२३११४	५१९
वरी	क.	२९	३०१३०	७१४
वरेली	घ.	३४	२८१२२	६१२९
वरोच	क.	२८	२११४४	४१४६
वर्लिन	क.	६२३	५२१३०	१५१३८

बहाणपुर	ध.	७	२११८	४४१
बलरामपुर	ध.	६१	२७१२७	६१४
बलुवादा	ध.	८६	२१४०	४४६
बलोआ	भ.	३४	२५४२	५४७
बल्लारी	ध.	१३	१५१९	३१५
बशिन	भ.	३०	१९१२१	४१३
बहराइच	ध.	५५	२७३४	६१३
बहवलपुर	भ.	४२	२९१२०	६४५
बहवलपुरशहर	भ.	३९	२८१०	६२३
बहोरी	भ.	२	२०५०	४३४
बागलकेटा	०		१६१२	३२९
बाचा	ध.	४२	२५२८	५४३
बांदा	ध.	४२	२५२८	५४३
बारशी	०		१८१३	३५७
बाशी	०		१८१३	३५७
बालघाट	ध.	९	१०५०	२१८
बांशवाडा	भ.	१७	२३३०	५१३
बिकानेर	भ.	२६	१८११	६२३
बिजयपुर	भ.	१	१६४८	३३७
बिटावा	ध.	४३	२५५५	५५०
बित्तग	ध.	२८४	१५	०१३
बिदनोर	भ.	७	१३३२	२५४
बिदर	ध.	२०	१७५०	३५२
बिदरशहर	ध.	२१	१८०	३५४
बिमह	भ.	२	१७३०	३४७
बिरेच	ध.	५६	२७४०	६१७
बिलड	ध.	३७	२६४५	६३
बिलासपुर	ध.	८	३११०	७१५
बिलोरी	भ.	४४	२३५०	५१८
बिल्लौर	ध.	१	१३१०	२४९
बिहार	ध.	१३६	२६१५	५५५
बिहार	ध.	९२	२५१४	५४०
बिहारजिल्हा	ध.	१०१	२५१०	५३६
बीअस	भ.	२	३२१०	७३०
बीकानेर	भ.	२६	२८११	६२३
बीजापुर	भ.	१	१६४८	३३७
बीड	०		२५२६	५४२
बुरहानपुर	ध.	२	२१२१	४४२

बूंदी	नं.	१	२५२६	५४२
बेंगलूर	घ.	१९	१२५८	२४६
चेतिमा	नं.	८४	२६४२	६२
चेदर	घ.	१८	१७५५	३५३
वेलगायो	नं.	१२	१५५०	३३४
वेलगांव	घ.	१९	१२५८	२४६
वंगलोर	घ.	१२९	१५१०	३१३
वंगलजिह्वा	घ.	१२९	२४१०	५३०
वंगलसमुद्र	घ.	५२	२३४५	५१०
वदनाद	नं.	३२	१८५७	४१७
वंवई	घ.	१४०	२७१०	६१७
ब्रह्मपुत्र	नं.	२८	२१४४	४४६
भडोच	घ.	१४	२७१७	६११
भरतपूर	घ.	११३	२५१३	५३९
भागलपुर	घ.	२११	२४२०	५२४
भामू	नं.	३८	२१४६	४४७
भावनगर	नं.	१६	२४३०	५२८
भिकर	नं.	६०	२३१६	५९
भूज (कच्छ)	घ.	१६	२३१४	५९
भूपल	घ.	८२	२५३५	५४४
भोजपुर	घ.	८५	२७३०	७१५
भोटान	घ.	१६	२३१४	५९
भोपाल	नं.	१८	१८१७	३५६
भोर	घ.	१२२	२४१०	५२३
मकसुदाबाद	नं.	३५५	२१२९	४४३
मक्का	घ.	५५	१६१२	३२९
मछलीपट्टण	घ.	२०	२७२८	६१४
मथुरा	घ.	२३	९५२	२५
मदरा	घ.	२५	९५३	२५
मदूरा	घ.	४५	१३१४	२४७
मद्रास	घ.	२०३	२२३०	५१३
मनकोबू	घ.	१०६	२५२०	५४६
मनजीसि	घ.	३१	८३०	१४८
मन्नार	घ.	४१	९१०	१५४
मन्नार	नं.	३९	२४५०	५३३
मन्नीपुर	घ.	२६३	२११	०२७
मलका	नं.	२४	५५०	११३
मलडीय				

मह	क.	२	११४०	२१२९
महवलखान	क.	२१	१७५९	३५४
महाड	क.	२३	१८३	३५५
महानदी	घ.	१०७	२०११६	४१२६
महिसूर	घ.	१	१२११८	२३७
महोबा	क.	१	२२१२५	४५७
महोर	घ.	३०	१९५५	४२१
मांडवी (कच्छ)	क.	६३	२२५४	५४
माणरूपूर	घ.	६०	२५५०	५४८
मानिकपुर	घ.	९८	२६७	५५३
मानेचोक	क.	३४	२६३०	५५९
मारवार	घ.	१२२	२५१२	५३६
मालदा	घ.	१६	२३३०	५१३
मालवा	घ.	२५५	५३०	१९
मालयपेनिता	क.	२२	४१२७	०५६
माली	घ.	१४	१९१२०	४१३
मालीगांव	क.	१२	२०३१	४३०
मालेगांव	क.	५४	२८५६	६३८
मिठनकोट	घ.	११४	२२१२९	५१२
मिदनपुर	क.	२९	८०	१४१
मिनकोय	क.	१२	१६४८	३३७
मिरज	घ.	६५	२५६	५३७
मिरजापुर	क.	१२	१६४८	३३७
मीरज	क.	७६	२५३५	५४३
मीरपुरखास (सिंध)	क.	७९	२५१२	५३९
मीरपुरवठोरा (सिंध)	क.	८५	२४५५	५३४
मीरपुरसाक्रा (सिंध)	घ.	१०८	२५१२२	५४१
मुंभेर	घ.	७	१६१२	३२७
मुद्गल	क.	४	१६१२०	३३१
मुधोल	क.	३२	१८५७	४१७
मुबई	घ.	२९	२८५०	६३६
मुरादाबाद	क.	४३	३०१३	६५९
मुलतान	भ.	२९	१८३०	४११
मुल्तान	क.	६७	२२५०	५३
मुन्तानगर	घ.	७	१६१२	३२७
मुन्मा	घ.	२४१	१३४०	२५५
मुयगल				
मेचलोह				

मेरठ	ध	१९	२८।५९	६।३९
मेरठ	ध	२४०	१५।०	३।१३
मेनाम	क्र	२३	२४।४४	५।३२
मेघार	ध	१	१२।१८	२।३७
मैसूर	ध	११	१३।३१	२।५४
मैसूर	ध	२११	२५।२५	५।४२
मोगरज	ध	२१८	२५।२२	५।४१
मोंगीर	ध	२१०	२३।२५	५।१२
मोमैट	ध	१३४	२३।०	५।६
मोरली	ध	२९	२८।५०	६।३६
मोरादाबाद	क्र.	१०	१२।५२	२।४५
मंगलौर	क्र.	३	१७।३१	३।४७
मंगलबेटे	ध.	४०	१७।४	३।४१
मंगाल	क्र.	८५	२१।३१	४।४४
मंचौर	ध	१२	३१।४०	७।७
मडी	ध	५६	२२।२५	४।५७
मंडू	क्र	६	३२।४०	७।४२
मंदलाह	ध	४६	२४।२८	५।२७
मदेसर	ध	३१	८।३०	१।४८
मनार	ध	४१	९।०	१।५४
मनार	क्र.	३९	२४।५०	५।३३
मंजीपुर	ध	३५५	१२।१४	२।३७
यतरग	ध	८२	१७।५०	३।५२
यनायोन	ध.	२५९	१३।५०	२।५७
यूथिआ	ध	१९१	२१।४८	४।३३
यदवू	ध	६१	२२।२२	४।५६
रतनपुर	ध	४५	६।३९	१।२४
रतनपुरा	क्र.	१०	२३।२१	५।११
रतलाम	क्र.	२४	१७।०	३।४०
रन्नागिरि	ध	३०	३३।३७	७।५९
रवलपिंडी	क्र.	४३	२३।४७	५।१७
रहदन	क्र.	४८	२२।१६	४।५५
राजकोट	ध	६	२५।५	५।३७
राजगढ	क्र.	१९	२७।७	६।९
राजपुताना	क्र.	२२	१६।३९	३।३५
राजपूर	ध.	११९	२५।२	५।३६
राजमहल	ध	६०	१७।०	३।४०
राजमहेश्री				

मह	नं०	२	१११४०	२१२९
महबलछान	नं०	२१	१७१५९	३१५४
महाड	नं०	२३	१८१३	३१५५
महानदी	ध.	१०७	२०११६	४१७६
महिसूर	ध.	१	१२११८	२१३७
महोबा	नं०	१	२२१२५	४०७
महौर	ध.	३०	१९१५५	४१२१
मांडवी (कच्छ)	नं०	६३	२२१५४	५१४
माणकपुर	ध.	६०	२५१५०	५१४८
मानिकपुर	ध.	९८	२६१७	५१५३
मानचोक	नं०	३४	२६१३०	५१५९
मारवार	ध.	१२२	२५१२	५१३६
मालदा	ध.	१६	२३१३०	५११३
मालवा	ध.	२५५	५१३०	११९
मालयपेनिता	नं०	२२	४१२७	०१५६
माली	ध.	१४	१९१२०	४११३
मालीगांव	नं०	१२	२०१३१	४१३०
मालेगांव	नं०	५४	२८१५६	६१३८
मिठनकोट	ध.	११४	२२१२९	५११२
मिदनपुर	नं०	२९	८१०	११४१
मिनकोय	नं०	१२	१६१४८	३१३७
मिरज	ध.	६५	२५१६	५१३७
मिरजापुर	नं०	१२	१६१४८	३१३७
मीरज	नं०	७६	२५१३५	५१४३
मीरपुरखास (सिंध)	नं०	७९	२५११२	५१३९
मीरपुरवठोरा (सिंध)	नं०	८५	२४१५५	५१३४
मीरपुरसाफा (सिंध)	ध.	१०८	२५१२२	५१४१
मुंगेर	ध.	७	१६१२	३१२७
मुदगल	नं०	४	१६१२०	३१३१
मुधोल	नं०	३२	१८१५७	४१७
मुबई	ध.	२९	२८१५०	६१३६
मुसादाबाद	नं०	४३	३०११३	६१५९
मुलतान	ध.	२९	१८१३०	४११
मुल्तान	नं०	६७	२२१५०	५१३
मुन्तानगर	ध.	७	१६१२	३१२७
मून्मा	ध.	२४१	१३१४०	२१५५
मूयगल				
मेखलोह				

मेरठ	ध	१९	२८।५९	६।३९
मेरठ	घ	२४०	१७।०	३।१३
मेनाम	क्र	२३	२४।४४	५।३०
मेवार	घ	१	१२।१८	२।३७
मैसूर	घ	११	१३।३१	२।५४
मैसूर	घ	२११	२५।२५	७।४२
मोगरज	घ	०१८	२५।२२	५।४१
मोंगीर	घ	०१०	०३।२५	७।१२
मोमैट	घ	१३४	२३।०	७।६
मोरली	घ	२९	२८।५०	६।३६
मोरादाबाद	क	१०	१२।५२	२।४७
मगलौर	क	३	१७।३१	३।४७
मगलवेट	घ	४०	१७।४	३।४१
मगाल	क	८५	२१।३१	४।४४
मचौर	घ	१२	३१।४०	७।७
मडी	घ	५६	२२।२५	४।५७
मडू	क	६	३२।४०	७।४२
मदलाह	घ	४६	२४।२८	५।२७
मदेसर	घ	३१	८।३०	१।४८
मनार	घ	४१	९।०	१।५४
मनीपूर	क्र	३९	२४।५०	५।३३
यतरग	घ	३५५	१२।१४	२।३७
यनायोन	घ	८२	१७।५०	३।५२
यूधिमा	घ	२५९	१३।५०	२।५७
यदवू	घ	१९१	२१।४८	४।३३
रतनपुर	घ	६१	२२।२२	४।५६
रतनपुरा	घ	४५	६।३९	१।२४
रतलाम	क	१०	२३।२१	५।११
रनागिरि	क	२४	१७।०	३।४०
रवलपिंडी	घ	३०	३३।३७	७।५९
रहदन	क	४३	२३।४७	५।१७
राजकोट	क	४८	२२।१६	४।५५
राजगढ	घ	६	२५।५	५।३७
राजपुताना	क	१९	२७।७	६।९
राजपूर	क	२२	१६।३९	३।३५
राजमहल	घ	११९	२५।२	५।३६
राजमहेश्री	घ	६०	१७।०	३।४०

मह	क.	२	११४०	२२९
महबलखान	क.	२१	१७५९	३५४
महाड	क.	२३	१८३	३५५
महानदी	घ.	१०७	२०१६	४२६
महिसूर	घ.	१	१२१८	२३७
महोबा	क.	१	२२२५	४५७
महोर	घ.	३०	१९५५	४२१
मांडवी (कच्छ)	क.	६३	२२५४	५४
माणकपूर	घ.	६०	२५५०	५४८
मानिकपुर	घ.	९८	२६१७	५५३
मानेचोक	क.	३४	२६३०	५५९
मारवार	घ.	१२२	२५१२	५३६
मालदा	घ.	१६	२३३०	५१३
मालवा	घ.	२५५	५३०	१९
मालयपेनिता	क.	२२	४२७	०५६
माली	घ.	१४	१९१२०	४१३
मालीगांव	क.	१२	२०३१	४३०
मालेगांव	क.	५४	२८५६	६३८
मिठनकोट	घ.	११४	२२२९	५१२
मिदनपुर	क.	२९	८१०	१४१
मिनकोय	क.	१२	१६४८	३३७
मिरज	घ.	६५	२५६	५३७
मिरजापुर	क.	१२	१६४८	३३७
मीरज	क.	७६	२५३५	५४३
मीरपुरखास (सिंध)	क.	७९	२५१२	५३९
मीरपुरखठोरा (सिंध)	क.	८५	२४५५	५३४
मीरपुरसाक्रा (सिंध)	घ.	१०८	२५२२	५४१
मुंगेर	घ.	७	१६१२	३२७
मुदगल	क.	४	१६२०	३३१
मुधोल	क.	३२	१८५७	४१७
मुबई	घ.	२९	२८५०	६३६
मुरादाबाद	क.	४३	३०१३	६५९
मुलतान	भ.	२९	१८३०	४१
मुल्तान	क.	६७	२२५०	५३
मुन्तानगर	घ.	७	१६१२	३२७
मूंग्रा	घ.	२४१	१३४०	२५५
मूयगल				
मेमलोह				

मेरठ	ध	१९	२८५९	६३९
मेरठ	ध	२४०	१५१०	३१३
मेनाम	क्र	२३	२४१४४	५३२
मेवार	ध	१	१२१८	२३७
मैसूर	ध	११	१३१३१	२५४
मैसूर	ध	२११	२५१२५	५१०
मोगरज	ध	२१८	२५१२२	५४१
मोगीर	ध	२१०	२३१२५	५१२
मोमैट	ध	१३४	२३१०	५६
मोरली	ध	२९	२८५०	६३६
मोरादाबाद	क.	१०	१२१५२	२४५
मगलौर	क.	३	१७३१	३४७
मंगलवेट	ध.	४०	१७४	३४१
मंगाल	क.	८५	२१३१	४४४
मंचौर	ध.	१२	३१४०	७७
मडी	ध	५६	२२२५	४५७
मंडू	क्र	६	३२४०	७४२
मंदलाह	ध	४६	२४१२८	५२७
मदेसर	ध.	३१	८३०	१४८
मनार	ध	४१	९१०	१५४
मनार	क्र.	३९	२४५०	५३३
मंनीपूर	ध	३५५	१२११४	२३७
यतरंग	ध.	८२	१७५०	३५२
यनायोन	ध.	२५९	१३५०	२५७
युधिया	ध.	१९१	२१४८	४३३
यदबू	ध.	६१	२२१२२	४५६
रतनपुर	ध.	४५	६३९	१२४
रतनपुरा	क.	१०	२३१२१	५११
रतलाम	क.	२४	१७१०	३४०
रत्नागिरि	ध.	३०	३३३७	७५९
रवलपिडी	क.	४३	२३४७	५१७
रहदन	क.	४८	२२११६	४१५
राजकोट	ध	६	२५५	५३७
राजगढ़	क.	१९	२७१७	६१९
राजपुत्ताना	क्र	२२	१६३९	३३५
राजपूर	ध.	११९	२५१२	५३६
राजमहल	ध	६०	१७१०	३४०
राजमहद्री				

राजमंद्री	ध.	६०	१७१०	३१४०
राजापुर	क.	२२	१६३९	३३५
राणीगज	ध.	११०	२३४१	५१६
रानीगज	ध.	९९	२३४५	५१८
रामगढ	ध.	३५	१८१२५	४१०
रामगीर	क.	३	१५५७	२१२६
रामदुर्ग	ध.	३०	९१२०	१५८
रामनद	ध.	१६४	२११२५	४४४
रामनू	ध.	१३५	२६३०	५५९
रामपत्नी	ध.	३२	२६१२०	५५६
रामपुरा	ध.	३२	२८४८	६३५
रामपुर	ध.	३२	२९१६	६४१
रामरी	ध.	१८०	९११५	१५७
रामेश्वर	ध.	३५	१६१७	३३०
रायचूर	ध.	१७	२११५	४४०
रायपुर	ध.	५६	२६१५	५५५
रायवरेली	ध.	५२	३३३७	७५९
रावलपिडी	क.	३०	३०३०	७४
रावी	ध.	५४	२४३२	५२९
रीवा	ध.	२७१	१३५	२३४
रुजौग	ध.	६३२	४१५६	१०४७
रूम	ध.	५४	२४३२	५२९
रेवा	ध.	५३	२४३१	५२३
रेवाह	ध.	७४	२४१०	५२३
रोतसगर	ध.	५१	३०४०	७६
रोदांद	क.	६३२	४१५६	१०४७
रोम	ध.	५१	३०४०	७६
रोवांद	क.	६९	२७४०	६१७
रोहरी (सिंध)	ध.	१९४	२७३२	६१५
रंगीरा	ध.	१३६	२५४५	५४५
रंगपुर	ध.	१८७	२६५७	६६
रंगपुर	ध.	१३२	२५४५	५४५
रंगमती	ध.	१४३	२६१२	६४
रंगोन	ध.	२०४	१६५५	३३९
लखनऊ	ध.	४७	२६५५	६६
लखनो	क.	७४	२४२०	५२८
लखपत (कछ)				

लक्ष्मेश्वर	क्र.	२	१५१७	३११४
लदाक	ध.	३१	३४१०	८१६
लाकादिव	क्र.	३८	११३०	२१२६
लाकीपुर	ध.	१५०	२३१०	५१६
लाशा	ध.	१६०	२९१३५	६१४९
लाहोर	क्र.	१७	३११३३	७१२२
लूनय	क्र.	४६	२४१३०	५१२८
लूनावारा	ध.	३०	२२१५०	५१३
लूधियाना	ध.	२	३०१५५	७१११
लूथक	ध.	३०१	१५१५०	३१२४
लूश	ध.	२३७	१८१०	३१५४
लेभा	ध.	४९	३११०	७११३
लेह	ध.	२०	३४११०	८१९
लोहारदगा	ध.	८९	२७१२७	६११४
लंचान	ध.	२८५	१५१४०	३१२२
लंतर	ध.	२३१	७३५	११२६
लंदन (विलायत)	क्र.	७६२	५११३०	१५१६
लंदूर	ध.	२३	३०१३०	७१४
वजीराबाद	क्र.	१९	३२१२८	७१३९
वटेश्वर	ध.	२३	२६१४८	६१४
वरदा	ध.	३८	१९१३२	४११५
वसई	क्र.	३०	१९१२०	४११३
वाई	क्र.	१८	१७१५५	३१५३
वाजीराबाद	क्र.	१९	३२१२८	६१४
वारगुल	ध.	२०	१८१०	३१५४
वाशिगटन	क्र. १५२७		३८१५४	९१४१
विचूर	क्र.	१३	२०१८	४१२४
विजयदुर्ग	क्र.	२३	१६१३३	३१३४
विजयनगर	ध.	८०	१८१७	३११६
विजयपुर	क्र.	१	१६१४८	३१३७
विसागापातम्	ध.	७४	१७१४५	३१५०
वीनगंज	ध.	३९	१९१४५	४११८
वीना	ध.	५९५	४८११४	१३१२६
वीरागढ	ध.	४३	३०१३०	४१२९
वील्लेसलै	ध.	२४४	५११०	११५
वीसीनगर	ध.	८८	१९१२०	७११२
बुलर	क्र.	१२	२४१२५	८११३
बग	ध.	३१	९१०)	११५४

वेगुरल्ले	क.	२१	१५।२२	३।२४
वेहोर	घ.	३३	१२।५५	२।४५
शहजानपुर	घ.	४१	२७।५५	६।२१
शबनपुर	क.	४	१५।०	३।१३
शाहामाद	घ.	४२	०७।४०	६।१७
शिकारपुर (सिध)	क.	७३	२७।५६	६।२२
शिमला	घ.	११	३१।६	७।१४
शोलापुर	घ.	१	१७।४०	३।५१
शगेरी	क.	४	१३।२७	२।५१
श्रीनगर	क.	८	३४।६	७।५४
श्रीरंगपट्टण	घ.	८	१२।३४	२।३८
श्रीवर्धन	क.	२७	१८।२	३।५४
सकपूर } सिध	क.	६९	२७।४०	६।१७
सखर }				
सगीन	घ.	००१	२२।०	४।५१
सघाह	घ.	१९९	२७।४८	६।२०
सतलेज	क.	११	३०।३४	७।५
सतारा	क.	१८	१७।४५	३।५१
सद्राज	घ.	४१	१२।३२	२।४०
सपाट्ट	घ.	११	३१।१	७।१३
मवान	क.	४१	३४।०	८।६
सगहिंद	घ.	६	३०।३७	७।६
सलेन	घ.	१८५	२०।१०	४।२४
सवजलकोट	क.	६०	२८।१५	५।५५
ससंगम	घ.	७८	०४।५८	५।३५
महरन	घ.	१६०	०४।१५	५।०४
सदपान (सिध)	क.	८०	२६।१०	५।०८
महारनपुर	क.	६९	२०।५५	६।०४
सागर	क.	३०	२३।५१	५।३८
सागली	क.	१२	१६।५२	३।३८
सागोरा	घ.	२५४	७।१५	१।३२
सानारा	क.	१८	१७।४५	३।५१
सारंगपुर	क.	५	०३।३५	५।१४
साजम	घ.	०३	११।३०	०।०६
साजमेटी	घ.	१७२	१०।७	४।०
सायतयाही	क.	१०	१५।५४	३।०५
सायगोर	घ.	०५४	३।१५	०।४१
सायपुर	क.	३	१४।०८	३।१३

सिकंदराबाद	घ.	२८	१७२५	३४६
सिक्रिम	घ.	१२१	२७१५	६११
सिंगपुर	घ.	२८१	११९	०१७
सिंगवूम	घ.	१०१	२२१५	४५५
सिंगर	ऋ.	२२	१८२५	३५५
सितंग	घ.	२१०	१७२०	३४५
सिध	ऋ.	११३	२६१०	५११
सिमला	घ.	७१	३१६	७१४
सिरीगोजह	घ.	२९	२३१०	५८
सिरीनगर	घ.	२९	३०२०	७१
सिरोज	घ.	१५	२४६	५२
सिद्दखाबाद	घ.	२१	३३३०	७५६
सिंहपूर	घ.	२८१	११९	०१७
सिंहवूम	घ.	१०१	२२१५	४५५
सिहोर	घ.	१०	२३१२	५११
सीअंग	घ.	२५९	१३१५	२५०
सीजंग	घ.	२६०	१०१०	२१७
सीयंग	घ.	२५५	१५१०	३१३
सीअंग	घ.	२४०	७१०	१२८
सुरपुर	घ.	११	१६३१	३३३
सुल्तानपुर	घ.	१	२६१२२	५५७
सुल्तानपुर	घ.	११	३१५६	७२९
सूकरी	ऋ.	३९	२५१०	५३८
सूका	ऋ.	९	१४३०	३६
सुरत	ऋ.	३२	२१११	४३९
समपुर	घ.	८	२५४२	५४६
सेइस	घ.	१७	२४५०	५३३
सेरनगर	ऋ.	८	३४३	८६
सेरमपुर	घ.	११४	२३३६	५१५
सेरोंग	घ.	१७	२४२०	५२६
सेरोर	ऋ.	१४	१८५१	४६
सेरोही	ऋ.	३०	२४५९	५३५
सेरिंगापाटम	घ.	१८	१२५०	२४४
सेलम	घ.	२६	११४०	२२९
सेथर्धन	ऋ.	२७	१८२	३१४
सेहवान (सिध)	ऋ.	८०	२६१२	५८
सीगोन	घ.	३०७	१०५०	२१८
सेनद	ऋ.	६४	२११०	५३६

सनाईया	ध.	१८	२५१२०	५१४१
सरनी	भ.	७	२०१४२	४१३३
सैलकोट	भ.	१३	३२१३२	७१३९
सोतपुरा	ध.	१	२११३०	४१४४
सोनी	ध.	५२	२५१४५	५१४७
सोलापुर	ध.	१	१७१४०	३१५१
सोवरोन	भ.	१०	३१११०	७१२७
सोसनीअर	ध.	२	२४१५	५१२२
सोहनपुर	ध.	६०	२०१४५	४१३२
सोहागपुर	ध.	५३	२३११९	५११०
सकेश्वर	भ.	१२	१६११६	३१३०
सदरवद	ध.	१३५	२२११०	४१५३
सदेवि	ध.	१८३	१८१२५	३१५९
सभर	ध.	९	२६१५६	६१६
सभरपुर	ध.	७९	२११२८	४१४३
हत्ताह	ध.	३८	२४११०	५१२३
हथुआ	व.	८२	२६११२	५५४
हनलय	भ.	३१	३२१४०	७१४२
हरदा	भ.	१३	२२११८	४१५५
हरदवार	ध.	२४	२९१५५	६१५४
हरिआ	ध.	१६२	२४११०	५१२५
हरिद्वार	ध.	२४	२९१५५	६१५४
हरिहर	ध.	०	१४१३०	३१७
हाउन	ध.	४१	१४१०	३११३
हाजीपुर	ध.	७६	२५३५	५१४१
हारा	भ.	२९	३०१०	६१५६
हिंदरी	ध.	११	१५१४०	३१२२
हिंदुसोन	ध.	१०१	२००	४१२२
हुन्वली	भ.	६	१५११९	३११७
हुसगाबाद	ध.	१९	२३१४०	५११५
हुद्राबाद (दक्षिण)	ध.	२८	१७१८	३१४४
हुद्राबाद (सिध)	भ.	७५	२५१२४	५१४१
होनपुर	ध.	२२	१६१४०	३१३५
होनीपार	भ.	२३	१४१२०	३१४
होलकर	भ.	१	२२१३०	४१५८
होलाव	ध.	१	३३१५०	८१३
होसपट	ध.	७	१५११०	३११५
हर्षा	ध.	८	१५१२०	३११७

शके १८३१ वर्षमास्य २२१६ वर्ष याव दधिमासाः ।

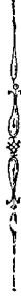
(२८५)

आ. १८३१	आ. १८३४	चै. १८३७	आ. १८३९	आ. १८४२	ज्ये. १८४५	फा. १८४७
१८५०	१८५३	१८५६	१८५८	१८६१	१८६४	चै. १८६७
१८६९	१८७२	१८७५	१८७७	१८८०	१८८३	१८८६
१८८८	१८९१	१८९४	१८९६	१८९९	१९०२	आ. १९०४
१९०७	ज्ये. १९१०	१९१३	१९१५	आ. १९१८	१९२१	१९२३
१९२६	१९२९	१९३२	१९३४	१९३७	१९४०	१९४२
१९४५	१९४८	चै. १९५१	१९५३	१९५६	१९५८	१९६१
१९६४	१९६७	१९७०	१९७२	१९७६	चै. १९७८	१९८०
१९८३	१९८६	२०००	आ. १९९१	१९९४	१९९७	१९९९
२००२	२००५	२००८	२०१०	२०१३	२०१६	भा. २०१८
२०२१	२०२४	२०२७	२०२९	२०३२	२०३५	२०३७
२०४०	२०४३	२०४६	२०४८	२०५१	२०५४	२०५६
२०५९	२०६२	२०६५	२०६७	२०७०	२०७३	२०७५
आ. २०७८	२०८१	आ. २०८३	२०८६	२०८९	२०९२	२०९४
२०९७	२१००	२१०२	२१०५	२१०८	चै. २१११	२११३
२११६	२११९	२१२१	२१२४	२१२७	२१३०	२१३२

क्षयाधिमासवर्षाणि ।

अधिकः	क्षयः	अधिकः	क्षयः
कार्तिकः १८८५	कार्तिकः १८८५	आश्विनः २०४२	मार्गशीर्षः २०४५
फाल्गुनः १९०४	पौषः १९०४	आश्विनः २०६४	पौषः २०६४

२१३५	वै. २१३८	२१४०	२१४३	२१४६	२१४९	आ. २१५१
२१५४	२१५७	मा. २१५९	२१६२	२१६५	२१६८	२१७०
२१७३	२१७६	२१७८	२१८१	२१८४	२१८७	२१८९
२१९२	२१९५	२१९७	२२००	२२०३	२२०६	२२०८
२२११	२२१४	२२१६				

शके १८३४ वर्षमारभ्य शक १८७७ यावद्ग्रहणसंभवः।

मन्वत्	शके	मासः	पक्षः	तिथि	वारः	रवीन्द्रोग्रहणसंभवः
१९६९	१८३४	चैत्र	शुक्ल	१५	चंद्र	चंद्रग्रहणम्
"	"	"	कृष्ण	३०	बुधे	सूर्यग्रहणसंभवः
"	"	फाल्गुन	शुक्ल	१५	शनी	चंद्रग्रहणसंभवः खग्रासः
१९७०	१८३५	भाद्रपद	"	१५	चंद्र	चंद्रग्रहणं खग्रासः
१९७१	१८३६	श्रावण	कृष्ण	३०	शुक्रे	सूर्यग्रहणम्
"	"	भाद्रपद	शुक्ल	१५	चंद्र	चंद्रग्रहणम्
१९७४	१८३९	आषाढ	"	१५	बुधे	"
१९७७	१८४२	वैशाख	"	१५	चंद्र	"
"	"	आश्विन	"	१५	बुधे	"
१९७८	१८४३	आश्विन	"	१५	रवौ	"
१९७९	१८४४	भाद्रपद	कृष्ण	३०	गुरौ	सूर्यग्रहणम्
१९८०	१८४५	माघ	शुक्ल	१५	बुधे	चंद्रग्रहणं खग्रासम्
१९८१	१८४६	श्रावण	"	१५	गुरौ	चंद्रग्रहणं खग्रासः
"	"	माघ	"	१५	रवौ	चंद्रग्रहणम्
१९८२	१८४७	पौष	कृष्ण	३०	गुरौ	सूर्यग्रहणम्
१९८५	१८५०	ज्येष्ठ	शुक्ल	१५	रवौ	चंद्रग्रहणसंभवः
"	"	आश्विन	कृष्ण	३०	चंद्र	सूर्यग्रहणम्
१९८६	१८५१	कार्तिक	शुक्ल	१५	शनी	चंद्रग्रहणसंभवः
१९८८	१८५३	चैत्र	"	१५	गुरौ	चंद्रग्रहणं खग्रास
"	"	भाद्रपद	"	१५	शनी	चंद्रग्रहणम्
"	"	फाल्गुन	"	१५	भौमे	"
१९९०	१८५५	माघ	कृष्ण	३०	भौमे	सूर्यग्रहणम्
१९९१	१८५६	आषाढ	शुक्ल	१५	गुरौ	चंद्रग्रहणम्
"	"	पौष	"	१५	शनी	"
१९९२	१८५७	पौष	"	१५	बुधे	"

१९९३	१८५८	ज्येष्ठ	कृष्ण	३०	शुक्रे	सूर्यग्रहणम्
"	"	आषाढ	शुक्ल	१५	शनी	चंद्रग्रहणम्
१९९४	१८६०	कार्तिक	"	१५	चंद्रे	चंद्रग्रहणं खग्रास
१९९५	१८६१	वैशाख	"	१५	बुधे	"
१९९७	१८६२	फाल्गुन	"	१५	गुरौ	चंद्रग्रहणम्
१९९८	१८६३	भाद्रपद	"	१५	शुक्रे	"
"	"	"	कृष्ण	३०	"	सूर्यग्रहणम् [स्त
"	"	माघ	शुक्ल	१५	चंद्रे	चंद्रग्रहणं खग्रासो ग्रस्ता-
२०००	१८६५	आषाढ	कृष्ण	३०	रवौ	सूर्यग्रहणसंभवः
"	"	श्रावण	शुक्ल	१५	"	चंद्रग्रहणम्
२००१	१८६६	आषाढ	कृष्ण	३०	गुरौ	सूर्यग्रहणसंभवः
"	"	मार्गशीर्ष	"	३०	रवौ	"
२००२	१८६७	ज्येष्ठ	शुक्ल	१५	चंद्रे	चंद्रग्रहणम्
"	"	मार्गशीर्ष	"	१५	बुधे	चंद्रग्रहणं खग्रासः
२००३	१८६८	"	"	१५	रवौ	"
२००४	१८६९	ज्येष्ठ	"	१५	भौमे	चंद्रग्रहणम्
२००५	१८७०	चैत्र	कृष्ण	३०	रवौ	सूर्यग्रहणम्
"	"	आश्विन	शुक्ल	१५	चंद्रे	चंद्रग्रहणसंभवः
"	"	"	कृष्ण	३०	"	सूर्यग्रहणसंभवः
२००७	१८७२	चैत्र	शुक्ल	१५	रवौ	चंद्रग्रहणम्
२००८	१८७३	श्रावण	कृष्ण	३०	शनी	सूर्यग्रहणसंभवः
"	"	माघ	"	३०	चंद्रे	सूर्यग्रहणम्
२००९	१८७४	श्रावण	शुक्ल	१५	भौमे	चंद्रग्रहणम्
"	"	पौष	"	१५	गुरौ	"
२०१०	१८७५	"	"	१५	भौमे	"
२०११	१८७६	ज्येष्ठ	कृष्ण	३०	बुधे	सूर्यग्रहणम्
"	"	आषाढ	शुक्ल	१५	शुत्रे	चंद्रग्रहणम्
२०१२	१८७७	ज्येष्ठ	कृष्ण	३०	चंद्रे	सूर्यग्रहणम्
२०१३	१८७८	कार्तिक	शुक्ल	१५	भौमे	चंद्रग्रहणम्

ग्रहाणामिंग्लीशपर्यायः

रविः	Sun सन्	बुधः	Mercury मार्क्युरी
चंद्रः	Moon मून	गुरुः	Jupiter जुपिटर
चंद्रोच्चं	Apsis of Moon असिस ऑफ मूनस	शुक्रः	Venus वीनस
चंद्रपामः	Node of Moons नोड ऑफ मूनस	शनिः	Saturn सैटरन
भौमः	Mars मार्स	पातः	Node नोड
		उच्चं	Apsis अप्सिस

नक्षत्राणामिंग्लीश (ग्रीक) पर्यायः

अश्विनी	बीटा ऐरैटीस	स्वाति	आर्कटूरस
भरणी	४१ ऐरैटीस (३२ ऐरैटीस)	विशाखा	एलडेब्रा (२४ लैब्रा)
कृत्तिका	इटाटारे		
रोहिणी	आलडीवरान		
मृगशीर्ष	लांबडा ओरिआन ११६ टारे		
आर्द्रा	बेटलग्यूज (१३३ टारे)	पूर्वाषाढा	डेल्टा साजीटेरीस
पुनर्वसु	पोलक्स	उ०षाढा	सिम्पा (फैमजिटेरीअस)
पुष्य	डेल्टा कांक्रै	अश्लेषा	अन्टेर (आलेटर)
अश्लेषा	आल्फा कांक्रै (४९ कांक्रै)	मघा	आल्फा डेल्टा नी
मघा	रेग्यूलस	शतभिषा	लांबडा अक्वेरीयम
पूर्वाफा०	थीवालिओनीस	पूर्वाभाद्र	मार्काव
उ०फा०	डेनिय	उ० भा०	अल्फेरात (आलेफेरात)
हस्त	डेल्टा कार्वा	रेवति	जीटा पिसिअम
चित्रा	स्पेका		

राशीनामिंग्लीशपर्यायः

मेष	Aries एरिडि	तुला	Libra लिब्रा
वृषभ	Taurus टाउस	वृश्चिक	Scorpio स्कॉर्पिओ
मिथुन	Gemini जेमिनाइ	धन	Sagittarius साजिटोरिअस.
कर्क	Cancer केन्सर	मकर	Capricornus कैपि कोर्नस
सिंह	Leo लीओ	कुंभ	Aquarius एक्वोरिअस
कन्या	Virgo वर्गो	मीन	Pisces पिसेस

श्लोक १ एरीस्पेपस्यचेस्वीनांवृषस्यटारसस्तथा ।

जेमिनाइतुपुग्मस्यकर्कस्यकेन्सरस्मतः ॥ १ ॥

लीओसिंहस्यपर्यायोवर्गोकन्येति कथ्यते ।

लिब्राधटस्यपर्यायः स्कॉर्पिओवृश्चिकस्य च ॥ २ ॥

धनस्यसाजिटोरिअसकैपिकोर्नस्मृगस्य च ।

एक्वोरिअस्तुकुंभस्यपिसेसमीनस्यवैस्मृत ॥ ३ ॥

